

Role otců v romských rodinách využívajících službu SAS

Nikol Muselíková

Bakalářská práce
2022

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Nikol Muselíková**
Osobní číslo: **H19517**
Studijní program: **B0111A190011 Sociální pedagogika**
Forma studia: **Kombinovaná**
Téma práce: **Role otců v romských rodinách využívajících službu SAS**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti rolí v rodině, specifík romské rodiny a sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaného rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- JAKOUBEK, Marek a Tomáš HIRT, ed., 2004. Romové: kulturologické etudy: (etnopolitika, příbuzenství a sociální organizace). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 80-86473-83-X.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2003. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. Studijní texty. ISBN 80-86429-19-9.
- ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ, 2014. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.
- ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila, 2012. Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti: koncepty, metody, perspektivy. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7422-218-4.
- URBAN, David, 2015. Sociální práce s romskými rodinami. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7422-457-7.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Iva Staňková, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **26. ledna 2022**

Termín odevzdání bakalářské práce: **29. dubna 2022**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 26. ledna 2022

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval(a) samostatně a použítou literaturu jsem citoval(a). V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně 25.4.2022

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užitje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Práce se zabývá rolí otců v romských rodinách, které využívají sociálně aktivizační službu pro rodiny s dětmi. Věnuje se prožívání otcovství romskými otci a vnímání jejich spolupráce s touto službou. V teoretické části práce je nejprve konceptualizován pojem rodina a specifikována rodina romská, poté je popsán vývoj otcovské role do své současné podoby, je uchopen pojem otcovství a role otce je nastíněna v kontextu romských rodin. Dále se práce v teoretických východiscích zabývá zařazením rodiny do systému sociální politiky a vysvětluje postavení sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi v tomto systému. Praktická část práce si poté klade za cíl zjistit, jak vnímají otcové z klientských rodin svoji roli v rodině. Dále je cílem zmapovat zkušenost otců se sociálně aktivizační službou. Výsledky práce mohou přispět k pochopení vlivu proměňující se otcovské role na romské otce. Tím mohou také pomoci pracovníkům sociálně aktivizační služby získat náhled na oblasti, ve kterých se někteří otcové angažují, a odvodit potenciál pro jejich další zapojování.

Klíčová slova: otcovství, role otce, romská rodina, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

ABSTRACT

The thesis deals with the role of fathers in Romani families using social activation services for families with children. It focuses on the experience of fatherhood by Roma fathers and their perception of their cooperation with the service. The theoretical part of the thesis first conceptualises the concept of family and specifies the Roma family, then describes the development of the father's role into its current form, grasps the concept of fatherhood and outlines the role of the father in the context of Roma families. Furthermore, the theoretical background of the thesis deals with the inclusion of the family in the social policy system and explains the position of social activation services for families with children in this system. The practical part of the thesis then aims to find out how fathers from client families perceive their role in the family. Furthermore, the aim is to map the fathers' experience with the social activation service. The results of the thesis can contribute to the understanding of the influence of the changing father role on Roma fathers. In doing so, they may also help social activation service workers gain insight into the areas in which some fathers are involved and derive the potential for further involvement.

Keywords: Fatherhood, Father's Role, Romani Family, Social Activation Services for Families with Children

Děkuji vedoucí své práce, PhDr. Ivě Staňkové, PhD., za její podnětné připomínky a za vstřícný a podporující přístup. Dále děkuji své rodině a přátelům, kteří mi dopřáli prostor a motivovali mě k psaní, zejména pak Honzovi a Emilce, kteří mi každodenně dodávali energii se do psaní pustit. Děkuji také svým informantům za intimní výpovědi o svém otcovství.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 RODINA	12
1.1 DEFINICE RODINY	12
1.1.1 Nukleární rodina.....	13
1.2 PROMĚNY RODINY V ČASE.....	13
1.3 SOUČASNÁ ČESKÁ RODINA	17
1.4 SPECIFIKA ROMSKÉ RODINY	18
1.4.1 Role v romské rodině	19
2 ROLE OTCE V RODINĚ	21
2.1 CESTA K „NOVÉMU OTCOVSTVÍ“	22
2.2 VLIV OTCE NA DÍTĚ A NA JEHO VÝVOJ	24
2.3 ROLE OTCE V ROMSKÝCH RODINÁCH	25
3 RODINA JAKO OBJEKT SOCIÁLNÍ POLITIKY	27
3.1 RODINNÁ A SOCIÁLNÍ POLITIKA	27
3.1.1 Pojetí sociální politiky.....	27
3.1.2 Pojetí rodinné politiky	28
3.1.3 Vztah sociální a rodinné politiky	28
3.2 MOŽNOSTI PODPORY RODINY	28
3.2.1 Sociální služby zaměřené na rodinu.....	29
3.3 SOCIÁLNĚ AKTIVIZAČNÍ SLUŽBY PRO RODINY S DĚTMI.....	30
3.3.1 Práce SAS s romskou rodinou.....	33
3.3.2 SAS a otcové	34
II PRAKTICKÁ ČÁST	35
4 PŘÍPRAVA VÝZKUMU	36
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	36
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	38
4.2.1 Hlavní výzkumná otázka.....	38
4.2.2 Vedlejší výzkumné otázky	38
4.3 CÍL VÝZKUMU	38
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	38
4.5 DESIGN VÝZKUMU.....	39
4.6 METODA SBĚRU DAT	39
4.7 PŘÍSTUP K ANALÝZE DAT	40
5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	42

5.1	POSTUP ANALÝZY.....	42
5.1.1	Reflexe výzkumníkovy zkušenosti s tématem	42
5.1.2	Čtení a opakované čtení	43
5.1.3	Počáteční poznámky a komentáře.....	43
5.1.4	Rozvíjení vznikajících témat.....	43
5.1.6	Hledání vzorců napříč případy	44
5.2	SEZNAM INFORMANTŮ	44
5.2.1	Informant č. 1: Pan Vasil	44
5.2.2	Informant č. 2: Pan Marek	45
5.2.3	Informant č. 3: Pan Lukáš.....	45
5.2.4	Informant č. 4: Pan Miroslav	45
5.3	ROZHOVOR S PANEM VASILEM.....	46
5.3.1	Přehled témat a podtémat, která byla v rozhovoru identifikována	46
5.3.2	Analýza Vasilovy výpovědi	47
5.4	ROZHOVOR S PANEM MARKEM	52
5.4.1	Přehled témat a podtémat, která byla v rozhovoru identifikována.....	53
5.4.2	Analýza Markovy výpovědi	53
5.5	ROZHOVOR S PANEM LUKÁŠEM	57
5.5.1	Přehled témat a podtémat, která byla v rozhovoru identifikována.....	58
5.5.2	Analýza Lukášovy výpovědi.....	59
5.6	ROZHOVOR S PANEM MIROSLAVEM	64
5.6.1	Přehled témat a podtémat, která byla v rozhovoru identifikována.....	65
5.6.2	Analýza Miroslavovy výpovědi	65
5.7	SPOLEČNÁ TÉMATA	70
5.8	SHRnutí VÝZKUMU.....	74
5.9	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	75
	ZÁVĚR	77
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	78
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	84
	SEZNAM OBRÁZKŮ	85
	SEZNAM PŘÍLOH.....	86

ÚVOD

Problematika genderové nerovnosti je v současnosti stále hojněji medializována. Přesto jsou rodiny, které více méně rovnou „dělbu práce“ zvládly nastolit, předkládány spíše jako výjimečné příklady. Teorie o tom, že genderově podmíněná společenská role je pouze sociální konstrukt, přitom existují už mnoho dekad. Z mediálního obrazu české společnosti se zdá, že rodiny z majority jsou společností čím dál více podněcovány ke snaze dílčí odpovědnosti v rodině rozdělovat mezi partnery co možná nejférověji, v důsledku se to ale nakonec stejně nepodaří, nebo se podaří pouze částečně.

V této práci si kladu za cíl více pochopit fenomén otcovství v rámci romských rodin. Budu se zabývat tím, zda k romským otcům prostupují popsané společenské změny a pokud ano, jakou zkušenost se svým rodinným fungováním mají. Zabývat se budu tím, jaký by podle nich měl muž a otec v rodině být, co by měl rodině přinášet a jak by se měl podílet na jejím chodu. Bude mě zajímat také prožívání jejich otcovství v kontextu komunity i ve vztahu k majoritě.

Práce se orientuje na rodiny, které využívají sociálně aktivizační službu pro rodiny s dětmi. U těchto rodin je předpoklad, že již využíváním této služby cíleně přichází do kontaktu s majoritou a snaží se pracovat na svých rodinných a rodičovských kompetencích. Otcové jsou nedílnou součástí nukleárních rodin, ke kterým by práce SAS měla primárně směřovat. Během své praxe v SAS jsem však setkávala s častým upozadováním otců, a to jak pracovníci, tak jinými členy klientské rodiny, zejména ženami, které byly pro pracovníce primárními kontaktními osobami. Zajímá mě tedy, jak otcové vnímají zapojení rodiny v rámci této služby a jak moc se oni sami ve své roli cítí být objektem této služby.

V teoretické části se budu zabývat nejprve institucí rodiny obecně, zaměřím se na její proměny a současnou podobu, pokusím se poté vymezit specifika romských rodin. Dále popíšu fenomén otcovství, který nejprve opět obecně vymezím, poté se opět zaměřím na rodiny z romské komunity a chápání otce v nich. Budu se věnovat také kontextu sociálních služeb v rámci rodinné a sociální politiky, vymezím, které služby jsou rodinám určeny, a poté podrobněji vytyčím oblast působení SAS.

Cílem výzkumné části je zjistit, jak romští otcové vnímají svoji roli v rodině. Pracovníky SAS budou záměrně vybráni ti otcové, které sami pracovníci považují za aktivní vzhledem ke službě a za zapojené v rámci rodinného fungování. Na základě rozhovorů s těmito otci vznikne podrobná analýza jejich vnímání otcovské role a jejich postoje k SAS. Praktická část je tedy pojata jako příklad dobré praxe a výsledkem výzkumu bude detailně zmapovaná jejich zkušenost s náhledem na vlastní roli v rodině a to, jaké role otcové považují za stěžejní. Výsledek výzkumu může být přínosem pro pracovníky SAS, jelikož přispěje k lepšímu porozumění fenoménu romského otcovství a umožní pracovníkům zvolit správnou strategii vůči dalším otcům při snaze o jejich aktivizaci.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Rodina je nesmírně důležitou institucí, a to nejen v současnosti, ale i během jejích historických proměn. Tvoří důležitou jednotku z pohledu jednotlivce a v české společnosti je stavěna na hodnotovém žebříčku nejvýše (Rabušic, 2018). Z celospolečenského hlediska je rodina základní stavební jednotkou států a společnosti obecně. Možný (2008) rodinu označil za kotvu a za jediný stabilní prvek, kterým neotřáslly společenské změny odehrávající se ve světě devatenáctého století. To ovšem neznamená, že zůstala po staletí neměnná. Paralelně se společenským vývojem se i na rodině projevovaly změny, například v účelu jejího založení nebo v rodinných rolích a jejich hierarchii. V této části práce je mým cílem vývoj rodiny zmapovat a dospět k tomu, co formuje současnou podobu rodiny. Poté provedu komparaci s romskou rodinou a pokusím se zdůraznit podobnosti i odlišnosti v jejím vývoji i v její aktuální podobě.

1.1 Definice rodiny

Institut rodiny prošel v historickém vývoji zásadními proměnami, nutně se tedy muselo měnit také to, co je vlastně pod pojmem rodina chápáno. Vzhledem k rozličnému množství různých podob a forem současné rodiny je dnes exaktní definice tohoto pojmu ještě obtížnější. Sociologie rodiny, která se zkoumáním rodiny zabývá, dodnes univerzálně uznávanou definici rodiny nemá (Sociologická encyklopedie, 2018). Česká legislativa v tomto ohledu také nápomocná není, obecná úprava rodiny obsažená ve druhém díle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“) tuto definiční normu neobsahuje, ačkoliv s pojmem rodina operuje. Všeobecná deklarace lidských práv říká, že „(3) Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má nárok na ochranu ze strany společnosti a státu.“

Kraus (2015) například tvrdí, že v současnosti lze rodinu chápat jako sociální skupinu, která žije ve vlastním prostoru, uspokojuje své potřeby a pečuje o děti.

Giddens a Sutton (2013) definují rodinu jako „skupinu osob spojenou přímým příbuzenstvím, jejíž dospělí členové a členky na sebe berou zodpovědnost za děti.“

Jandourek (2001) také založil v Sociologickém slovníku definici rodiny na příbuzenském spojení osob, což je však podle Matouška a Pazlarové (2014) příliš úzké vymezení. Místo podmínky sňatku nebo vlastních dětí je dnes přiléhavější hovořit spíše o soužití, jehož jádrem je citová vazba.

Z hlediska sociální pedagogiky lze pak o rodině hovořit jako o primárním socializačním činiteli, který má v počátečních letech života na dítě dokonce výhradní vliv (Šeďová, 2007).

Stinnett et al. (2016, s. 5) se snaží ve své definici o to, aby postihla co nejširší okruh skupin včetně těch, které jsou formovány v současnosti a vymykají se rodinám tradičním. Rodina je podle nich „*jakákoli skupina lidí spojených manželským, pokrevním nebo adoptivním svazkem nebo jakýmkoli sexuálně vyjádřeným vztahem, v níž 1) dospělí spolupracují finančně na vzájemné podpoře, 2) lidé jsou si navzájem zavázáni v intimním mezilidském vztahu, 3) členové vnímají svou individuální identitu jako důležitou součást skupiny a 4) skupina má svou vlastní identitu.*”

Poslední definice, stejně jako například definice Matouška, tedy staví do popředí zejména cit a vlastní vnímání jedince jako člena skupiny, v níž zároveň existuje ekonomická odpovědnost všech dospělých. Tato vymezení z mého pohledu nejlépe odpovídají dnešní západně kulturní rodině. Z těchto charakteristik rodiny společně se sociálně pedagogickým pohledem na rodinu jako na primárního socializačního činitele budu proto vycházet v této práci.

1.1.1 Nukleární rodina

Výše uvedené definice sice neoperují s pojmem „nukleární rodina”, z jejich obsahu ale můžeme odvozovat, že tak rodinu ve většině případů chápou. I v této práci budu termín „rodina” užívat primárně ve významu té nejmenší jednotky, rodiny nukleární. Proto uvedu některé definice a názhledy autorů, kteří operacionalizují tento specifitější termín.

K současné nukleární rodině říká Stinnett et al., že sestává z otce, matky a jejich dětí. „*Podíl tohoto typu rodiny na všech rodinách klesá s tím, jak se forma rodiny stává rozmanitější.*” (Stinnett et al., 2016, s. 5).

Goody (2006) uvádí, že v historii lidstva byla nukleární rodina téměř ve všech obdobích důležitá. I Giddens a Sutton (2013) říkají, že nukleární rodinu můžeme identifikovat prakticky ve všech společnostech a pod termínem rozumí dva dospělí, kteří žijí ve společné domácnosti s vlastními nebo adoptovanými dětmi, přičemž domácností rozumí skupinu osob, které sdílejí bydlení a věci nezbytné k životu, jako např. jídlo. Giddens a Sutton ale dále uvádí případ, kdy žijí ve společné domácnosti i osoby mimo sezdaný pár a jejich děti, a o tomto hovoří jako o širší nebo rozšířené rodině – toto soužití tedy definuje jakousi nástavbou k rodině nukleární a ačkoliv sdílí domácnost a nezbytnosti, k základní nukleární rodině řazení nejsou.

1.2 Proměny rodiny v čase

Tendence člověka sdružovat se v různě rozsáhlých skupinových útvarech sahá až k počátku existence samotného lidského druhu. Již před statisíci let se tehdejší lovci a sběrači skupili

v kočovných tlupách za účelem přežití sebe a žijících generací, a v rodinách zase pro reprodukční funkci a tím pádem pro zachování generací dalších. Ačkoliv pro zachování reprodukce se v těchto dobách utvářela partnerství muže a ženy, další rodinný život se obvykle odehrával v tlupách, čítajících 20–50 osob. Děti a rodiče měli speciální vztah, nicméně na výchově se podílela celá skupina. To lze přičítat zejména nízkému věku dožití, kdy rodiče mohli mnohem pravděpodobněji zemřít dříve, než dítě dosáhne dospělosti. Tlupa tak tvořila jistotu, že o dítě bude i v takové situaci postaráno (Gray, 2016).

V pravěku lidé také donedávna nacházeli opodstatnění přirozené dělby práce mezi muže a ženy. Mělo se za to, že muži se učili zacházet s náradím a stopovat zvěř, aby se z nich stali dobří lovci, zatímco ženám obvykle připadala role sběraček a tudíž zejména starost o zpracování a kvalitu poživatin (Gray, 2016). Nedávný archeologický výzkum ale přinesl objev, který tento zavedený pohled nabourává. Vědci prozkoumali nálezy lovců velkých zvířat a zjistili, že odhadem 30–50 % z těchto lovců tvořily ženy. Studie předkládá zjištění i z jiných nalezišť a jiných období a říká, že například ve středním holocénu v oblasti Kentucky bylo lovení velkých zvířat skutečně doménou mužů. Na druhou stranu ale tvrdí, že existují i další studie, jejichž výsledky upozorňují na to, že moderní genderové konstrukty neodráží historickou realitu (Haas, 2020). Ze zmíněné studie můžeme vyvozovat, že vnímání jednoznačné dělby práce mezi lovce a sběračky je poměrně zjednodušený koncept, je tedy nutné na něj nahlížet kriticky a vyčkat, jaká zjištění přinesou další studie.

V období neolitické revoluce, tedy okolo desátého až osmého tisíciletí př. n. l., se díky oteplujícímu se klimatu v oblasti úrodného půlměsíce začali lidé usazovat na jednom místě, na kterém zkoušeli místo sběru plodiny sami pěstovat. Archeologické nálezy z tohoto období vedou k označování tohoto období jako doby matriarchátu. Lov v této době neměl tak dominantní roli a obživu díky vlastnímu pěstování obstarávaly plodiny. Nejvyššími bohyněmi byly ženy a největší význam měl ženský kult spočívající zejména v plození a rození dětí, přičemž i majetek se dědil po ženské linii. V ženské kultuře se nevedly války, společenské rozdíly mezi lidmi byly méně patrné. Z tohoto období se dochovaly nejrůznější artefakty dokazující nadvládu ženského principu, který byl ale postupně nahrazen agresivnějším mužským. Postupně se rozvíjí vojenství nebo řemesla a dominantní postavení mužů se zakořeňuje natolik, že přetrvává až do současné společnosti (Matoušek, 2003).

Na tuto proměnu v patriarchální společnost vidíme návaznost i ve starověkém Římě. Rodinné poměry dobře ukazuje institut manželství, o kterém víme díky římskému právu zachovalému dodnes. Možný (2008) parafrázuje Hannah Arendtovou, která říká, že zatímco prostor veřejný byl prostorem svobody a rovnosti, v rodině panovalo pevné a hierarchické uspořádání. Ve starověkém Římě se rozlišovaly dva typy sňatků: *přísný* a *volný*. V přísném sňatku přejímal muž nad ženou veškerou moc, čímž přebíral také zodpovědnost za

zajišťování její obživy. Ani volný sňatek ale neznamená svobodu ženy, ta jen nepřípadně do moci manžela, nýbrž zůstává v moci svého otce. V římské rodině má otec rozhodující pravomoc nad vším, tedy i nad dětmi a jejich osudem. Otec rozhodoval, zda dítě uzná za vlastní, nebo jej odloží, což byla v době římské běžnější praxe (Kadlecová, 2007). Otec také rozhodoval o tom, zda jeho žena může absolvovat potrat. Rozvod manželství byl v této době možný a důvodem k němu mohla být třeba ženina neplodnost nebo nevěra. Nevěra muže byla naopak poměrně běžná a ženě důvod k rozvodu manželství nedávala. Aby se mohla rozvést žena, musela by prokázat špatné zacházení nebo bití. Při běžném manželském soužití byla žena povětšinou doma, pečovala o chod domácnosti a typicky se moc nevzdělávala (Matoušek, 2003).

Vliv křesťanství později některé z rodinných institutů zpřísnil. Křesťanská praxe například zakazovala sňatky mezi blízkými příbuznými, které římské právo umožňovalo. Důležitou změnou byl ale zejména náhled na rozvod manželství. Goody (2006) říká, že v křesťanství byla zapovězena zejména možnost opakovaného sňatku po rozvodu a vysvětluje to tím, že církev měla obavy jednak o negativní náboženský vliv na děti v případě, že by byl nový sňatek uzavřen s nekřesťanem, ale také snižování pravděpodobnosti odkazu majetku církvi, jelikož z opakovaného manželství mohlo vzejít více dětí, na které může majetek přecházet. Tento zákaz, který se z dnešního úhlu pohledu jeví jako kalkul církve, však ovlivnil mezilidské vztahy na mnoho následujících století. Křesťané zaujímal také střídavý postoj k sexuálnímu aktu a někteří se sexu vzdali úplně. V manželství k sexuálním aktům docházelo a bylo na ně pohlíženo jako na prostředek k reprodukci a nikoliv k vlastnímu potěšení. Oproti Římu byl ale mužům mimomanželský sex zapovězen (Goody, 2006).

Středověká rodina je od té současné odlišná zásadní věcí, a to účelem jejího založení. Zásadním důvodem pro vznik rodiny nebyla romantická láska, která v dnešním západním světě obvykle předchází naplňování všech dalších rodinných funkcí. Ve středověku bylo účelem vstupu do manželství zejména zachování majetku v rodině a zplození potomků. Ještě i v raně moderní Evropě byl důvod k uzavření sňatku podobně pragmatický, například šlechtické sňatky byly uzavírány na politickém základě a jako způsob k udržení nebo nabytí určitého společenského statusu. Ne že by v této době láska jako cit nebyla možná, nicméně nebyla tak úzce spojována se vstupem do manželství a u manželů se mohla rozvinout později, kdy spolu delší dobu sdíleli domácnost a všednodenní strasti. Původ této romantické lásky sahá nejspíše do konce 18. století a je spojen s větším rozšířením románu a romantismu (Giddens a Sutton, 2013). Lásku v rodině v minulých dobách dávají Giddens a Sutton do kontrastu s moderním pojetím a k tomu cituje Boswella (1995): „V převážné části moderního Západu manželství láskou naopak začíná, dále pokračuje výchovou dětí

a jeho konec je – často – o majetku, což je okamžik, kdy už láska vyprchala a není ničím víc než vzdálenou vzpomínkou.”

Giddens a Suttén (2013) zmiňují také postavení dětí v rodině, které se zásadně od současného liší. Děti byly nuceny k práci, a to už od sedmi let věku. Pomáhaly rodičům na poli nebo odešly do učení či pomáhat do domácností jiných a bylo typické, že dítě vyslané na práci mimo domov se se svou původní rodinou už nikdy nesetkalo. Ještě i v raně moderní Evropě (tedy v období industrializace okolo konce 18. století) byla úmrtnost kojenců do jednoho roku asi 25 %, přičemž dnes je to necelé 1 %. Mnohem vyšší úmrtnost však byla v této době typická ve všech věkových kategoriích a smrt dítěte nebo některého z rodičů bývala mnohem častějším důvodem narušení soužití nukleární rodiny. Mimo jiné i z tohoto důvodu čítala například průměrná rodina v Anglii během 17., 18. a 19. století 4,75 osob, kdežto v současné Velké Británii tvoří domácnosti 2,4 osoby (v číslech z minulých století je ale řazeno i služebnictvo, které obvykle v domácnosti svých pánů žilo) (HMSO, 2004, in Giddens a Suttén, 2013).

Podle Stinnetta et al. (2016), který mapuje rodinu v americkém kontextu, zde byla rodina typicky patriarchální ve většině své historie až do padesátých let 20. století. Otec byl v rodině autoritou a zároveň nesl zodpovědnost za ostatní členy. Práce se do této doby dělily na typicky mužské a typicky ženské, muž byl v tomto období považován za živitele, zároveň byl ale také rodinný majetek připisován právě otci a dědil se v patriarchální linii, podobně jako už dříve. Tento jev se nazývá „patrilinárta” a podle definice Sociologické encyklopedie jde obecně o spojení potomka s pokrevní linií na straně otce. Goody (2006) k tomuto ale říká, že i tam, kde existují unilineární rodové linie (tedy například výše zmíněný starověký Řím), nebylo pokrevní příbuzenství skrze oba rodiče zcela bez významu a pouto dítěte a matky hrálo vždy menší nebo větší roli.

Během 50. a 60. let, kdy v západní společnosti začala čím dál tím více vystupovat aktivistická hnutí za lidská a zejména za ženská práva, začínaly být ženy uvnitř rodinných struktur svobodnějšími. Stinnett et al. (2016) tento proces nazývá „od patriarchátu k demokracii” a projevuje se obecně větší autoritou žen uvnitř rodin, ale také jejich většími svobodami navenek. Typičtější než dříve je například další vzdělávání žen a v důsledku toho také stále častěji placená práce žen vykonávána mimo domov. Ženy, které přinášely do domácnosti určitý finanční podíl, tímto dorovnávaly muže jako hlavního živitele a zároveň od něj tím pádem žádaly dorovnání také na druhé straně – muži se měli více podílet na péči o domácnost a děti. Toto dorovnání ale nefungovalo ve prospěch žen tak dobře a ženy stále zastávaly většinu chodu domácnosti (Stinnett et al., 2016). Proti této nerovnosti se ozývaly některé ženské socioložky. Ann Oakley například ve svém díle *Becoming the Mother* (1979) poukazuje na nerovnosti již v rétorice, kdy muž ženě typicky spíše „pomáhá”

a k rovnoměrné dělbě práce doma i přes společenské změny nedochází ani mnohem později a ani v těch nejpokrokovějších společnostech, jako je například Švédsko. Zde podle jejího díla *The Ann Oakley Reader* (2005) vykonávají ženy 87 % z veškeré práce doma.

Větší svoboda ale prostupuje i do demografického vývoje společnosti a do toho, zda lidé vůbec do manželského svazku vstoupí. Od šedesátých let narůstal počet soužití bez uzavření manželství a narůstala také rozvodovost. Zároveň se zvyšoval věk matek při narození prvního potomka a klesala porodnost. Na snížení porodnosti mělo vliv více faktorů, například právě pozdní narození prvního potomka, ale i zvýšení počtu bezdětných žen a ženská emancipace, která ženám umožňuje ekonomickou nezávislost a aktivity mimo domov, čímž se snižuje výsek času, který jsou ochotny věnovat péči o domácnost a děti. Tyto významné demografické změny se nazývají „druhý demografický přechod“ (Fialová, 2000).

1.3 Současná česká rodina

V českých poměrech došlo k podobným jevům právě až po roce 1989, kdy se otevřela možnost vlivu západní kultury. Společnost se proměňuje ve většině aspektů, tudíž změny odrazil i rodinný život a od devadesátých let se postupně mění i hodnotové nahlížení na rodinu v očích české veřejnosti. Centrum pro výzkum veřejného mínění zkoumalo například to, jak lidé v Česku vnímají potřebnost uzavření sňatku k plnohodnotnému rodinnému životu. Zatímco v roce 2003 tvrdilo téměř 60 % dotázaných, že by lidé, kteří chtějí mít děti, měly nejdříve uzavřít sňatek, v roce 2016 už o tom bylo přesvědčeno jen necelých 30 %. Ani tak ale nepovažuje většina informantů manželství za zbytečnou instituci a tento postoj se v průběhu dotazované doby nemění tak zásadně (v roce 2003 je o zbytečnosti manželství přesvědčeno jen asi 7 % informantů, v roce 2016 to je 12 %). Lze říci, že manželství pro současnou mladou generaci nepředstavuje takový imperativ, mladí si však stále uvědomují zejména jeho ekonomický význam. Zároveň se zvyšuje tolerance nejen k soužití bez manželství, ale i k alternativním formám rodiny (CVVM, in Kuchařová et al., 2019).

Výzkum Chaloupkové a Šalamounové (2004, in Kraus, 2015) zase ukázal zajímavou změnu v náhledu na děti v životě rodiny. Oproti roku 1994 se o deset procent zvýšil podíl osob, které vnímají bezdětný život jako prázdný. Stejný výzkum ukazuje také například větší toleranci vůči výchově dítěte pouze jedním rodičem, respektive výrok o tom že jeden rodič může vychovat dítě stejně dobře jako oba rodiče, podpořilo v roce 2004 o 14 % více dotázaných (v roce 1994 to bylo pouze 26 %).

Právě dítě ale podle Bourdieuho (2002, in Možný, 2008) mění povahu soužití páru a míra reprodukce je zároveň zásadním ukazatelem budoucího směřování společnosti. Podle Českého statistického úřadu má úhrnná plodnost od roku 2001 do roku 2020 rostoucí trend (např. od roku 2011 do roku 2018 se zvýšila z 1,43 na 1,71 dítěte na jednu ženu). 1,71 dítěte

na jednu ženu je úroveň, na které byla úhrnná plodnost naposledy v roce 1992. I přes rostoucí trend ale stále není zabezpečena prostá reprodukce, které bylo na našem území dosaženo naposledy v předrevolučním roce 1980 hodnotou 2,1 dítěte na jednu ženu (ČSÚ, 2021).

Kraus (2015) se ve své publikaci zabývá životním stylem současné rodiny a říká, že se do něj promítají změny hodnotové orientace. Zdůrazňuje postupné získávání převahy hodnot materiálních nad hodnotami duchovními, k čemuž podle něj přispívá mimo jiné i mediální vliv. V tomto kontextu Kraus zdůrazňuje zejména vliv nových médií, která prostupují do životů dětí i rodičů, kteří však kvůli privátnějšímu charakteru těchto médií ztrácí nad dítětem v této oblasti kontrolu.

Kraus (2015) také rozlišuje životní styl rodin venkovských a městských. Tvrdí, že funkce, která byla kdysi pro rodinu zásadní, a sice výrobní a hospodářská, pozbývá v současné době na významu, a to jak ve vesnici, tak ve městě. Tvrdí, že venkovská rodina je stále stabilnější, než ta městská, nicméně v současnosti je pro velké množství osob na venkově charakteristický tzv. pseudovenkovský styl, jelikož většinu svého pracovního dne tráví ve městě a tím jsou jejich životní styly ovlivněny. Městské rodiny jsou naopak podle Krause více diferencované a z toho vychází i rozdílnost proměn například v oblastech mocenských struktur, ve kterých lze u městských rodin obecně soudit snížení rodičovské autority a demokratizaci vztahů nebo například v oblasti individualizace zájmů, kdy si každý člen hledá své vlastní trávení volného času, což ale může vést k oslabení osobních vztahů uvnitř rodiny. Konkrétní výzkum ohledně společného trávení volného času provedl např. Kalla (2010, in Kraus, 2015), který ovšem ke společnému trávení času zjistil, že z rodin na vesnici tráví volný čas společně pouze 32 % z nich, zatímco u městských je to 62 %.

1.4 Specifika romské rodiny

Romská rodina byla tradičně v romském společenství základní institucí, které je zároveň ze společenského či citového hlediska přisuzován větší význam, než jí přisuzují příslušníci majoritní společnosti. Důvodem k rodinné soudržnosti je zejména menší zakotvení Romů ve společenských sítích mimo rodinu. (Davidová, 2010). Matoušek (2003) zdůrazňuje soudržnost širší rodiny, neboli romsky *fajty*, kterou odůvodňuje kočovnou romskou historií, ve které byla vzájemná pomoc všech členů rodiny podmínkou k přežití. Tato široká rodina má podle Davidové stále svoji funkci, jelikož umožňuje dřívější uzavírání sňatků a první těhotenství. Mladý pár může při narození prvního potomka, případně i dalších dětí, využívat pomoci jejich prarodičů. Ti pomáhají nejen s péčí o děti, ale zejména i v oblasti zajištění bydlení. V romských rodinách je totiž typické tří, ale i vícegenerační soužití. Kvůli složitým bytovým podmínkám je pro mladý pár s dětmi obtížné nalézt bydlení samostatně, proto se

v jedné romské domácnosti často potká více nukleárních rodin. Typická přitom byla mezigenerační výměna dovedností a poznatků, kdy muž například předával řemeslné i jiné dovednosti potřebné pro přerod chlapce v otce. V této široké rodině tak byly osvojovány specifické normy a osvojováno skupinové chování. Vlivem otevřené společnosti se ale tento systém z romské společnosti v Česku postupně vytrácí (Davidová, 2010).

V souvislosti se širší rodinou uvádí Poláková (2014) také soudržnost a kolektivní rozhodování, kdy má obvykle hlavní slovo nejstarší nebo nejváženější muž. Samostatné rozhodování je tedy podle ní oproti majoritním rodinám potlačeno. To pramení také z větší bilaterality, patriarchálnosti a také gerontokratičnosti romských rodin, ačkoliv Davidová zdůrazňuje, že tyto rysy přetrvávají zejména u olšských Romů. Mezi Romy obecně ale dochází k postupnému smývání těchto prvků a počet členů romských domácností se snižuje. Stále ale mají tendence žít v blízkosti širší rodiny a trávit společně volný čas (Davidová, 2010).

Podle výzkumu GAČR z roku 2007 „Kvalita života, střední a zdravá délka života z aspektu determinant zdraví u romského obyvatelstva v České a Slovenské republice“ klesá počet dětí na jednoho informanta, kdy nejčastěji udávanou hodnotou jsou dvě děti (17,7 %), druhou nejčastější tři děti (15,3 %) (in Davidová, 2010). Tyto počty jsou podle Davidové stále vyšší, než je průměr u majority v ČR. Podle ní se také zvyšuje průměrný věk ženy při početí prvního dítěte. V roce 2007 byla nejčastěji udávanou hodnotou 18–19 let, kterou uvedlo 25 % informantů. Pokud však porovnáme tuto hodnotu například se statistikou narozených dětí prvorodičkám v Jihomoravském kraji (ČSÚ, 2020), v roce 2005 byl průměrný věk prvorodičky 27 let, v roce 2010 28 let. Ve srovnání s majoritou byl tedy v této době věk romských žen prvorodiček stále o několik let nižší.

1.4.1 Role v romské rodině

Postavení ženy v romské rodině tradičně bylo podřízené muži. To se projevovalo oddaností vůči muži například ve starosti o domácnost a o něj, ale také například v pohledu na nevěru u obou pohlaví. Zatímco u mužů byla nevěra tolerována a byla obhajitelná (například tím, že v důsledku byla dána za vinu ženě, jelikož muž nedokázala dostatečně uspokojit), u ženy byla nepřipustná a pokud by k něčemu takovému došlo, muž ji mohl potrestat. Tímto potrestáním je myšleno třeba i bití, na které je ještě dnes mnohými Romkami považováno za přípustné a nebývá spouštěčem pro odchod ženy od muže, navzdory odlišnému majoritnímu trendu. Hlavním úkolem ženy je rození dětí a péče o ně, které spočívaly typicky výhradně na matce. Stejně tak romská žena zajišťuje péči o domácnost, kterou se nepřímo učí už od dětského věku. Schopnost páru (tedy nejen ženy) mít děti je považována za klíčovou v otázce dalšího společného soužití, a pokud se ukáže, že

pár mít děti nemůže, i dnes se stane, že muž ženu opustí. Důsledkem všech popsaných okolností může být i jejich chápání lásky, která je po zamilovanosti do muže brzy kompenzována láskou mateřskou (Poláková, 2014).

V roce 1990 uvedla Chalupová k funkci matky v romské rodině: „*Typická romská matka, která podle sociálních pracovníků výchovně selhává u dětí staršího školního věku mezi 15.–18. rokem, bývá pro své děti, mladší sourozence a další příbuzné hluboko do jejich dospělosti jediným útočištěm v případě nouze. Z hlediska většinové společnosti ovšem můžeme být na pochybách, zda taková rodina plní své funkce společensky adekvátním způsobem, zvláště pokud jde o její vliv socializační, přičemž obsah tohoto pojmu by jinak definoval sociální pracovník a jinak Rom*“ (in Matoušek, 2003, s. 143). Matky tedy v duchu vnitřní soudržnosti romské rodiny poskytovaly útočiště svému potomstvu před okolním světem, majorita ale měla pochyby o jejich fungování. Pulkrábková (2009, in Hricová, 2015) říká, že v současnosti mají některé romské ženy, zejména ty městské, lepší přístup ke vzdělání a tím pádem silnější postavení uvnitř rodiny a větší možnost se na socializaci dětí podílet. Stále ale romské ženy čelí diskriminaci, a to vícenásobné – jako příslušnice minority musí bojovat o své místo ve společnosti a zároveň čelit genderové nerovnoprávnosti, která se v romské rodině proměňuje ještě pomaleji než v rodině většinové (Hricová, 2015).

K **postavení dítěte** v romské rodině uvádí Davidová (2010), že se od nich očekává zapojení v péči o chod domácnosti a případně starosti o mladší sourozence, a to zejména od dívek. Podle Davidové majorita na výchovu romských dětí nahlíží jako na volnější, děti jsou přitom obtěžkány povinnostmi. Poláková (2014) zmiňuje momenty ve výchově romského dítěte, které se neslučují s představou majority. Rozdílné je například samotné chápání péče o dítě, kdy si pod tímto pojmem romská matka často představuje spíše zajištění jeho biologických potřeb a zřídka s ním tráví čas například hrou. Trávení volného času spíše než matka zajišťují sourozenci a děti jsou tak ponechány sobě navzájem, což podle Polákové vede na jednu stranu k budování odpovědnosti za mladší členy rodiny, na stranu druhou je pro děti těžké získat jakýkoliv soukromý prostor.

2 ROLE OTCE V RODINĚ

V současném pohledu na otcovství a role v rodině obecně podle Dudové (2008) dominuje konstruktivistická teorie. Ta na otcovství (stejně jako na mateřství) nahlíží jako na sociální konstrukt. Znamená to, že otcovská role není přirozeně nebo biologicky podmíněna, nýbrž je utvářena zkušenostmi, interakcemi a sociálním vyjednáváním a souvisí se sociální rolí, tedy s přisouzením určitých očekávání, na základě nichž jsou v následné sociální interakci jedincově jednání příkládány určité významy. I přesto ale definice mateřství a otcovství obsahují odlišnosti vycházející z genderových rozdílů. Současný odborný diskurz tak řeší dvě hlediska, ze kterých jsou vytvářeny definice otcovství, a sice hledisko biologické a hledisko sociální (Dudová, 2008).

Dudová k tomu uvádí definici francouzské socioložky Irène Théry (1998), která odděluje tři složky otcovské *filiace* (tedy příbuzenství): 1. složka biologická, 2. složka „domácnost“, která považuje za otce toho, kdo s rodinou bydlí a podílí se na výchově, a 3. genealogická složka, která chápe otce jako toho, který je uznán zákonem a který začlení dítě do své rodové linie. Druhá a třetí z těchto složek chápou otcovství v sociální rovině, pouze první v biologické. Théry upozorňuje na to, že v současnosti tyto tři složky fungují odděleně, kvůli tomu může být ale v některých případech těžké určit, komu vlastně otcovství přisoudit. Míra důležitosti biologického otcovství je přitom stále otázkou pro mnohé sociology a psychology (Dudová, 2008).

Maříková (2007) zdůrazňuje, že otcovství je silně *genderovaný* koncept, což znamená, že je vnímáno jako protiklad k mateřství, přičemž podle ní je na tyto fenomény nahlíženo prostřednictvím vzájemných diferencí matky a otce. Jde jak o zdůrazňování diferencí biologických, tak těch sociálních, nicméně stále se jedná o tzv. pojetí diferencialistické. Objevuje se však pojetí konvergentní, které se snaží jakoukoliv danost zpochybnit a spíše než rozdíly se snaží zdůraznit podobnosti, které lze v rolích otce a matky najít (Geiger 1996, Silverstein 1996, in Maříková, 2007).

Pokud se na otcovství podíváme hledáčkem samotných mužů otců, v některých teoretických konceptech nacházíme rozpor mezi jejich postoji a mezi reálnou otcovskou praxí. Proto je podle Maříkové (2007) důležité sledovat právě dichotomii vlastní identity a jejich chování. Důležitá je podle ní například jejich vlastní identifikace s rolí živitele jako s dominujícím aspektem otcovství, která pak ovšem může otce odvádět od jiných rodinných funkcí. Dále ale tvrdí, že ani při změně chování otců v oblasti péče o blízké nemusí nutně dojít k zásadní změně jejich identity, nýbrž že tato pečovatelská role bude jen prvkem, o který se rozšíří jejich tradičně maskulinní identita. K tomu dokládá poznatek, že muži chtějí mít ke svým dětem hluboké vztahy, avšak vztahy s opačným pohlavím měnit nehodlají (Reinicke, in Maříková, 2007). Proto podle Maříkové nelze při analýze otcovské role gender opomíjet.

O širší definici otcovství se pokusil například Eduard Bakalář (2002), který otcům přisuzuje více rolí: biologickou, dále sociální (tedy péče o děti a podíl na jejich výchově) a také právní, tedy souhrn práv a povinností, které se s jeho otcovskou rolí pojí. Role jsou podle něj vzájemně propojovány. V současném společenském kontextu ale dochází k zásadním proměnám a otcovská role může mnoho aspektů nabývat, stejně jako se další její aspekty vytrácí. Spíše než snažit se o uchopení otcovství definicí je tak nutné pokusit se tyto proměny chápání otcovství pochopit v nejrůznějších nuancích.

2.1 Cesta k „novému otcovství“

Carpenter (2002, s. 196) navozuje obraz tradičního otcovství popisem typického viktoriánského otce: *„Klasický stereotyp viktoriánského otcovství je zachycen na rodinných fotografických portrétech z této doby. Postava se jeví jako autoritářská, nepřístupná a odtažitá; neochvějná páteř rodiny – vnucující strukturu, ale nezajímající se o výchovu. Tento obraz otce byl dědictvím devatenáctého století.“*

I v průběhu modernity bylo na otce nahlíženo jako na morální autoritu, a to zejména pro děti, ale i pro manželku. Reprezentoval rodinu navenek a jeho úkolem bylo rodinu ochraňovat a zabezpečovat. Za hlavní aspekt otcovské role byla považována jeho živitelská povinnost vůči celé rodině. Z toho plyne také jeho častá nepřítomnost v domácnosti, jelikož otec měl po většinu času spíše působit jako reprezentant vnějšího světa. Proto se také nepodílel na výchově až do pozdějšího věku dítěte, ve kterém mu měl začít vštěpovat jeho dospělé role. V tomto okamžiku už bylo ale pozdě k budování jakéhokoliv většího emocionálního pouta. (Fafejta, in Švaříčková–Slabáková, 2012). Badinter (2005) přisuzuje uvedené vlastnosti patriarchálnímu uspořádání společnosti a kromě autority a odstupu od rodiny zdůrazňuje také typický nezájem otce o své dítě.

Koncept muže odtrženého od rodiny je produktem průmyslové revoluce, kdy museli muži pro obživu pracovat v továrnách. Carpenter (2002) upozorňuje na to, že muži se před industriální revolucí živili farmařením, tkaním a podobnými řemesly a své profese vykonávali doma. Proto byli právě ještě v předindustriálních dobách do péče o děti zapojeni více. „Neaktivní otcovství“ tedy není žádným způsobem zakotvené v mužské přirozenosti.

Burgess (2004) kritizuje percepci otců ze strany veřejnosti. Tvrdí, že obraz otců bývá často vykreslován negativně. Otce je jednoduché trestat za přílišnou tvrdost, naopak i za nedostatečnou sílu. Upozorňuje na to, že pokud se hovoří o násilných rodičích, toto násilí je obvykle přisuzováno otcům. Přestože podle výzkumu Edith Clarkové v jamajských rodinách i matky bijí své děti, ty ale referují téměř ve všech případech pouze o násilí otcovském. Dalším důkazem zneviditelnování otců je podle Burgess například jejich opomíjení ve

výzkumných studiích zjišťujících názory rodičů, které jsou podle ní často reprezentovány pouze názory matky.

Možná i proto Badinter (2005) nabízí dva pohledy na současný otcovský vývoj – na jednu stranu se mluví o soumraku otců, na stranu druhou o jejich znovuzrození. Pro soumrak hovoří některé aspekty postoje veřejnosti popsané v předchozím odstavci, nicméně je nutné se zaměřit i na progresivní aspekty, které proměny otcovské role nabízí.

Fafejta (in Švaříčková–Slabáková, 2012) rozlišuje sociální instituce na slabé a silné. Ty silné jsou podle něj lidmi považovány za samozřejmé a jejich obsah nezpochybnitelný a nepodvolení se jí může být ve společnosti považováno za deviantní chování. Instituci otcovství považuje za silnou instituci. Podle Fafejty je pak pochopitelně snazší docílit změn slabých institucí, avšak v poslední době se i silná otcovská instituce mění. Příčinou změny té otcovské jsou podle něj mimo jiné také ekonomické změny, pro které již otcovský příjem nebyl dostačující k udržení uspokojivé životní úrovně, a tudíž se do ekonomických aktivit musely zapojit i ženy. Otcova živitelská povinnost zůstala stále stejná a přidal se požadavek na zapojení do péče o domácnost a děti, čímž nároky na jeho celkové fungování vzrostly.

Badinter (2005) zdůrazňuje pestrost otcovské reality a upozorňuje, že je velmi složité pořídit obrázek typického nového otce. K určitému obrazu dospěly výzkumnice Ehrensaft a Hochschild (in Badinter, 2005), které jej charakterizují jako muže ze střední nebo vyšší třídy s vyšším vzděláním a nadprůměrnými příjmy, který má dostatek volného času a vymezuje se proti modelu tradičního otce, často prožitému ve vlastním dětství. Pro otce s dostatkem času a prostředků pak může aktivní otcovství přispívat k jejich štěstí. Zde si kladu otázku, zda se tento fenomén může propsat i do nižších tříd, které patričním finančním ani sociálním kapitálem nedisponují.

Maříková (2009) k otcovské proměně říká, že z instituce autoritářské se stává instituce vztahová a dobrovolná a tak se z otcovství stává akt vůle. Badinter (2005) k tomuto tvrdí, že právě od svobodné vůle se odvíjí míra otcovského uspokojení. K tomu udává příklad výzkumu Russella o australských otcích pečujících na plný úvazek, kteří s takovým životem nebyli spokojeni. Právě počet otců na rodičovské dovolené je v ČR poměrně nízký. Přestože dle statistik MPSV (2020) procento mužů jako příjemců rodičovského příspěvku vzrostl mezi lety 2001 a 2020 z 0,8 % na 1,8 %, stále se jedná o nízké procento otců. Podle průzkumu společnosti Ipsos (2021) se však tato data zásadně liší od toho, co by si otcové přáli. Na otázku, zda by měl alespoň část rodičovské dovolené využít otec, odpovědělo rozhodně ano nebo spíše ano 80 % dotazovaných. Maříková výsledek výzkumu komentuje tím, že hlavní roli hraje větší finanční ohodnocení mužů a dodává, že v zemích, kde je rodičovský příspěvek odvozován z předchozích příjmů, je proto otců na rodičovské více. Gronseth (1978, in Badinter, 2005) již před několika dekádami uváděl jako vzorovou zemi

Norsko, které umožňuje rodinu uživit z polovičních úvazků každého z rodičů, a ti se pak podílí na péči o rodinu rovným dílem. Tvrdí zde také, že tato situace přináší oběma členům páru největší spokojenost. Svobodová (2010) však potvrzuje rozpor v české společnosti, kdy její názory a postoje jsou sice egalitářské, nicméně v praxi k výrazným změnám co se týče dělby práce mnoho nedochází.

Přestože konkrétní obsah aktivního otcovství nelze přesně měřit, Hawkins (2002) se pokusil pojem konceptualizovat a vytvořil devět různých kategorií, na základě kterých otcové sami posuzují své zapojení: zabezpečování základních potřeb, podpora matky, výchova k disciplíně a výchova k zodpovědnosti a podpora úspěchu ve škole, chválení a projevování náklonnosti, společné trávení času a povídání si, pozornost ke každodennímu životu svých dětí, čtení dětem a podpora dětí v rozvoji jejich talentů. Uvádí však limity tohoto hodnocení ze strany otců, které při výzkumu vyvstaly a bylo by třeba je v dalších zkoumání otcovství zohlednit. Někteří otcové například namítali, že na některé kategorii se nepodílí tak, jak by si sami přáli, a to z důvodu snahy o maximální naplnění kategorie jiné (otec například namítal, že se neúčastnil tolika sportovních zápasů svého syna, jelikož musel pracovat, kategorie zabezpečování základních potřeb tedy převýšila kategorii podpory v rozvoji talentů dětí, ačkoliv by si to otcové přáli jinak). K získání lepšího obrazu o otcovství také uvádí například nutnost posuzování stejných kategorií nejen otci, ale i matkami a dětmi. Takto zpřesněné měření může podle Hawkinsa přinést jemnější pochopení důležitých aspektů otcovství.

2.2 Vliv otce na dítě a na jeho vývoj

Psycholog Erich Fromm v knize *Umění milovat* (2006), původně vydané v roce 1956, výrazně odlišuje lásku rodičů k dítěti podle genderu. Zatímco matčina láska je bezpodmínečná, založená na vzájemné potřebnosti, láska otcovská se podle Fromma pojí s očekáváními a otcovými představami, které by dítě mělo naplňovat, aby si jeho lásku zasloužilo. Z toho také odvozuje postavení otce a matky v průběhu dětského vývoje. Zatímco v raném stádiu života je závislé na nepodmíněné lásce matky a na bezpečí, které matka poskytuje, zhruba od šesti let se dítě začíná orientovat na otce a vyžaduje jeho vedení a racionalitu. Vývoj, ve kterém dítě projde stádiem připoutání matky a poté k otci, aby v něm nakonec došlo k syntéze otcovského a mateřského principu, považuje za klíčový pro jeho duševní zdraví.

Corneau (in Badinter, 2005) zjistil, že absence otce v prvních dvou letech života dítěte vede k jeho atypickému vývoji srovnatelnému s osiřelými dětmi vyrůstajícími v nevhodných domovech. Burgess (2004) uvádí, že podíl otce na výchově dítěte výrazně ovlivňuje jeho šance na dosažení vyššího vzdělání a dosažení lepšího společenského postavení, než mají

jeho rodiče. Dále také tvrdí, že prvorozené děti se starostlivými otci lépe snáší příchod sourozence, nebo že ženy se starostlivým otcem jsou později spokojenější ve svých manželstvích. K ranému věku dítěte říkají Richter a Schäfer (2007), že devítiměsíční děti s aktivními otci jsou vývojově v předstihu před ostatními dětmi. Novák (2013) uvádí, že dítě má už zhruba v sedmi měsících vztah k oběma rodičům, pokud mu rodiče vztah umožní tím, že se dítětem zabývají. Dítě přitom podle Nováka nerozlišuje jejich gender a záleží mu skutečně jen na rodičovském chování vůči němu, což demonstruje zjištěním o obdobném vztahu dítěte vůči heterosexuálním a homosexuálním párům, u homosexuálních navíc i v případě mužů, i v případě žen. Ze strany dospělých spatřuje v chování vůči dítěti určité rozdíly, například v dialogu, kdy matka je ve slovním kontaktu s dítětem často aktivnější a soustředí se na jednodušší formulace, zatímco otec častěji mlčí. Podle Nováka ale nejde o žádné rozdíly, které by byly zásadní. Na příkladu výzkumu Warshaka (1996) Novák tyto bagatelní rozdíly demonstruje také na pozdější potenciální situaci ve vývoji dítěte, a sice na separaci rodičů, a říká, že u průměrného dítěte svěřeného do péče matky je míra psychického zdraví v zásadě podobná, jako u dítěte svěřeného do péče otce. (Novák, 2013). Corneau (2012) zase tvrdí, že absence otce může vést k problémům s přijetím autorit, právě proto, že s otcovskou autoritou, která by měla dodávat sebevědomí a odvahu, se jedinec při svém vývoji nesetkal, není na ni zvyklý. Proto může autoritativní působení někoho jiného vnímat jako omezování své svobody. Corneau také nahlíží na otcovství jako na archetypální potřebu, což znamená, že člověk je přirozeně připraven na to, že v jeho životě někdo roli otce zaujme.

Aktivní otcovství v rodině má také vliv na pozitivní předávání vzorců otcovství, aktivní otec tedy spíše vychová aktivní rodiče ze svých potomků. Richter a Schäfer (2007) uvádí, že děti aktivních otců jsou mimo jiné méně náchylné k užívání návykových látek, jsou nezávislejší a méně úzkostlivé.

2.3 Role otce v romských rodinách

Matoušek (2003) popisuje romskou rodinu jako silně patriarchální. V rodině podle něj rozhoduje muž, a to i o záležitostech, které se očima současného majoritního trendu jeví jako ženské nebo minimálně obou v páru stejnou měrou – například o tom, kolik dětí se v romské rodině narodí nebo o tom, kdy dojde k prvnímu početí ženy. To si muž zpravidla přeje co nejdříve po dosažení její pohlavní zralosti, u které Matoušek upozorňuje, že může nastat dříve, než nastane věk trestní odpovědnosti ženy, pročež se dostává do rozporu s legislativou. Výše zmíněné setrvávání v rodinách rodičů podle Davidové (2010) vede k větší tendenci vytvářet koalice otce a synů.

Poláková (2014) říká, že muž se v rodině těší značné úctě. Zejména v rodinách olšských Romů stále přetrvává podle Davidové (2010) striktní oddělení žen a mužů, kteří spolu na při společenských událostech nesedávají u jednoho stolu. Hricová (2015) říká, že v 50. a 60. letech, ale někdy i později, byla ženám i společnosti dávána najevo superiorita mužů například při procházkách ve veřejném prostoru tím, že muž kráčel několik kroků před ženou, která byla obtěžována nákupy a dětmi. Muž si i dnes udržuje status hlavy rodiny, a to navenek i dovnitř. Je považován za ochránce prestiže rodiny a nese za ni odpovědnost. Davidová (2010) však říká, že při nepřítomnosti muže se od ženy očekává zastoupení ve všech primárně mužských oblastech – stane se z ní tedy strážkyně kasy, mluvčí rodiny i živitelka. Podle Hricové (2015) má otec úctu i v případě, když nejedná jako dobrý otec, zde ale uvádí funkční mechanismus sociální kontroly, kdy v případě neplnění povinnosti vyplývajících ze své otcovské role dojde k jeho odsouzení v rámci komunity.

K současným proměnám v otcovské roli Romů uvádí Urban a Hricová (2014) poznatky z výzkumu, dle něhož například dochází k rozvolnění živitelské role muže. Kvůli socioekonomickým podmínkám je mnoho romských mužů nezaměstnaných a Hricová s Urbanem zdůrazňují, že je v takovém případě obvyklejší, když sociální dávky vyřizuje žena, která se tak stává tou, která do rodinného rozpočtu přináší finance. Zejména právě nezaměstnaní muži mají tak více času zastávat role, které dříve v romských rodinách příslušely výhradně ženám. Tito muži například vaří nebo pečují o děti. Oblast, do které se naopak příliš nepouští, je úklid. Uherek (2007, in Davidová, 2010) uvádí negativní důsledek vlivu majoritní společnosti na romské rodiny a říká, že výrazně narostl počet neúplných rodin, ve kterých obvykle absentuje právě otec, ať už z různých důvodů. Dá se tedy usuzovat, že tento vliv majority negativně zasahuje do tradiční soudržnosti romských rodin.

Hricová (2015) v souhrnu svého výzkumu upozorňuje na to, že i v romských rodinách ke změnám postavení mužů a žen dochází, tento vývoj je ale velmi pozvolný a pomalý, a to zejména kvůli větší přichylnosti členů romských rodin k tradičnímu kulturně zakotvenému rozložení genderových rolí.

3 RODINA JAKO OBJEKT SOCIÁLNÍ POLITIKY

Krebs (2015) definuje objekty sociální politiky jako ty, kterým jsou opatření sociální politiky určena. Sociální politika směřuje obecně ke všem občanům dané země. Konkrétní oblast opatření pak ohraničuje to, na koho je orientována. Může se jednat jak o jednotlivce, tak o určité sociální skupiny. Jednou z takových skupin, která je svým charakterem velmi rozsáhlá, jsou právě rodiny s dětmi. Vedle toho máme na úrovni státních politik také politiku rodinnou, která má objekt svého působení jednoznačně definován již ve svém názvu. V úvodu této části se proto budu věnovat tomu, jaký je vztah těchto dvou politik a vyvodím základní přehled možné podpory vztahující se k rodinám. Dále určím, jaké místo v této síti zaujímají sociální služby. Vymezím, které z nich jsou určeny rodinám. V poslední části kapitoly se pak budu věnovat jedné z nich, a to sociálně aktivizační službě pro rodiny s dětmi. Po jejím obecném legislativním ukotvení a chápání konkrétních činností této služby zaměřím pozornost práci s romskými rodinami a pokusím se vymezit specifika práce SAS s romskou menšinou. Vzhledem k tématu práce se zaměřím také na to, kdo z rodiny je nejčastějším příjemcem služeb určených rodinám a jaký je vztah otců v rodině k využívání služeb.

3.1 Rodinná a sociální politika

3.1.1 Pojetí sociální politiky

Kolibová (2007) říká, že sociální politika má tolik definic, kolik autorů o ní píše. Definice podle ní lze dále členit, podle toho, zda akcentují ekonomický rozvoj nebo řešení problémů. První přístup hovoří o sociální politice jako o opatřeních, která zabezpečují chod ekonomiky. V druhém přístupu jde o opatření, kdy je zdůrazňována spravedlnost nebo rovnost. V druhém přístupu se pak odlišuje aktivní a pasivní sociální politika.

Aktivní = sociální politika, která usiluje o prevenci a přijímá opatření, kterými se pokouší ovlivňovat příčiny sociálních problémů. Tento přístup se také nazývá kurativní.

Pasivní = tato sociální politika reaguje ex post, řeší problémy již vzniklé. Přístup je nazýván též paliativní.

Kolibová (2007) také uvádí, že sociální politiku je možné chápat v užším i širším pojetí, která pak také úzce souvisí s aktivitou a pasivitou.

V užším pojetí je sociální politika pojímána jako systém sociálních dávek. V tomto pojetí jde tedy spíše o pasivní roli, která má za cíl pouze napravovat negativní dopady tržního mechanismu. Jako podpora chudých systémem dávek a ne snahou o další opatření, která by jim pomohla se ze situace vymanit, je tak často vnímána poměrně negativně.

Širší pojetí je aktivnější pojetí, které usiluje o prevenci negativních jevů ve společnosti. Tvrdí, že nárůst bohatství společnosti by měl také zvyšovat životní úroveň všech vrstev obyvatel. V tomto pojetí se do sociální politiky podřazuje širší spektrum politik, jako například politika zaměstnanosti, bytová, vzdělávací nebo právě politika rodinná (Kolibová, 2007).

3.1.2 Pojetí rodinné politiky

Kolibová (2008) tvrdí, že ve většině evropských zemí chápána prakticky a uplatňuje se jako podpora rodin s dětmi v rámci systému sociální politiky.

Čtvrtá Evropská regionální konference Mezinárodní asociace rodinného zabezpečení v Ženevě (1987) definuje rodinnou politiku jako soubor praktických opatření, která jsou zaměřena na rodinnou jednotku (in Kolibová, 2008).

Evropská komise se v současnosti staví k rodinné politice tak, že stát nemá právo zasahovat do toho, kdy a kolik budou mít lidé děti, pokud ale lidé mají rodinné plány, kterým je zamezováno, pak by měly politiky států hledat, jak zlepšit podmínky k jejich realizaci (Kolibová, 2008).

3.1.3 Vztah sociální a rodinné politiky

Některé přístupy sociální a rodinnou politiku nechápou ve vztahu nadřazenosti a podřízenosti, nýbrž je od sebe oddělují. Kocourková (2007) říká, že rodinná a sociální politika se odlišují, a to tak, že sociální politika je založená na solidaritě z vysokopříjmových skupin lidí s nízkopříjmovými skupinami. V případě rodinné politiky se podle ní jedná o solidaritu bezdětných s rodinami s dětmi.

Bareš (2011) zase zdůrazňuje aspekt jednotlivce versus rodiny jako objektu těchto politik, sociální politika je tedy podle něj zaměřena na jednotlivce a konkrétní nárok se odvíjí od sociální události, ve které se jedinec ocitá. Odděluje je od sebe jako dva svěbytné systémy, které ale mají společný průnik. I na ten lze pak nahlížet z perspektivy obou politik. Z hlediska té sociální jsou v průniku opatření směřující k jednotlivci, která se v důsledku dotýkají rodinného života tohoto jedince. Z perspektivy rodinné politiky je objektem rodina, jejímž členovi se dostává pomoci nebo podpory a tato podpora se významně dotýká celé rodiny.

3.2 Možnosti podpory rodiny

Podporu rodiny Matoušek a Pazlarová (2014) chápou jako označení programů, jejichž cílem je nápomoc členům rodiny k vzájemnému naplňování svých potřeb a jednání s ohledem na

rodinné zájmy i vně rodiny. Účelem podpory rodiny je spokojenost všech jejích členů, tedy nejen dětí.

Konkrétní nástroje na podporu rodin na základě výše popsaného vztahu rodinné a sociální politiky nelze jednoznačně zařadit pod jednu z nich. Podle uvedených definic existuje podpora i pro rodiny, které se nenachází v sociálně nepříznivé situaci a podle některých užších definic sociální politiky by tedy pod tuto politiku nespadały. Zároveň existují nástroje, které lze zařadit pod obě politiky zároveň.

Höhne ve studii z roku 2008 o podpoře rodin s dětmi nástroje podpory rodin rozděluje do tří základních kategorií:

- 1) Přímá peněžní podpora
- 2) Nepřímá peněžní podpora
- 3) Nepeněžní podpora

Přímou peněžní podporou je míněno zejména vyplácení dávek **státní sociální podpory**. Tyto dávky lze dále rozdělit na ty, které zohledňují příjmy rodiny, někdy nazývány také jako příjmově testované (například přírůstek na dítě) a ty, jejichž nárok a výše nejsou příjmem rodiny ovlivněny (například rodičovský příspěvek, u kterého však výše příjmů ovlivňuje možnost nastavení jeho měsíční výše).

Nepřímou peněžní podporou jsou myšlena daňová opatření. V rodinné politice jsou relevantní dvě, a to **daňový odpočet** na vyživované dítě a odpočet na manželku či manžela. Krebs (2015) upozorňuje na to, že daňový odpočet mohou využívat pouze plátcí daně, tudíž se nedostanou ke všem rodinám. Pozitivum lze spatřovat v tom, že nesnižuje motivaci členů rodiny k dosahování vlastních příjmů.

Nepeněžní podporou jsou myšleny **služby**. Höhne zdůrazňuje zejména služby zajištění péče o děti typu mateřské školy, zdůrazňuje ale také význam nestátních či soukromých institucí.

Kolibová (2008) v kontextu rodinné politiky hovoří o dvou možnostech podpory, kterou rozděluje na přímou a nepřímou podporu. Do přímé podpory řadí stejně jako Höhne různé sociální dávky, ale také jiné možnosti finančního přilepšení rodině, jako je například stipendium. Řadí sem také právě sociální služby zaměřené na rodiny s dětmi. V nepřímé podpoře pak stejně jako Höhne hovoří o úlevách na dani z příjmu, ale také například o dotovaném školním stravování nebo zvýhodněném vstupném či jízdě.

3.2.1 Sociální služby zaměřené na rodinu

Obecně jsou v České republice sociální služby součástí systému sociálního zabezpečení. Jsou řazeny do tzv. třetího pilíře sociálního zabezpečení, který je souhrnem nástrojů pomoci

v případě, že se jedinec ocitne v hmotné nouzi. Do pilíře sociální pomoci jsou tedy vedle sociálních služeb řazeny také dávky pomoci v hmotné nouzi. Poskytovatelem sociálních služeb může být veřejnoprávní i soukromoprávní subjekt (například nestátní nezisková organizace), v obou dvou případech ale služby podléhají státní kontrole (Matoušek, 2011).

V širším pojetí je podle Bareše (2011) rodina objektem širokého spektra sociálních služeb, které nelze přesně vymezit. I ty, z jejichž dikce zaměření na rodinu jasně nevyplývá, mohou totiž poskytovat podporu nepřímo – působením na jedince, jež následně ovlivňuje celou rodinu. Jako příklad takové služby uvádí například pečovatelskou službu, která má v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (dále jen „zákon o sociálních službách“) cílovou skupinu vymezenou jako osoby, které mají „*sníženou soběstačnost z důvodu věku, chronického onemocnění nebo zdravotního postižení, a rodinám s dětmi, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby.*“ Zde jsou tedy rodiny s dětmi jako cílová skupina přímo uvedeny, nicméně Bareš tvrdí, že mnohem častěji je pečovatelská služba poskytována osobám se sníženou soběstačností. I v tomto případě může mít její poskytování vliv na celou rodinu klienta. Bareš pak identifikuje takové služby, z jejichž definice v zákoně o sociálních službách zaměření na rodinu jednoznačně vyplývá. Mezi ně řadí tyto:

- raná péče (§ 54)
- dům na půl cesty (§ 58)
- nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (§ 62)
- sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (§ 65)
- odlehčovací služba (§44).

3.3 Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

V zákoně o sociálních službách je vymezeno celkem 33 druhů sociálních služeb. Tyto druhy jsou rozděleny do tří skupin podle bližšího účelu jejich poskytování.

Sociálně aktivizační služby jsou v zákoně o sociálních službách zařazeny v dílu 4, tedy mezi **služby sociální prevence** (§ 53 – 70). Ty jsou určeny osobám ohroženým sociálním vyloučením například kvůli své krizové sociální situaci, způsobu života vedoucího ke konfliktu se společností nebo pro sociálně znevýhodňující prostředí. Cílem služeb sociální prevence je napomáhání k překonání sociálně nepříznivé situace (tedy prevence na úrovni jednotlivce) a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů (na úrovni celospolečenské).

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, vymezuje dva typy sociálně aktivizační služby (dále SAS), které odlišuje cílovou skupinou. V § 65 jde o SAS pro rodiny s dětmi, služba definovaná v § 66 se zaměřuje na seniory a osoby se zdravotním postižením. V kontextu této práce bude dále zkratkou SAS míněna služba v režimu § 65, tedy pro rodiny s dětmi.

§ 65 odst. 1 o sociálně aktivizační službě pro rodiny s dětmi říká:

„Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou terénní, popřípadě ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, u kterého je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě krizové sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat, a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje.“

V tomto odstavci zákon uvádí několik pojmů, které je třeba upřesnit pro lepší pochopení fungování služby SAS.

Podle ustanovení je tedy možné SAS poskytovat jak formou terénní, tak ambulantní. Mach (2019) v komentáři k zákonu však upřesňuje, že z formulace ustanovení vyplývá příklon spíše k formě terénní, stejně tak i z § 30 písm. a) odst. 2. vyhlášky č. 505/2006 Sb., kterou se provádí zákon o sociálních službách a který obsahuje výčet činností služby. Uvádí, že *alespoň 70 % těchto činností je zajišťováno formou terénní služby.*

Dle § 33 odst. 4 zákona o sociálních službách se **terénní službou** myslí *„služby, které jsou osobě poskytovány v jejím přirozeném sociálním prostředí“.*

V § 3 písm. d) pak zákon definuje toto **přirozené sociální prostředí** jako *„rodinu a sociální vazby k osobám blízkým, domácnost osoby a sociální vazby k dalším osobám, se kterými sdílí domácnost, a místa, kde osoby pracují, vzdělávají se a realizují běžné sociální aktivity“.*

Agentura pro sociální začleňování (2021) považuje právě možnost poskytování SAS v přirozeném prostředí klientů za klíčovou pro dosahování efektivních výsledků a žádoucích změn v rodině.

Podle zákona je tedy možné poskytovat službu terénní i ambulantní formou, terénní je ale vzhledem k charakteru služby, tedy práce s rodinou, více žádoucí, efektivnější a měla by proto převažovat.

Rozsah činností SAS vymezuje odstavec 2:

(2) Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti:

- a) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,**
- b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,**
- c) sociálně terapeutické činnosti,**

d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Ve čtyřech bodech jsou vymezeny okruhy činností, kterým se má služba věnovat, jde ale o poměrně obecné vymezení. Rozsah úkonů pod jednotlivými písmeny více konkretizuje výše zmiňovaná prováděcí vyhláška k zákonu o sociálních službách. V pěti bodech například rozvádí, co je myšleno výchovnými, vzdělávacími a aktivizačními činnostmi:

- 1. pracovní výchovná činnost s dětmi,*
- 2. pracovní výchovná činnost s dospělými, například podpora a nácvik rodičovského chování včetně vedení hospodaření a udržování domácnosti, podpora a nácvik sociálních kompetencí v jednání na úradech, školách, školských zařízeních; přitom alespoň 70 % těchto činností je zajišťováno formou terénní služby,*
- 3. nácvik a upevňování motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností dítěte,*
- 4. zajištění podmínek a poskytnutí podpory pro přiměřené vzdělávání dětí,*
- 5. zajištění podmínek pro společensky přijatelné volnočasové aktivity,*

Vyhláška podobně upřesňuje i další okruhy činností podle § 65 zákona o sociálních službách. Pokud tedy hledáme konkrétní činnosti, které by pracovník této služby měl v rámci své profesní činnosti dělat, odpověď poskytne spíše tato vyhláška. Další orientaci v náplni práce pracovníka SAS poskytuje například profesiogram publikovaný na internetových stránkách odborného časopisu Sociální práce (2020). Zde jsou mezi činnostmi pracovníka SAS řazeny například tyto:

- podpora rodičovských schopností například nácviku interakcí mezi rodičem a dítětem
- jednání s učiteli či výchovnými poradci a účast na výchovných komisích ve škol
- účast na případových konferencích
- podíl na tvorbě IPOD.

Smyslem existence této profese je především podpora rodiny ve funkcích, které se týkají potřeb dítěte, a také prevence jejich odebrání z rodiny. Cílem poskytování služby by pak měla být samostatnost rodiny ve vytváření příznivých podmínek pro vývoj dítěte. Profesiogram zmiňuje také některé teorie nebo přístupy, které pracovník SAS může využívat. Jedná se například o *úkolově orientovaný přístup*, který Marsch (2005) popisuje jako přístup založený na řešení problémů a stanovování úkolů a časových plánů s klientem s cílem podpořit jeho silné stránky. Z teorií uvádí jako využitelnou například *Bowlbyho*

teorii vazby, která se zabývá vytvářením emocionálních vazeb a vlivem zkušeností z těchto vazeb na schopnost adaptace jedince a tím na jeho psychické zdraví (Bowlby, 1973, 1982, in Štefánková, 2011).

3.3.1 Práce SAS s romskou rodinou

Podle Registru sociálních služeb je ke dni 7. 3. 2022 v České republice registrováno celkem 254 SAS. Při vyhledání těch, které mezi svými cílovými skupinami uvádí „etnické menšiny“, se počet redukuje na 41. Kvůli velkému množství příčin, které jsou však vzájemně provázané, se velké množství romských rodin potýká se sociálním vyloučením a spadají tak pod cílovou skupinu podle § 65 zákona, jelikož pod termín „dlouhodobě krizová sociální situace“ lze sociální vyloučení jistě řadit. Proto by na práci s romskou rodinou měl být připravený každý pracovník SAS, ačkoliv se na etnické menšiny přímo zaměřuje jen 16 % z těchto služeb.

Sociální vyloučení neboli **sociální exkluze**, se kterou se Romové potýkají, je termín, který se snaží operacionalizovat Evropská komise již v roce 1993 a zdůrazňuje, že termín nelze chápat pouze ve smyslu chudoby a materiálního strádání. Při posuzování sociální exkluze je nutné posuzovat celkovou účast na společenské výměně. Rozumíme tím tedy jak vyloučení z pracovního trhu, tak z přístupu k důstojnému bydlení, systému zdravotnictví, vzdělávání nebo z participace na dominantní kultuře a z ekonomického a sociálního života celkově (Evropská komise, 1993, in Atkinson, 2002). Domnívám se, že takto široké chápání pojmu sociální exkluze je velmi vhodné zejména proto, že determinanty vyloučení jsou vzájemně provázány. Romy například vylučuje vyšší míra nezaměstnanosti, která byla v roce 2001 asi čtyřnásobná oproti majoritní populaci. Zároveň byly tři čtvrtiny Romů nezaměstnaní dlouhodobě, tedy (dle vymezení Mezinárodní organizace práce) stav bez zaměstnání trvající déle než jeden rok. Chybějící příjem u Romů pak posiluje závislost na sociálních dávkách. Nutnost čerpat sociální dávky zase může ústít v posilování negativních stereotypů vůči Romům a k diskriminaci, která Romům zamezuje v sociální mobilitě a možnosti vymanění se ze své situace. Romové v průměru nedosahují takové kvalifikace, která by jim toto vymanění se umožňovala, což je zapříčiněno nerovnými šancemi na vzdělávání romské minority (Fónadová, 2014).

Sociálně aktivizační služba by podle svého zákonného vymezení měla mimo jiné zajišťovat výchovné a vzdělávací činnosti či zprostředkovávat kontakt se společenským prostředím. Její působení v těchto oblastech proto může být jedním z podpůrných nástrojů, jak tomuto sociálnímu vyloučení Romů vzdorovat. SAS bude samozřejmě vždy působit v kontextu činností vymezených v zákoně o sociálních službách a v prováděcí vyhlášce. Při práci

s romským etnikem je však nutné zaměřit se na některá specifika, která jsou v daných oblastech pro Romy příznačná, a respektovat jejich jedinečnost. Uvedu zde některá konkrétní specifika, která uvádí Říčan (in Matoušek, 2014) a která mají relevanci pro pracovníky SAS:

- Možnost ohrožení zdravého vývoje dítěte již během těhotenství kvůli konzumaci alkoholu, drog a podobně
- Nevhodné stravování
- Nedostatečná podpora školní docházky, která nemusí být rodiči vnímána jako důležitá povinnost
- Nevhodné podmínky pro přípravu dětí na vyučování

3.3.2 SAS a otcové

Pokud je cílem SAS vytvářet příznivé prostředí v rodině pro zdravý rozvoj dítěte, měla by služba brát v potaz minimálně prostředí nukleární rodiny, která je pro dítě primárním socializačním činitelem a prostředím, ve kterém je jeho vývoj primárně určován. Jak víme z první kapitoly, nukleární rodina sestává nejčastěji z matky, otce a dětí. SAS by se tedy ve své práci měla zaměřovat na všechny tyto aktéry.

Oblast spolupráce této konkrétní sociální služby s otci je prozatím probádána poměrně řídko. Tématem se zabývá například Gřundělová, která mezi pracovníky SAS v roce 2018 zkoumala jejich vnímání genderu ve své práci. Dílčí závěry výzkumu ukazují, že při výkonu profese se pracovníci genderem nezabývají, což ale nevede k rovnému přístupu k mužům–klientům a ženám–klientkám. Naopak mají podle Gřundělové tendenci nekriticky aplikovat tradiční pohled na role v rodině a nejčastějšími klientkami jsou proto ženy jako nositelky role pečovatelek a tudíž těch, které na vývoj dítěte mají větší vliv. Matky jsou těmi, které na sebe obvykle berou odpovědnost ze smluv nebo z individuálního plánu rodiny, čímž je na ně vytvářen tlak, zatímco otec je ve spolupráci často opomíjen, a to i v situacích, kdy v rodině figuruje a jeví se jako potenciálně spolupracující. Gřundělová doporučuje své závěry zohlednit zejména ve vzdělávání sociálních pracovníků, mimo jiné jejich vedení ke kritické sociální práci, díky které by dokázali kriticky nahlížet na stereotypní předpoklady a vytvářet si nové perspektivy. Tento kritický přístup by pak ve své praxi mohli uplatňovat pro zvyšování sebeúcty žen a zároveň zapojování mužů jako partnerů (Gřundělová, 2018).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 PŘÍPRAVA VÝZKUMU

V praktické části bakalářské práce se pokusím prozkoumat v praxi kombinaci teoretických konceptů popsaných v předchozí části. Pokusím se zjistit, jak romští otcové vnímají rodinu a svoji pozici v ní. Zjišťovat budu zejména to, jak prožívají rozdělení rolí v domácnosti a jaké jsou jejich postoje a očekávání od ostatních členů. Zajímat mě bude také jejich vnímání své role v komparaci navenek, zejména s tím, jaké jsou podle něj představy o otci v romské komunitě a zda je pro něj důležité, aby tyto představy naplňoval. Budu zkoumat jejich postoje k ženám, k dětem, k zapojení v domácnosti i jejich působení navenek. Zaměřím se na otce z rodin, které spolupracují se sociálně aktivizační službou pro rodiny s dětmi a budu tedy zkoumat i jejich pohled na spolupráci s touto službou.

4.1 Výzkumný problém

Současný světový společenský vývoj stále více nabourává koncepty, které předchozí generace považovaly za danost. Jedním z nich je také koncept rodiny, toho, jak by měla rodina fungovat či jaké role v nich jednotliví členové zastávají. Socioložka Judith Stacey považuje moderní uspořádání rodiny za mrtvé. Tvrdí, že charakteristikou dnešní rodiny je větší rovnostářství, které je mimo jiné podpořeno i větší společenskou otevřeností vůči homosexuálnímu partnerství. Takové rodiny pak mohou být příkladem i pro heterosexuální páry, které pak mohou mít tendence narušovat stereotypy ve vztahu pramenící například z jejich genderu. (Kniha sociologie, 2020)

Tyto myšlenky jsou dokonce již poměrně letité a mají tak prostor se zarývat do myslí a ovlivňovat fungování současných běžných rodin. Ačkoliv klasický model nukleární rodiny ještě nepadl a většina civilizovaného světa se stále uzavírá do „buněk“ žena–muž–dítě, role uvnitř těchto rodin se čím dál tím více přelévají. Například podíl čerpání rodičovské dovolené mužem je sice stále nízký, ale mírně roste. V roce 2001 z celkového čerpání rodičovské dovolené tvořili muži 0,79 %, v roce 2016 to bylo 1,9 %. Podle Ligy otevřených mužů (in iRozhlas.cz, 2017) mají ale i otcové, kteří neopouštějí pro péči o dítě svá zaměstnání, o své děti zájem a chtějí se o ně starat. Důvody pro setrvání v práci jsou obvykle spíše ty finanční. O nástupu na rodičovskou dovolenou podle Ligy přitom 40 % otců někdy uvažovalo a 10 % na ni skutečně nastoupit chce. Liga dokonce mluví o konci „generace pasivních otců“ (iRozhlas.cz, 2017).

David Brooks pro magazín The Atlantic (in Respekt speciál, 2021) popisuje nevýhodnost malých nukleárních rodin. Podle něj jde o moderní model, který funguje bohatým, nicméně pro sociálně znevýhodněné je ještě méně výhodný. Hovoří o současných tendencích

některých jedinců vyhledávat různá větší společenství a komunity, které by suplovali roli široké rodiny, která byla dříve typická.

Romové jsou minoritou, která se se sociálním znevýhodněním potýká. Je pro ně navíc obvyklé, že rodinu staví jako hodnotu výše než majoritní společnost, jelikož u té mohou řadu funkcí rodiny přebrat instituce. (Davidová, Uhrek, 2010) Romská rodina jakožto celek žijící na okraji společnosti mohla odolávat trendu svého zužování, a proto pro ni dnešní opačný trend rozšiřování vlastně není nic nového. Davidová a Uhrek však dále tvrdí, že v romských rodinách můžeme spatřovat vliv prvků tradiční, moderní i postmoderní rodiny. I přes své postavení mimo majoritní společnost se tedy na romských rodinách některé společenské změny přeci jen propisují.

Tato bakalářská práce se bude zabývat tím, zda mezi tyto změny patří i postavení a role muže – otce a zda je současným trendem rozvolňování genderově předurčených rolí ovlivněn i romský otec. Bude se zaměřovat na otce z romských rodin, které využívají sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Služba je zaměřená na řešení problémů celých rodin vyplývajících z propasti mezi nimi a majoritou. Svoji práci proto orientuji na tyto rodiny jako na ty, které jsou v kontaktu s majoritou a tím mají blíže i k sociálním změnám, ke kterým v majoritní společnosti dochází.

Výzkum s pracovníky SAS, který uvádím v kapitole 3.3.2, ukazuje, že pracovníci mají tendenci nekriticky nahlížet na genderově podmíněné role a vstupovat ve své práci do interakce s tím, kdo se na základě vlastního stereotypního vnímání rolí ke spolupráci nabízí jako první, což je obvykle matka. Otcové tedy bývají podle výzkumu pro spolupráci opomíjeni z obou stran. Vlastní výzkum v této práci jsem se proto rozhodla zaměřit na ty otce, kteří ve spolupráci se službou a obecně v rodinném fungování vystupují aktivně. Ve výpovědích informantů a jejich následné analýze se pokusím zachytit, jak tito zapojení romští otcové prožívají svoji roli v rodině, co pro ně představuje rodina obecně a jaká témata v kontextu své role zmiňují. Zaměřím se také na vnímání jejich role ve vztahu k SAS a na jejich vnímání průběhu spolupráce s touto službou.

4.2 Výzkumné otázky

4.2.1 Hlavní výzkumná otázka

Jaká je role otce v romských rodinách využívajících sociálně aktivizační službu pro rodiny s dětmi?

4.2.2 Vedlejší výzkumné otázky

1. Jak otcové v romských rodinách vnímají svoji roli uvnitř rodiny?
2. Jak vnímá romský otec svoji roli vzhledem k službě SAS a jak se k této spolupráci otec staví?

4.3 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je zjistit, jak vnímají svoji roli otcové v romských rodinách, které využívají sociálně aktivizační službu pro rodiny s dětmi.

4.4 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor je vzhledem k charakteru výzkumu zvolen záměrně. Informanty tvoří otcové v rodinách využívajících službu SAS. Jednou z nejdůležitějších kategorií, na základě které bude jejich otcovská role hodnocena, je vztah k dětem a péče o ně. Proto je soubor vybírán záměrně tak, aby v době provádění výzkumu otcové žili ve společné domácnosti s alespoň jedním nezaopatřeným dítětem.

V době navrhování výzkumu jsem v SAS sama pracovala, proto jsem se rozhodla oslovit kolegyně s prosbou o tip na vhodné informanty. Tuto „vhodnost” jsem popsala tak, že informant by měl být v rodině alespoň nějakým způsobem aktivní. Kolegyně tedy vybraly vždy toho nejzajímavějšího a zároveň nejochotnějšího klienta a všechny oslovené se shodly na tom, že nemají mnoho na výběr – většinu jejich klientských rodin tvoří buď matky s dětmi, kde otec není přítomen vůbec, nebo v ní je, ale při práci s rodinou jej pracovníce téměř nepotkají a proto je ani neznají. Výzkumný soubor tedy představuje příklady dobré praxe zapojených otců a prezentuje vnímání otcovské role romskými otci, které jsou pracovníci vnímání jako aktivní.

Každý informant spolupracuje s jinou pracovnící této služby, avšak všichni v rámci organizace IQ Roma servis, z.s., jejíž cílovou skupinou je romská minorita. Sama jsem se v rámci práce jako pracovníce SAS setkala s některými klienty – otci, avšak tyto jsem se rozhodla neoslovit, přestože se několik z nichjevilo jako vhodní informanti a já jsem v době sběru dat již jako sociálně aktivizační pracovníce nepůsobila. Do jejich příběhů jsem měla mnohem větší vhléd než do příběhů ostatních a obávala jsem se tak ovlivnění mého názoru

na jeho vyprávění oproti informantům, se kterými jsem do pracovního vztahu nevstoupila. Zároveň jsem nechtěla narušovat a měnit doposud jasně rozdané role „(bývalá) pracovnice – klient” a vstupovat do domácnosti znovu v jiné pozici, která by pro bývalého klienta mohla být matoucí a nepochopená.

4.5 Design výzkumu

Pro vlastní výzkum jsem zvolila kvalitativní přístup. Na rozdíl od kvantitativního u něj nejde o získání numerických a statistických dat. Tento výzkum si klade za cíl jít do zkoumaného jevu a postihnout jeho dynamiku, reflexivitu nebo jedinečnost (Miovský, 2006).

Švaříček nabízí definici kvalitativního výzkumu, která se snaží postihnout všechny jeho dimenze: *„Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu (Švaříček, 2014, s. 17).”* Tato definice popisuje kvalitativní výzkum například z hlediska typů dat (*„...komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech...”*) K tomu uvádí například Dismanovu definici, který právě nenumerické šetření a práci se slovy považuje za hlavní atribut kvalitativního šetření (Disman, 1998, in: Švaříček a Šedřová 2014). Švaříček a Šedřová v definici vymezují kvalitativní výzkum také podle metody sběru dat a zmiňuje autentické prostředí a specifický vztah mezi badatelem a výzkumníkem, což je atribut, který kvantitativní výzkum nenabízí, jelikož při sběru dat vztah mezi badatelem a výzkumníkem nevzniká.

Švaříček uvádí některé další důležité aspekty kvalitativního výzkumu. Nepracuje s proměnnými a hypotézami, formulování nových teorií nebo hypotéz může být naopak teprve jeho výstupem. Proto u něj jde spíše o to, aby výzkumník pomocí důkladné interpretaci získaných dat přinesl nové poznatky o zkoumaném jevu, často o takovém, o kterém toho ještě mnoho prozkoumáno není (Švaříček a Šedřová 2014). Vzhledem k úzce vymezenému fenoménu v této práci, tedy otců v romských rodinách, které spolupracují s konkrétní sociální službou, je vhodný právě kvalitativní design výzkumu. Snahou nebude docílit zobecnitelné závěry, nýbrž podrobně prozkoumat prožívání otcovství informantů.

4.6 Metoda sběru dat

Data budou sbírána pomocí hloubkového rozhovoru na základě předem připraveného seznamu otázek, půjde tedy konkrétně o polostrukturovaný rozhovor. Hloubkový rozhovor je základní metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu, která si klade za cíl jít do hloubky

a získat o studovaném jevu detailní a komplexní informace. Jednou z variant hloubkového rozhovoru je pak polostrukturovaný rozhovor. V takovém případě klade výzkumník otázky na základě předem připravených okruhů nebo má připraveno přesné znění otázek. Při provádění výzkumu jimi však není ohraničen a naopak je žádoucí, aby na informanta reagoval a doptával se. Důležité je kladení otevřených otázek, které informantovy umožňují jít do hloubky a zachytit jeho přirozenou podobu slov (Švaříček a Šedřová, 2014).

4.7 Přístup k analýze dat

K analýze získaných dat jsem zvolila přístup zvaný **interpretativní fenomenologická analýza** (dále „IPA”).

IPA ve svém přístupu kombinuje tři filosofická východiska, a to fenomenologii, hermeneutiku a idiografický přístup (Řiháček, Čermák a Hytych, 2013). Fenomenologie se snaží o zachycení jedinečné zkušenosti a unikátního pohledu jedince na žité jevy. Pro IPA je tento přístup stěžejní, neboť výzkumník by se měl při interpretaci pokusit na zkušenost nahlížet očima informanta. Zároveň si uvědomuje, že do této snahy musí nutně prostupovat i výzkumníkova zkušenost a jeho náhled na daný jev. Tato subjektivita výzkumníka je v IPA žádoucí – ačkoliv cílem by mělo být primárně porozumění participantově zkušenosti, Řiháček, Čermák a Hytych uvádí, že aby k takovému porozumění mohlo vůbec dojít, je nutné k tomuto výsledku dospět přes společné sdílení zkušenosti participanta s výzkumníkem.

IPA pracuje s tzv. hermeneutickým kruhem. Obecně jde o druh interpretace, kde „*každé jednotlivé části lze porozumět jen z celkové souvislosti a celkové souvislosti lze porozumět jen pochopením jednotlivých částí celku*” (Nørreklit, 2006, in: Řiháček, Čermák a Hytych, 2013, s. 12). V kontextu IPA se informant snaží o porozumění zkušenosti, výzkumník se přitom snaží porozumět tomu, jak informant ke zkušenosti dospívá. Skrze vlastní vnímání dané zkušenosti pak výzkumník informantovo prožívání interpretuje a při provádění analýzy se informantovi vzdaluje, aby jeho zkušenost hodnotil z perspektivy svého nahlížení na daný jev. Celkový výsledek je tak vždy provázáním zkušeností obou participantů (Smith, Flowers a Larkin, 2009, in Řiháček, Čermák a Hytych, 2013).

Idiografický přístup pak vede v IPA k zabývání se jedinečným případem a jeho detailním prozkoumáním, jelikož někdy může nabídnout dostatečně bohatou perspektivu k prozkoumávání fenoménu pouze skrze tuto jedinou žitou zkušenost (Smith, Flowers a Larkin, 2009, in Řiháček, 2013).

Z fenomenologie vychází také formulace výzkumné otázky v případě IPA. Výzkumník si klade za cíl porozumět jedinečné zkušenosti jedince se zkoumaným jevem, jeho vnímání

nebo prožívání. Z charakteru IPA plyne také záměrný výběr výzkumného vzorku, jelikož téma je často tak úzké, že potenciální informanty vymezí samo. Pro tvorbu dat Řiháček doporučuje polostrukturovaný rozhovor, který umožní dostatečnou flexibilitu, ale zároveň neodchýlení se od tématu. Pro samotnou analýzu dat v IPA není stanoven přesný postup a literatura předkládá pouze doporučení. Smith, Flowers a Larkin (2009, in Řiháček, Čermák a Hytych 2013) doporučují nereplikovat témata vzešlá z první analýzy a neaplikovat je na analýzu následující, nýbrž utvářet pro každou analýzu témata nová pro zachování jedinečnosti každého případu.

5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

5.1 Postup analýzy

Pro analýzu dat v IPA neexistuje jeden pevně daný a správný postup. Smith, Flowers a Larkin (2009 in Řiháček, Čermák a Hytych, 2013) však nabízí návrh takového postupu, který je jednoznačný a strukturovaný a začátečníkům pomůže usměrnit případnou mnohoznačnost vyvstalých témat. Jelikož jsem se s IPA setkala poprvé, rozhodla jsem se podle předkládané osnovy postupovat.

5.1.1 Reflexe výzkumníkovy zkušenosti s tématem

Tuto reflexi jsem provedla přemýšlením nad tématem, v bodech jsem vypsalala základní aspekty, ze kterých na téma nahlížím.

V první řadě jsem se sama setkala s romskými rodinami a romskými otci v rámci své práce v SAS. Na této pozici již nepůsobím a mohu tak zpětně reflektovat, jak výrazné zapojování otců bylo. Nad svými klientskými rodinami uvažuji příliš kvantitativně a vím, jaký byl poměr spolupracujících rodin a zapojených otců. Uvědomuji si, že jsem sama spolupracovala převážně s matkami a sama aktivně otce nevyhledávala. Pokud však byl v rodině přítomen a projevil jakýkoliv zájem, tohoto zájmu jsem se snažila chytat a navázat s otcem dialog. Na fenomén otců v romských rodinách jsem tedy nahlížela kvantitativně a otce jsem shledávala málo aktivními, bez zájmu a často v rodinách vůbec nepřítomnými (ať už byli například ve výkonu trestu odnětí svobody nebo s rodinou nežili z nejrůznějších jiných důvodů). Setkala jsem se ale i s několika rodinami, kde se otec aktivně podílel na chodu domácnosti a péči o děti. Rodinné zázemí takových rodin působilo harmoničtější a měla jsem tendenci si domýšlet příčinnou souvislost právě mezi harmonickým prostředím a elementem aktivního otce. Jedinečnost tohoto jevu mne vedla právě k prozkoumání fenoménu z pohledu samotných otců. Na počátku výzkumu jsem proto měla tendenci si zapojené otce idealizovat.

Smith, Flowers a Larkin (2009 in Řiháček, Čermák a Hytych, 2013) doporučují provádět reflexi i v průběhu výzkumu, jelikož připouští možnost změny náhledu výzkumníka na dané téma. Při opakované reflexi po provedení dvou rozhovorů jsem si mnohem více uvědomovala některá problematická témata, která vyvstávala, či určité tradiční a stereotypní uvažování, které i aktivní a zapojení otcové mohou mít. Mé nahlížení na aktivní otcovskou roli tak začalo být poněkud střízlivější.

Z jiného úhlu pohledu přemýšlím obecně nad proměňující se roli otce ve společnosti a o tom, jak sama vnímám ideálního otce. Majoritní společnost a zejména „bublina“

generací Y a Z, na jejíž přelom se sama řadím, vnímá roli otce v rodině velmi pokrokově a snaží se ji maximálně oprostít od striktností zažitého rozdělení rolí v domácnosti. Sama vnímám pokrok v této oblasti jako potřebný a ideálně by se měl zastavit až tam, kde končí fyzické možnosti některého z pohlaví. V biologických možnostech matky a otce při narození dítěte (např. možnost kojení) však spatřuji příčinu toho, že se situace ani v dnešní době nenarovnává úplně a například otců na rodičovské dovolené je stále menšina, jak jsem zmiňovala v předchozích kapitolách. V důsledku této dichotomie v mém vlastním pojetí otcovské role nemám představu o ideálním otci striktně utvořenou, což mi umožňuje přistupovat ke zkoumanému jevu bez tohoto prizmatu a tedy bez nutnosti „uzávorkovat“ své představy v této oblasti.

5.1.2 Čtení a opakované čtení

Cílem pročitání textu je vžít se do kůže informanta a pokusit se nahlížet na svět z jeho perspektivy (Řiháček, Čermák a Hytych, 2013). Po provedení rozhovoru a přepisu do textové podoby jsem si tedy rozhovor několikrát pročetla. Přitom jsem podtrhávala pasáže, které se zdály zajímavé, při opakovaném pročitání jsem pasáže přidávala.

5.1.3 Počáteční poznámky a komentáře

Při opakovaném čtení a přidávání pasáží jsem plynule přešla do následující fáze, ve které jsem začala podtržené pasáže komentovat. Speciálně mě v některých rozhovorech při opakovaném čtení zaujalo také specifické používání jazyka některých informantů. Řiháček, Čermák a Hytych (2013) rozdělují komentáře do tří typů: deskriptivní, lingvistické a konceptuální. Při mé analýze jsem deskriptivní a konceptuální komentáře vyjadřovala svými poznámkami po okrajích textu, jazykové zvláštnosti jsem v této fázi zvýrazňovala zvýrazňovačem a tím odlišila od rodičích se témat a interpretací v poznámkách, které vycházely čistě z obsahové stránky informantova vyprávění.

5.1.4 Rozvíjení vznikajících témat

Řiháček, Čermák a Hytych (2013) doporučují v této fázi podrobit analýze prvotní interpretace textu a ty se pokusit přetavit v zásadní témata, která zachycují participantovu zkušenost. Pracuji tedy více s vlastními poznámkami než s originální výpovědí informanta, což se může jevit jako fragmentace jeho zkušenosti. Řiháček, Čermák a Hytych k tomu ale zdůrazňují a připomínají princip hermeneutického kruhu, který je právě jedním z pilířů výzkumu formou IPA. Zkušenost informanta (celek) je zde fragmentována na části a konfrontována se subjektivním vnímáním výzkumníka, který z ní poté utváří celek nový. V této fázi jsem zvolila vlastní postup, který Řiháček, Čermák a Hytych nezmiňují, nicméně se mi jevil jako dobrá cesta ke zpřehlednění vlastních poznámek. Na papír jsem si vypsala

veškeré své interpretace, dojmy a hesla. Opakovaně jsem je procházela a ty, která spolu nějak tematicky souvisela, jsem podtrhla vždy stejnou barvou. Z těchto barevných podtržení jsem se na další papír pokusila formulovat hlavní témata. Okolo nich jsem poté vypsala veškerá související podtémata.

Jakmile jsem měla hotový finální seznam témat u prvního informanta, rovnou jsem postoupila k převedení těchto témat do narativní podoby. Rozhodla jsem se pro prezentaci nikoliv podle témat, ale podle jednotlivých informantů s cílem nejprve předat unikátní zkušenost každého z nich. Proto jsem nejdříve rozepsala jednotlivá témata touto narativní formou, než jsem přistoupila k analýze dalších rozhovorů.

V této fázi jsem tedy strukturovala text na základě hlavních témat. Poté jsem si znovu vzala informantovu výpověď a pročítala jeho citace v souvislosti s podtématy, která jsem si u některých citací vyznačila. Jeho citacemi doplněnými o mé komentáře a interpretace tak vznikl nový příběh, celek k uzavření výše zmíněného hermeneutického kruhu.

5.1.5 Analýza dalšího případu

Jakmile jsem převedla do narativní formy informantovu zkušenost a vytvořila tak z jeho příběhu nový celek, analyzovala jsem další případ stejným způsobem, jaký jsem popsala v předcházejících bodech.

5.1.6 Hledání vzorců napříč případy

Pro provedení finálního kroku jsem se vrátila ke každé individuálně provedené analýze, nad kterou jsem nyní nově uvažovala v kontextu ostatních interpretovaných výpovědí. Pročetla jsem si každou analýzu a poté hledala v seznamu témat ta, která se objevovala opakovaně. Říháček, Čermák a Hytych (2013) tvrdí, že v této části analýzy je důležité se k tématům vrátit a zjistit, která jsou ta nejsilnější. Zároveň je žádoucí i nový pohled na zkušenosti jednoho informanta znovu poté, co výzkumník nabyde dalších zkušeností z ostatních případů. Tímto způsobem jsem se pokusila provedené analýzy propojit a zjistila jsem, která témata se objevují opakovaně a na která z nich informanti nahlíží podobně a ve kterých se naopak jejich vnímání s dalšími výpověďmi neshoduje.

5.2 Seznam informantů

5.2.1 Informant č. 1: Pan Vasil

Věk: 42 let

Rodinný stav: svobodný, žije s družkou

Počet dětí: 2 (9 a 11 let)

Zaměstnání: brigádně stavební, dělnické a jiné fyzicky náročné práce

Spolupráce se SAS: asi 7 let

5.2.2 Informant č. 2: Pan Marek

Věk: 40 let

Rodinný stav: ženatý

Počet dětí: 4 (6, 12 a 17 let)

Zaměstnání: obsluha popelářského vozu

Spolupráce se SAS: asi 3 roky

5.2.3 Informant č. 3: Pan Lukáš

Věk: 34 let

Rodinný stav: svobodný, žije sám

Počet dětí: 3 (7, 8 a 10 let)

Zaměstnání: brigádně vypomáhá na stavbách

Spolupráce se SAS: asi 3. rokem

5.2.4 Informant č. 4: Pan Miroslav

Věk: 35 let

Rodinný stav: svobodný, žije s družkou

Počet dětí: 4 vlastní (2, 4, 7 a 10 let) a dvě neteře v péči (9 let)

Zaměstnání: malování a kutilské práce, brigádně nebo „načerno”

Spolupráce se SAS: 6 měsíců

5.3 Rozhovor s panem Vasilem

Pan Vasil byl první informant, kterého mi pracovnice SAS doporučila. Pan Vasil žije se svou ženou a dvěma dětmi v malém městě v Jihomoravském kraji. Vypravila jsem se k němu večer po našich pracovních dobách. Dcera pana Vasila chodí do 4. třídy, syn navštěvuje 6. třídu. Děti i žena se chystaly ke spánku, zatímco já jsem si s panem Vasilem povídala u kuchyňského stolu. V hovoru byl Vasil velmi ochotný a rozpovídal se, proto výsledná nahrávka trvá více než devadesát minut. Pracovnice se mi při předávání kontaktu svěřila, že jde velmi ochotnou rodinu, kde je otec nejen přítomen, ale je velmi aktivní a zvědavý, když je pracovnice navštíví. Cílem rozhovoru tedy bylo zjistit, odkud tato jeho aktivita pramení.

5.3.1 Přehled témat a podtémat, která byla v rozhovoru identifikována

1. Vedu pro dobro všech

Respekt dětí k otci
 Obživa je klíčová
 Striktní romští muži
 Já méně, ale trochu ano
 Poradme se, ale ne moc
 Benevolentní = gádžovatí
 Na ženské práce je mě škoda
 Klika je moje práce
 „Pomáháním” ztrácím mužství
 „Pomáhám”, ale decentně
 S dětmi se učím, ale nepřehnat to
 Slovník: „hlava rodiny”

3. Jsme rodinnější

Široká rodina
 Pro Romy jsou děti víc
 Rodina je větší závazek
 Víc než štěstí
 Bílí podnikaví, my jsme živější
 Manželství víc udržujeme
 Gádžovatíme a je to špatně
 Stabilita romských otců

2. Žena to má jednodušší

Mladší ženy
 Reciprocita mužského velení
 Romské ženy nepracují
 Práce ženy nedává smysl
 Ženy – domácnost a děti
 Muž bude mít vždycky navrch
 Daň za jistoty
 Benevolence romských žen
 Neromské ženy silnější

4. Je to dáno

Danost
 Kulturní transmise
 Tohle funguje, tohle je správně
 Úpadek tradic
 Svoji roli nezměním

Pořád se dvořit
U gádže to vyprchá

5. Pracovnice ženy

Vedu i pracovníky
Muži organizační
Ženy tomu rozumí
Preferují ženy

5.3.2 Analýza Vasilovy výpovědi

Vedu pro dobro všech

Vasil dává hned od začátku rozhovoru jasně najevo, kdo má podle něj v rodině hlavní slovo. Zkušenost ze své rodiny přitom ve své výpovědi hodnotí v kontextu romské rodiny obecně a to, že rodině velí, považuje za její typický rys. *„U nás se respektuje strašně moc otec, matka ani tak ne. Jakože v rodině, jo. Jakože oni třeba matce řeknou něco i zpět, jakože odmlouvají, tak to je i u vás, ale jakože prostě odmlouvají. Což jakože dobře třeba není, ale otcovi si to nedovolí, nikdo. Otec prostě takhle řekne a tak to je. Takže se mnou se nikdo třeba nehádá, jo. Já mu to prostě řeknu jednou podruhé, pak jakože třeba dostane, ale ne jakože... jakože extrém, ale výchova musí bejt, jo. Ale prostě někdy jakože až není potřeba, jo, protože on ví, že co já řeknu, to on udělá, jo,...”* říká o své výsadní pozici ve vztahu k dětem. Za svoji hlavní roli však považuje obživu rodiny: *„...hlavně se má prostě postarat o rodinu, a když toto prostě nedokážeme, tak pro nás je to prostě zklamání.”* Pozici otce živitele přitom vnímá jako silnější v romských rodinách než v „gádžovských”, jak sám pojmenovává neromskou komunitu: *„...u neromů to takhle není, řeknou ,tak já taky půjdu dělat, pomůžu,’... Kdežto gádžo ne, spíš řekne ,tak běž taky dělat, makat,’ nebo co, ale prostě u nás je to prostě selhání.”* Ačkoliv tedy připouští roli otce živitele i v neromských rodinách, nenaplnění této role by pro něj bylo pravděpodobně větším selháním, než kdyby se tak stalo neromskému otcovi. Když se jej pak ptám, zda slovy „postarat se o rodinu” myslí finanční zajištění, řekne, že převážně ano, ale zároveň říká, že aspektů „postarání se” je více: *„Jakože lidi to... gádžové tohle řešej třeba všechno spolu a u Romů to takhle není... Ale hlavně jakože z materiální stránky, ano, jakože tohle je úděl toho prostě, té hlavy rodiny.”* Ve své roli tedy vidí přesah, materiální zajištění vnímá sice jako hlavní, zároveň se ale cítí jako ten, který dává podněty k jejímu celkovému směřování a fungování: *„...on prostě je ta hlava rodiny a řekne ne že co kdy se bude dělat, ale prostě se to snaží k tomu nějak navádět, pořád, jo, aby ta žena prostě byla furt se cítila komfortně jakoby...”* Vnímá tedy vedení jako svůj úděl a element vedení jako příznivý pro komfort ženy a potažmo celé

rodiny. Zároveň ale velet sám chce: „*Neznám romskou rodinu, kde by prostě velela žena, to je ostuda pro toho chlapa.*”

K dělení dalších funkcí, které se týkají domácnosti, Vasil říká: „*Ale ona po mně nemůže chtít, abych já šel jakože vařit. Já to udělám, jako, ale bavíme se v globálu, ale třeba já sám za sebe oukej, jo, můžeme. Ale nebudu to dělat furt, jo, jakože, protože už pro toho chlapa je to zase že toho chlapa jako kdyby podceníte, jo, u nás to tak je. Ale zase já nebudu vyžadovat po někom, aby šly dělat odpad nebo šel dělat dveře nebo zašroubovat kliku nebo něco... To já po tý ženě prostě nemůžu chtít. To prostě nejde. To je moje práce a já vím, že to mám udělat.*” Podle něj je tedy jasné, kdo má dělat „ženské” práce a pokud by je dělal muž, bude to vnímat jako podcenění. O tom, že přílišné mísení rolí není správné, je přesvědčen na základě zkušenosti z dřívějšího vztahu: „*já to mám vyzkoušený už z toho vztahu, kdy jsem žil s neromkou, já jsem tohle dělal, jo? Pomáhal jsem jí v domácnosti. A už mě nebrala jako muže, ne, už jsem pro ni nebyl muž. Jo, že prostě, no... hrozný.*” Pokud je to ale nutné, postarat se umí o všechno: „*Kolikrát když byla pryč, tak jakože se dokážu o ně postarat, není to jakože bych to nesved.*” V čem se zapojuje aktivně a rád je péče o děti: „*...já vždycky něco podniknu, jo. (...) jedu tam hele, sbalíme se a jedeme tam nebo tam nebo tam. Já jim jakože dám pocítit, jo, jakože je oukej všechno. Nebo prostě třeba chodím s dcerou hodně ven...*” S dětmi se učí žena, ale i on: „*Tak jako oba, ale já se snažím víc jim třeba v něčem pomoci, ale zároveň jim nechci pomáhat úplně, protože oni by z toho byly úplně blbý, jo, zároveň chci, aby se to naučily samy.*”

Díky zmíněnému vztahu s neromskou ženou může také hodnotit rozdíly rolových očekávání ze strany žen romských a neromských: „*oni ty vztahy většinou nevydržej, a to kvůli těm rozdílům, který tam jsou, protože romská hlava rodiny je striktní, jo, opravdu hodně. On prostě musí to mět v tu hodinu, jo, že věci mají být na svých místech, oni na to si docela potrpí. Já neříkám, že jsem to zrovna já, jo, ale v některých věcech to tak mám...*” Zde i na jiných místech v rozhovoru Vasil popisuje romského otce jako tvrdého a striktního, poté prohlašuje, že on je benevolentnější, zároveň je ale do nějaké míry také takový a nejde s tím nic dělat, jelikož jde o tradici: „*tady je to striktnější, jakože prostě ano, poradme se, ale věc se má tak, jak se má, ale protože u nás ta tradice je že chlap nosí kalhoty, tak prostě to tak je.*” V jeho popisu role zní ještě jedna zajímavá věc: „*...dnešní muži hodně kór pogádžovštěli, už to není až tak striktní...*” Pokud by tedy otec v romské rodině povolil něco ze své striktnosti nebo předal velení v některých oblastech ženě, znamenalo by to pro informanta úpadek romských tradic a nahrazování těmi majoritními. Z jeho dikce přitom zaznívá, že by to takto nebylo dobře.

U Vasilu se důraz na panování muže v rodině projevuje i v jeho slovníku. Při rozhovoru mnohokrát použil termín „hlava rodiny“, objevují se spojení jako „ztrácí ten glanc toho chlapa“, „už nemá tu korunu“ nebo „chlap nosí kalhoty“.

Žena to má jednodušší

Vasil si ve vymezení své role pomáhá i jejím ohraničením od role ženské. Zdůrazňuje, že Romové si tradičně hledají mladší ženy: „...a třeba není to o rok o dva, ale třeba o pět o deset.“ To souvisí s mužskou potřebou svrchované pozice: „Může tu ženu tvořit pořád, furt ju může utvářet, jo. Jakokdyby proutek ohebněj, jo. Že ju prostě může tvořit a něco ju naučit. A zase naopak třeba ta mladší je ráda, že má to vedení, že se nemusí o nic starat a to.“ Svě nadřazené postavení tedy vnímá výhodně pro obě strany a domnívá se, že podobně uvažuje i žena. „V tomhle ty ženy mají výhodu, ony nemusej nic, nic. Ne, fakt nic.“ Jasně vymezuje, co jsou úkoly ženy: „že se musí postarat o děti, navařit, jo, a tak dál, prostě se postarat o tu domácnost. Ale zbytek nemusí, jo, ona nemusí vydělávat peníze. (...) Prostě vzal jsem si ženu, tak se o ni musím postarat. A ona nemusí dělat. Právě v romských rodinách je to tak, že muži to ani nechtěj.“ Podle Vasilu tedy výdělečná činnost není doménou žen. Ptám se ho tedy, jak by to s pozicemi zamíchalo, kdyby žena pracovala: „Já nejsem až tak úplně ten staromódní, já nemám nic ani proti tomu, ani proti tomu. Prostě když práci má a chce pracovat, tak ať dělá. Jako když mi pomůže, fajn, dobře, je to prostě respekt...“ Ptám se, jestli by ztratil svoji výsadní pozici, kdyby žena dokázala vydělat dobré peníze: „Ani kdyby vydělávala víc peněz, tak pořád ne.“ Tento postoj dává opět do kontrastu s „gádžovskými“ rodinami: „To není jako u vás, že hele já dělám, tak ty musíš dělat. U nás to takhle nefunguje.“ a dodává: „Oni jsou nešťastný, když ona jde dělat. Ne kvůli tomu, že by se tam něco někde stalo, ale prostě romští muži maj rádi tu jistotu jakože, jo.“ Pod touto jistotou chápu důvěru v sebe jako živitele rodiny. Ve svém vlastním rodinném kontextu navíc vidí práci své ženy jako zbytečnou vzhledem k rozdílu ve finančním ohodnocení: „za mě osobně třeba když jsem byl v Pardubicích pracovně anebo v Praze a dokázal jsem si spočítat, že tam vydělám strašnou spoustu peněz, tak jako proč, že. Ať je doma radši s dětma.“ Jasně danou roli ženy potvrzuje z pohledu otce dětí: „...jde o to, že má rád tu jistotu, že o děti je postaráno, že děti jsou v klidu, protože Romové strašně trpí na děti...“

To, že žena nemusí pracovat, považuje za benefit, který si vybírá svou daň: „u nás to není tak, že já odjíždím na víkend tam a ty si dělej, co chceš, takhle to prostě nefunguje.“ Zde se tedy projevuje striktnost, o které mluvil Vasil v kontextu mužské role. Od romské ženy vůči muži naopak očekává benevolenci: „Prostě ona mně neřekne ,tak kde seš, říkal jsi, že si dáš dvě piva’, to u nás neexistuje, jo. Prostě přijdu, ano, ,seš okej’, ano, ale prostě nechává mu takovou tu větší volnost, ale zároveň zas ona ví, že nemusí řešit takový věci jakože ,a teďka

co já mám dělat', protože ví, že o ňu je postaráno." Toto postavení komparuje s neromskými ženami: „Ne že by ta žena neměla slovo, jo, ona ho má, ale prostě nemá ho tolik jako u bílých prostě, to je ten rozdíl." Obecně považuje neromské ženy za silnější, což demonstrovuje na příkladu rozvodu manželství: „český ženy jsou osobnosti, strašně, ony mají ty věci nalajnovaný, prostě ony řeknou ‚takhle to je a takhle to bude‘, jo, ale prostě ony jsou, když to řeknu, v pohodě. I když se rozvedou, ona se dokáže postarat. Kdežto romský ženy, pro ně je to prostě strašný, katastrofa. Najednou přišly o všechno.”

Jsme rodinnější

Při pojmenování svého postoje k rodině jako k celku si Vasil opět pomáhá srovnáním. Staví vedle sebe rodinu neromskou a romskou a zdůrazňuje, že romská rodina má větší sílu už jen díky její šíři: „...pro nás je rodina až prostě do vlastníků, až prostě do kořene.” Romskou rodinu vnímá jako stabilnější celek: „Romové to držej tu rodinu strašně moc pokopě i za cenu toho, že se něco stane. Kdežto bílej (smích)... Čech, klasická česká rodina, toto neudělá.” Zároveň se domnívá, že i lpění na dětech je větší právě u Romů. „...romští rodiče jsou docela upjatý na ty děti, jakože docela hodně, berou tu roli bych řekl dokonce vážněji než prostě neromové...” a k síle romské rodiny dodává: „...pro ně to prostě znamená strašně moc, protože jsou upjatější na všechno, bráněj tu rodinu víc, dokonce se nebojím říct, že to pro ně znamená víc...”

Připouští, že i na stabilitu romské rodiny měly vliv změny v majoritní společnosti, přesto se Romové snaží pevnost rodiny držet: „Není to už teda tak, jak to bylo kdysi, jak to bylo za komunistů nebo ještě dvacet třicet let teda zpátky. Ale pořád je to tak, že když někdo s někým je, tak se tu rodinu snaží držet. I za cenu, že třeba není šťastnej, ale drží rodinu, protože prostě musí, má tam děti...” Z tohoto tvrzení tedy vyplývá, že pro romské rodiny není důvodem k rozvodu to, že je ve vztahu někdo nešťastný. V rodinách neromských toto Vasil přitom vnímá opačně.

Další důležitou příčinu romské rodinné stability vnímá i v konstantním snažení otce: „My se neměníme. Ne. Prostě my jsme takoví a takoví budeme celej život, jo. (...) I když je třeba něco špatně, tak furt se snažíme, že dáme polínko, přiložíme trošičku, ale my jsme takoví, že já sám osobně nedám všechno ze sebe, nemůžu to udělat, protože té ženě je potřeba pořád mít co nabídnout, ona musí být furt překvapená, jo, v dobrým slova smyslu.” Popisuje tedy další úlohu muže v rodině, kterou je udržovat vztah stále živý, čímž stabilitu rodiny podporuje. O neromských mužích tvrdí, že tuto schopnost nemají: „Oni udělaj něco na startu, kdy to tak řeknu, hodně jako laxně, tak prostě řuťu ňuťu strašně, na startu to udělaj, a prostě ta osoba v rodině, ta žena, si myslí jo, on je dobrej, to je v pořádku, má svoje muchy, ale...’ ale není to tak. (...) Oni se jako vybijou na startu a ukazují se, jakej je

on král a co všechno, a to takhle funguje v každé gádžovské rodině, jo, co vím, že to tak je. (...) Oni jsou nestálí strašně, oni nejsou stabilní. Kdežto třeba v romských rodinách toto chlap prostě neudělá.” Zmiňuje, že neromští muži jsou možná podnikavější a vytváří institucionalizovanou zábavu, udržování silných vztahů v rodině ale vidí jinde: *„Jako v chování i v tom vztahu jsme jináci, protože jsme živější. (...) Projevujeme víc emocí, jo, ... ale není to vždycky špatně, no, někdy se ta žena cítí naopak líp, protože ví, že, prostě má pocit, že žije.”* Obává se ale, že stabilita romské rodiny se postupně vytratí: *„...to romství už prostě není, už se to vytrácí, už to prostě není jako dřív, že pár spolu prostě zhníl, když to řeknu takhle, že prostě spolu zestárli, zemřeli, zhnili, jo. Dneska už to takhle není, dneska už to berou tak, jak to berou trošičku gádže. Není to ještě ten rozdíl, že by to bylo na té úrovni, ale za dvacet let už se to k tomu třeba bude úplně blížit.”*

Je to dáno

Ve výpovědi Vasilu jsem často zaznamenávala, že odůvodňuje rozdělení rolí nebo rozdíly romských a neromských rodin odkazem na tradice. Když hovoří o některých romských pevně daných zvycích, říká: *„To tak prostě v romských komunitách je.”* Tradici a danost Vasil nezpochybňuje a považuje za dobré se jí držet. Abstraktní autoritu tradice v některých konstatováních nahrazuje konkrétním důvodem, a sice výchovou rodičů: *„Třeba v některých rodinách důvod k rozvodu měli nebo nějaký překážky měli, co neromové by už dávno byli pryč, ale Romové prostě dokud to jde, tak to do posledního dechu budou bránit, protože byli k tomu takto vychováni svými rodiči, no.”* I v situaci, kdy argumentuje pro výhodné postavení romské ženy v tom, že nemá tolik zodpovědnosti a je o ni postaráno, odůvodňuje to tím, že to takto bylo vždy: *„Jakože to takhle je. Ale zase musí to fungovat. Pokud to nefunguje, tak je to vždycky špatně. Ale ono to tak funguje, aspoň v rodinách, který znám, tak to takhle je.”* Axiomaticky hovoří právě i o otcovské roli: *„No a takhle to je i že ten otec už je takhle daný po několik generací, že prostě vždycky to někam vedlo, nebo aspoň vždycky se o to snažil někam to víst. To není jako že by byl panovačný, ale je rozumný, protože prostě takhle to je a takhle to má být. To neurčuje člověk jakože takhle, ale takhle to prostě má být. Jako nechci říkat, že jsem pobožnej, jako... Ale věřím tomu. Ono to není zbládnutí, jakože některý věci jsou tady jenom tak, všechno má svůj řád anebo svůj smysl.”*

Pracovnice ženy

Z výpovědi pana Vasilu na mě působilo, že svoji svrchovanou roli projevuje nejen uvnitř své rodiny, nýbrž i navenek, což se v rámci našeho rozhovoru projevilo v jeho reakcích na pracovníky SAS. *„...tomu jsem řekl, jak to bude, tak to tak bylo. Pak ten Slovák, tomu jsem taky řekl, jak to bude a tak to bylo, no, a hodně lidem jsem řekl, jak to bude a taky to tak*

bylo (smích).” Když se ptám, zda je více v kontaktu s pracovníky on nebo žena, řekne, že v kontaktu je hodně žena. *„Jako když potřebuju něco nutně, tak volám, volám nutně, že něco potřebuju vědět.”* Spolupráci se SAS vnímá jako intenzivnější u toho, kdo podporu sociální služby potřebuje více, což je podle něj právě žena. Když se ale ptám, kdo více řeší obecně komunikaci s jinými institucemi, říká, že například komunikaci se školou je zvyklý obstarávat on: *„I učitelky mně volaj třeba ze školy, že je třeba prostě se mnou jakoby řeč nebo takhle, takže to je fajn. (...) No takhle, pokud se řeší nějaký věci, co je třeba řešit nějakým způsobem, že už je to někde zainteresovaný hodně, tak samozřejmě volaj mně, ale co se týče banálních věcí, tak to řeší s ní.”* Z tohoto konstatování vyvozují, že jako hlava rodiny by pan Vasil nerad svěřil ženě do rukou důležité věci, nechává ji vyřizovat pouze maličkosti.

Vzhledem k tomu, že rodina pana Vasila spolupracuje se SAS už dlouhou dobu, za kterou se u nich stihlo vystřídat několik pracovníků i pracovnic, zeptala jsem se také na to, zda vnímá nějaké rozdíly v sociální práci mužů a žen: *„...je zajímavý spíš ty organizační věci. Jestli všechno je tak, jak má, jestli je vyřízeno všechno tak, jak má, a jestli lidi fungují tak, jak mají, no, jenom tohle je zajímavý. Ale on se nezeptá, jak váš syn nebo vaše dcera, jo... V tomhle by se to jako zlepšit mohlo, jo, protože nikdo tohle nedělá, jo. Oni se ptají na mužský záležitosti, jo. (...) to na tym jde vidět, že oni prostě si odbydou svůj a jdou pryč.”* Ženské pracovnice vnímá lépe: *„Ale jako líp samozřejmě, když je to žena, tak ty problémy chápe jakoby víc, že je v tom víc zainteresovaná. (...) Jako vždycky ta žena má pochopení pro to větší, protože se potýká s těma věcmi i sama, jo.”* Proto je také jako pracovnice SAS preferuje: *„jako člověk je aji otevřenější vůči ženě a zas třeba možná naopak, jo, někdy si rozumí žena třeba se ženou, ale já to tak nemám, jo protože vím, že on se mě ptá, co dělám, jak to dělám a jestli, jo, třeba na hobby se mě ptá, ale už třeba na děti se mě neptá, což mně tam třeba trošku někdy chybí.”*

5.4 Rozhovor s panem Markem

Pan Marek žije ve vesnici nedaleko Brna spolu se ženou a třemi dětmi. Koupili a spravili si domek, ve kterém mě pan Marek uvítal. K rozhovoru mě pozval na sobotní odpoledne, kdy je doma největší klid. Pan Marek má volno, ale žena je v práci. Dvě starší děti jsou s kamarády venku, u rozhovoru nám dělá společnost jeho nejmladší, šestiletá dcera.

Pracovnice, která mi informanta doporučila, jej uvedla jako aktivního otce, který je do každodenní starosti o rodinné záležitosti zapojen stejně jako jeho žena. Možná i proto při rozhovoru nebyl tolik sdílný, tento úděl totiž považoval za samozřejmost. Když jsem se proto ptala na dělení rolí v domácnosti a zejména rozdíly romské a neromské komunity, bylo to pro něj natolik nedůležité, že se na toto téma nedokázal více rozprávět. Přesto jsem se pokusila identifikovat několik tematických okruhů, které z jeho výpovědi vyplývaly.

5.4.1 Přehled témat a podtémat, která byla v rozhovoru identifikována

1. Všichni společně

Dokázali jsme to spolu
 Všichni na všem
 Potřebuji jejich pomoc
 Mužskou roli neřeším
 Nevlámuji
 Když zábava, tak se ženou
 Pobavím se v práci
 Pracujeme oba
 Dvě hlavy
 Dokážeme si promluvit

2. Domácnost zvládnou

Domácnost i děti
 Musel jsem se postarat
 Negativní mužský vzor
 Pořád stejná láska
 Děláním radost

3. Já držím pořádek, žena kasu

Vaří žena, zvládnou taky
 I ženám je třeba pomoci
 Postarám se bez váhání
 Ví, že jsem šikovný
 Pevná výchova
 Když je zle, zakročím
 I žena dovede být rázná

4. Na etniku nezáleží

Cikán bude Cikán
 Pomocná ruka
 Širší rodinu neznám a nepotřebuji
 Rodina ani na svatbě
 Je nám lépe samotným
 Pevnost romských rodin

5. Žena – kontaktní osoba

Žena k ženě, chlap k chlapovi
 SAS – doučování
 SAS – náhradník
 SAS domlouvá žena
 Žena řeší školu

5.4.2 Analýza Markovy výpovědi

Všichni společně

Z výpovědi pana Marka mám dojem, že není zvyklý uvažovat v abstraktních konceptech a nad tím, jaký by měl být správný otec nebo jakou tradici s sebou nese romské otcovství, nikdy před tímto rozhovorem nejspíš tolik nepřemýšlel. Není ani zvyklý se příliš porovnávat s ostatními. „Srovnávat, no, to je každého osud a každý si ho musí zařídit tak, jak to má,” reaguje na otázku, jak vnímá své způsoby v porovnání s romskými rodinami a s jinými

rodinami obecně. Svoji roli v rodině odvozuje nejvíce od praktických věcí, které pro ni dokázal realizovat. Prožívání rolí v rodině lze proto nejlépe odvozovat z těch pasáží jeho vyprávění, kde se zdánlivě jen popisuje pracovní postup, například při rekonstrukci jejich rodinného domu: „*Tady to bylo katastrofálně, jo. Takže jsem to všecko dělal sám se ženou, s děčkama, tady se musely dělat podlahy nové, jo, všecko. Hrozné to bylo. Tady bydleli, teda nevím, jak tady mohli bydlet, to jsem nepochopil, ale takže my jsme si to udělali podle sebe.*” I do tak fyzicky náročné činnosti, jako je stavba domu, tedy pan Marek zapojil svoji rodinu, tedy ty, kterých se nový dům týká. „*Ano, tak já jsem říkal, co je potřeba udělat, a to dělali, že. To nejtěžší som si bral já.*” Fyzicky nejnáročnější práci tedy zastal pan Marek, ale do většiny věcí neváhal zapojit všechny. „*Ano, dělali všichni. No nechcelo se mi je strhávat, že mi to bylo líto pak aj, no ale dali jsme to.*” Z tohoto přístupu vyplývá, že pan Marek nevyčleňuje ryze mužské práce, ale kde je to možné, spolupracuje s celou rodinou, tedy se ženou a s dětmi, které pod označením rodina chápe.

Nutnost zapojení všech chápe i z druhé strany a sám se zapojuje do každodenního chodu domácnosti, přičemž se snaží jistou míru zodpovědnosti vštípit i dětem: „*...žena když jde na ráno do práce, to máme nacvičený, že jezdíme o třičtvrtě na šest do práce, žena a já vstávám taky tak, tak už máme domluvený, že jeden z těch dvou nejstarších kluků vezme G., obleče ju, odvede ju do školky a teprve potom může jít do školy, tak, aby to stihl.*” Se ženou jsou na stejné pozici a oba se snaží vštěpovat dětem stejné hodnoty: „*My jim vysvětlujeme, že nám musijou taky pomoct.*” Nerozlišují přitom, kdo je syn a kdo je dcera, na činnosti v domácnosti nahlíží tak, že je musí dělat ten, kdo nepořádek způsobil: „*Přijdu dom, když vidím, že je bordel, tak samozřejmě musijou zametat tady, jo, pomalu uklízet, jo...*” Když se ho však na to, co je mužská role, zeptám, řekne mi jen: „*Neuvažujeme nad tím (...)* Protože já většinou, co mám rodinu na Slovensku, takže to tak neřeším, já řeším to, co mám jenom tady doma, jo.” Pro pana Marka tedy není důležité svoji otcovskou roli nějakým způsobem vymezovat, a to možná i z důvodu vzdálenosti od své rodiny a tedy i od potenciálního rolového očekávání a srovnávání se s příbuznými.

Rodina je pro něj natolik důležitá, že ji chce mít nablízku vždy, když je to možné. Říká, že pokud by si šel „čistit hlavu” bez ní, ani by ho to nebavilo. Proto nemá ve zvyku podnikat volnočasové aktivity nebo například navštěvovat restaurační zařízení bez nich. „*Podle pravdy, já s kámošama moc nelítám ven, jo. (...) No, já se nepotkávám s nikým pomale, já když něco, tak vezmu ženu a jdeme si... Takže já na ty chlastačky a na to nejsem zvyklý.*” Od domácích povinností odpočívá jedině v práci: „*Takže já jsem byl takový, že jsem šel do práce, jo, s klukama jsme si tam pokecali, udělali svoje a šli dom, jo.*” Podobné zapojení očekává i od své ženy. Ta také pracuje a tak by to podle Marka mělo být: „*Tak to nenosím jenom já, to nosíme oba, aji žena.*” Se ženou si rovnoměrně dělí také rozhodovací pravomoc: „*Tady jsou dvě hlavy, není jedna. Takže já nemůžu jenom po svém.*” Zároveň jsou zvyklí se

i vzájemně vyslechnout a podpořit: „*My jsme v pohodě. My co máme, tak si řekneme navzájem, co nás trápí nebo co a jak.*”

Domácnost zvládnou

Pan Marek se vůči starosti o domácnost nevymezuje, naopak se k ní staví kladně. Je zvyklý se o domácnost starat také kvůli směnám své manželky, která někdy pracuje o víkendu a pan Marek v tyto dny musí zastat jak domácí práce, tak péči o děti: „*...když je v práci přes sobotu nedělu, tak musím tady někdy uklidit, musím uklidit, že, někdy navařit...*” Je také zvyklý trávit čas s dětmi: „*No, tak tady mám posilku, tak si zacvičím s něma. Nebo chodíjou na fotbal aj sami, protože když jsem doma z práce, tak si rád odpočinu, ale většinou jdeme venku s nima, na kolo třeba nebo tak. (...) Jo, to my podnikáme, furt něco. Třeba tady na zahradě furt děláme něco, grilujeme a šaškujeme... Nebo kolikrát vezmeme projektor třeba a díváme se večer na projektor...*”

Když se snažím zjistit, kde pan Marek získal pozitivní přístup ke starosti o domácnost a také potřebné dovednosti, ukázalo se, že si je nese už ze své rodné rodiny: „*Já jsem byl učený od mámy, jo. Protože tam mě neměl kdo hlídat. Já jsem byl nejstarší, jo, takže já jsem se musel postarat o ty nejmenší, jo. (...) Takže ona když byla v nemocnici, tak jsem musel navařit, vyprat, jo, postarat se o děcka nejmenší.*” Z této zkušenosti si nese možná také negativní příklad muže, kterým se on sám nechce nikdy stát: „*Takže ona co měla chlapa, tak ten vařit nevěděl, vůbec, takže som musel já, že.*”

Aktivní zapojení pana Marka může být příčinou toho, že je jejich láska stále živá: „*Máme se rádi, tak jak zamlada, tak i teď.*” Svou šikovností v domácnosti dokáže dělat ženě stále radost: „*Nevim, tak já ju vždycky někam vezmu nebo něco jí urobím, jo, třeba přijede a ,dala bych si to a to'. Tak já jí to udělám třeba na druhej den, přijde a jenom čumí, jo...*”

Já držím pořádek, žena kasu

K dělbě práce v rodině Marka přeci jen dochází, tato dělba ale působí čistě jako ekonomicky výhodná volba a nikoliv jako genderová podmíněnost. „*Co se týče vaření, když je doma, tak to dělá všechno ona, jo. Když je zle nebo něco, tak ju zastoupím já.*” I když je ale žena doma, nezdráhá se pomáhat: „*No, to stejný dneska, dělala řízky a říká, ať udělám brambory. Tak jsem udělal brambory.*” V této situaci tedy předává velení v domácnosti ženě a své působení označuje jako „pomáhání”: „*Aji ženám je třeba pomoct,*” říká pan Marek, když se ho ptám, zda mu žena přiděluje úkoly, když je doma. Je si ale vědom toho, že v něj má žena důvěru a ví, že by domácnost zvládl i sám: „*...ona ví, že aji kdyby jsem byl bez ženy nebo něco, to mi vykládá vždycky taky, ,ty se sám o sebe dokážeš postarat'. Že se neztratím, takže... Vaření, uklízet, o děcka. To by fungovalo normálně, protože my to takhle vedem, že. Takže já si myslím, že to by problém nebyl.*”

Rozdělenou mají i starost o finance: „s tímto jako disponuje ona, já ne... Kasu má, jakože, ano. Já když něco potřebuju, tak si vezmu, řeknu...” Markovou rolí je zase výchovné působení na děti v situacích, kdy je potřeba pevné ruky a přísnosti: „Kolikrát já nechci to dělat, chci pochopit ty děcka mladší, že mají furt telefony a tak, že, ale pak žena přijde a zahuláká a vezme to a taky neřeknu nic, no... Držím hubu a poslouchám, co řeknou oni, jo. A jak vidím, že už odpapulovávají, tak tehdy už jdu já a řeším to já. (...) Tak když papulují, tak jim řeknu, uvědom si, kolik je mámě, kolik je mně, to takhle nepujde, a když papuloval, tak jsem vzal všechno, telefony, hry, internet, a byl klid.” Připouští ale, že když není zrovna k dispozici on, pořádek si dokáže nakonec sjednat i žena: „Ano, když jsem doma já, tak to dělám. Ale když to nedělám já, nejsem doma, tak si vezme vařečku, dobije je a je pokoj. A pak jim to řekne ještě jednou (smích).”

Na etniku nezáleží

Podobně, jako pan Marek nerozlišuje v rodině role na základě genderu, nerozlišuje ani kulturně a etnicky podmíněné rozdíly. Svě romství nepopírá: „Tak Cikán furt bude Cikán, že.” Z jeho příslušnosti k romské menšině pro něj ale neplyne žádný typický rys například ve vztahu k rodině, který by spatřoval u sebe nebo pomocí kterého by se dokázal s ostatními členy komunity srovnat. „To je všechno nastejno, u cikánů nebo u bílých, úplně jedno.” Podle něj je tedy potřebné hodnotit chování jednotlivých rodin a ne přisuzovat typické rysy rodinám romským. Vše podle něj záleží na výchově, která může být dobrá nebo špatná nezávisle na tom, zda se člověk narodí do rodiny romské nebo majoritní: „Jako... To je všechno stejný. Jestli to je fialový, růžový, červený, každý má stejnou krev, žejo. Takže... Akorát záleží na rodičích, jak to ty děcka naučijou, jestli je k tomu dovedou. Samozřejmě jestli budou pít, tak budou aji děcka, žejo. Ale pokud je normální rodina, tak to funguje všude.”

Pan Marek žije ve velké vzdálenosti od své širší rodiny, která proto není pro fungování jeho nukleární rodiny tak důležitá. „Tak samozřejmě, máme rodiče, bratry, sestry, s těma jsme ve styku jakoby, to je rodina, chodíme po dovolenách, takže navštěvujeme se, to je v pohodě, ale... Ale co se týče jakoby rodina, tak to je pro mě žena a děcka, že, jako pro mě. Pak je jakoby dá se říct zbytek, jo. Ale když něco se děje nebo něco je, tak samozřejmě že se podá ta ruka, že se pomůže, tak to máme takhle.” S rodinou, která žije daleko, se ale nestýká: „to se bere jakože jdou po kolenách a tak, ale to my už tak jakoby... Já co je neznám, tak se do toho nehrnu, jo, protože to já ty lidi vůbec neznám.” Vztahy se vzdálenou rodinou neutužili ani svatbou: „No, měla být velká svatba, ale stejně nepřišli, protože, nevím proč. Asi jsem daleko, no.”

Soužití s rodiči manželky Marka jen dovedlo k utvrzení významnosti nukleární rodiny: „To jsme bydleli u tchyně, ale stejně to nevycházelo, to nedělalo dobro, to byly hádky, jo skrz

děcka, jo, že tam byly taky... Jo, takže kolikrát jsme to dělali tak, že jsme fakt utíkali po těch ubytovnách, jo, na měsíc, na dva, pak zpátky jsme šli... takže tam jsme si to pak našetřili a vzali jsme si barák pak. A už jsme měli klid, nebyly hádky, nic." Soužití v nukleární rodině je tedy pro Marka klidovou zónou a jeho sen, ke kterému se celý život upínal. Jeden fenomén, který se s romskou rodinou pojí, mi Marek ale přeci jen potvrzuje: „Když spolu žijú, tak do smrti.”

Žena – kontaktní osoba

Z reakcí na otázky ohledně SAS lze soudit, že spolupráce s touto službou, ale i například se školou, je přece jen doménou ženy. To pan Marek vysvětluje i tím, že k nim domů chodily převážně ženy. „Takže, když jsou to ženský, tak to nechávám všechno na ženě, jo, protože já s ženskýma moc neto...” Když se ptám, co je příčinou toho, že se ženami nechce tolik mluvit, vysvětluje: „Proč se budu bavit se ženskou, když mám doma ženu, jo. Když to je ženská, tak ať se baví o ženách se ženou. Když to je chlap, tak ať se baví chlap s chlapem, jo.” Několik mužů přitom do rodiny docházelo, ale většinou na pozici doučovatelů, které SAS zprostředkovává. Rodina si s většinou věcí poradí sama, a proto právě doučování bylo téměř jedinou zakázkou, na kterou se se SAS dohodli. „Tam se jednalo jenom skrz školu, jo. Jenom dopomoc s tím vyučováním, jo. (...) já som to neřešil ani, to řešila žena, takže já som jako neměl důvod se nějak domlúvat nebo něco. Samozřejmě, když nebyla doma, nebo já som nějak prišiel, jo, že tady někdo byl, tak mi říkaly ‚vtedy a vtedy príjdem,‘ jo, vysvětlili klukovi, co ještě mu chybí nebo takhle, jo, a jináč to bylo vše. Takže já jsem nijak neangažoval do toho.” Organizačně tedy spolupráci zajišťuje žena a na muže převedla případné uvítání nebo dozor nad doučovatelem doma. Toto nastavení může být způsobeno ale i tím, že Marek chodil domů později z práce než žena a doučovatele tu proto zastihl maximálně jen na odchodu: „Chodili, to vím, ale to zařizovala žena. A když jsem já došel, tak už málokdy jsem je viděl, jo.” Stejně tak je na ženě i komunikace se školou: „Žena to řeší se školou všechno. Takže ona odvolává, vyřizuje a... Takové to vyřizování a tak, to všechno dělá žena. Protože já to nestíhám.”

5.5 Rozhovor s panem Lukášem

Pana Lukáše jsem zpočátku oslovovat nechtěla, jelikož jeho rodinná situace je zásadně odlišná od ostatních informantů. Na rozdíl od dalších oslovených totiž žije sám a sám také vychovává tři školou povinné děti. Domnívala jsem se proto, že nedokáže uvažovat o roli otce, jelikož je sám nucen zastávat v rodině role otce i matky, která tu schází. Po provedení dvou rozhovorů jsem ale svůj postoj přehodnotila a začala jsem se naopak domnívat, že pan Lukáš jako samoživitel může poskytnout jedinečný náhled na fenomén aktivního otcovství

a vnímání jeho otcovské role může být zajímavým materiálem pro komparaci s prožíváním otců v úplných rodinách.

Pan Lukáš mě na rozhovor pozval k sobě domů. Měl po práci a děti si hrály venku, takže rozhovor proběhl až na občasné vyrušení štěkotem jeho psa v klidu a o samotě. Ukázalo se, že pan Lukáš má za sebou velmi náročnou životní situaci a byl ochoten o ní vyprávět. Vyrůstal v dětském domově, nevydařil se mu vztah s matkou jeho dětí, pil a skončil na ulici. Proto se také ocitly v dětském domově i jeho děti. Pak Lukáš si ale život dokázal napravit, o děti zabojoval a před třemi lety se mu vrátily z dětského domova do jeho péče.

5.5.1 Přehled témat a podtémat, která byla v rozhovoru identifikována

1. Žena je užitečná, ale ne nezbytná

Rezervy v udržování domácnosti

Zrada ženy

Lépe ve dvou

Hodně žen, hodně zklamání

Spolupráce muže a ženy

Žena má taky slovo

Ve vztahu mám zásady

Když žena je, „pomáhám“

Strach z nového vztahu

Problém někoho přijmout

Zastávám všechny role

Proměna pohledu na ženskou roli

Žena se musí zapojit

Apriori nedůvěra v ženy

3. Romové to mají jinak

Distance od „běžných“ Romů

Romové = „oni“

Nedobro romských žen

„Oni“ jsou nezodpovědní

Spolehlivost „bílých“

Rezervovanost „bílých“ v rodině

Na tradicích nelpím

Absence širší rodiny

2. Hlavně práce

Hlavní úloha muže v rodině

Práce = únik

Moje práce je víc než tvoje

Dřu pro děti

Slovník „pracanta“

4. Mám to těžké

Konec rodinné idyly

Málem zabil

Jediný zodpovědný

Překážky ve společnosti

5. Rodina jsou děti

Nevyučil jsem se, moje děti musí
 Nedávat víc cizím
 Hnací motor
 Bezdětný na dně
 Dřu pro děti
 Rezervovanost dětí

6. Pořád jsem klient

Vyřizování skrz děti
 Jsem klient, cítím závazek
 Děti z DD
 Doučování
 Děti mají rády
 Pomoženo mně, pomůžu jiným

5.5.2 Analýza Lukášovy výpovědi***Rodina jsou děti***

Při vymezení vlastního chápání rodiny Lukáš nejprve hovoří o rodině obecně, hned na to ale pojem „rodina” nahradí pojmem „děti”: *„Tak rodina pro mě je úplně to nejdůležitější, co může být v mém životě. Protože nic lepšího mě asi nemohlo potkat. Děti je to, co jsem si přál, i když nemají matku, a jsou to moje děti a mám pro co žít, mám vlastně proč tady být.”* Otec samoživitel navíc vnímá děti jako hnací motor v životě a jako něco, díky čemu má důvod aktivně a spořádaně žít: *„Je to jedna z věcí, která vás vede dopředu. A vy díky tomu můžete fungovat, dělat věci, který vlastně neudělá někdo, kdo nemá pro co žít.”* Podtrhuje to i důkazem ze své minulosti, kdy ještě děti neměl. *„...já jsem byl v úplně jiné situaci, když jsem děti neměl, já jsem bydlel jako bezdomovec.”* Pan Lukáš tedy staví do kontrastu situaci bez dětí a s dětmi a z jeho slov vyplývá, že jako bezdětnému se mu nedařilo a vyzdvihuje štěstí, které s dětmi přichází. *„Jo, takže já tady nebudu dělat žádný tajnosti, dělal jsem problémy, pil jsem alkohol, a vlastně přemýšlel jsem a doufal jsem v to, jestli, jestli ty děti budou doma nebo nebudou doma a jestli to všechno dopadne dobře. A jestli budu bydlet pořád na ubytovně a budu jenom makat, anebo budeme mít štěstí a budeme s dětma někde bydlet a budeme spolu.”* Zdůrazňuje spokojenost z toho, že jsou děti doma, protože zažil dlouhé roky trápení se situací, kdy děti měl, ale nemohly u něj žít. I při srovnání se situací „před dětmi” ale stále vyzdvihuje děti jako ten největší smysl: *„Kdybych neměl vůbec děti? No, tak bych určitě dělal, tak jako před tím, ale jakoby to jako stejně bych přemýšlel o tom, že bych chtěl, protože to byl vždycky můj sen mít děti...”*

„Peněženky by byly taky plný, ale když to není komu, tak ten život je prostě nanic. Můžeme pomáhat, samozřejmě můžeme pomáhat i jiným, ale pořád se budeme vracet k té stejné otázce, jo, proč já nemůžu mít svoji rodinu.” Pan Lukáš spatřuje jistý smysl života i v pomoci druhým, jelikož jemu v minulosti bylo také několikrát pomoženo. Hodnotu vlastní rodiny tomuto ale stále nadřazuje a nechce dávat jiným více, než svým vlastním

dětem, což vyplývá i z tvrzení o soužití se ženou, která žila s Lukášem a jejími dětmi v domácnosti, zatímco Lukáš měl své děti v dětském domově: „...já jsem si chvílema říkal: ,hele, ty se staráš tady o tydlety a svoje máš tam,...’ Použití označení ‚tam’, za kterým se skrývá dětský domov, může také poukazovat na důležitost tohoto období v Lukášově životě a zájmeno ‚tam’ má pro něj zřejmý význam. Přes veškeré snažení Lukáš připouští ne tak idylický vztah s dětmi: „Jasný, že to je těžko, protože oni otcovi nemůžou říct všechno, holky... Kluk taky ne, protože ten mně dává, on je starší, on mně dává už hodně často najevo, že on prostě potřebuje mluvit i s někým jiným, než jsem já. Sem přijde doučovatelka a on s ňou funguje. Ona nemusí mluvit, já jsem jí řekl pár metod, jak na něho, a prostě to jede. Ona mu vždycky řekne jedno slovo, on se zamyslí, jo, a prostě funguje to. Kdežto se mnou, když má jít dělat úlohy, tak prostě spoustu keců a rozčilování. Je to jiný, no.” Uznává, že děti jsou vůči němu někdy rezervované a připouští, že důvodem může být i jednostranné rodičovství.

Hlavně práce

Při popisu úlohy otce v rodině se Lukáš často obrací na práci jako na stěžejní aspekt otcovství. Přestože zastává veškeré role, má tendenci stavět práci na první místo: „...nestihnu uklidit, žejo, protože já musím být minimálně v osm v práci.” Když se na úlohy muže a otce v rodině zeptám přímo, říká: „Tak určitě by měl pracovat a jít příkladem. Dětem, ženě, a měl by být vlastně ten, který tu rodinu drží. Jako mít v něm nějakou oporu, důvěru. Že prostě... Je to takhle správně.”

Když se v rozhovoru dotýkáme komparaci role muže a ženy v oblasti práce, připouští, že je dobré, aby žena pracovala a přilepšila tím rodinnému rozpočtu. Na druhou stranu ale z jeho slov vyplývá, že by svoji práci nadřazoval práci ženy: „Tak měla by to omezený, žejo, kdyby byl nějaký problém ve školce nebo ve škole, tak neodejdu já z práce, tak běž ty.”

Svoji hlavní roli živitele podtrhuje i lingvisticky, v jeho výpovědi jsem si některé výrazy pojmenovala jako „slovník pracanta”: „makal, makal, makal. A bojoval...”; „oddřený jsem měl”; „i kdybych přišel nadřenej”; „Protože já jdu a budu dělat”; „To bych dělal doopravdy.”; „Někdo musel začít dělat.”; „nadřu”. Práce je pro něj priorita, povinnost, ale také únik od sledu dalších povinností, které má: „Já se mezi tím uklidním a pak sem jdu v pohodě, jo. A v práci to stejný. Já se tam vypovídám, vysměju, nadřu, to je jedno, já to prostě takhle беру, jo. A přijdu dom a vim, že mě čeká zase něco jinýho, jo.” Jeho práce ale směřuje opět k dětem: „...než jsem je dostal dom, oficiálně, tak jsem jenom makal, makal, makal. A bojoval o to, že bych chtěl děti do své péče.”

Další aspekty jeho otcovské role se vlastně utvářely konfrontací s rolovým očekáváním ze strany společnosti, které se projevovalo zejména při snaze o získání dětí do své samostatné

péče: „...než jsem je dostal dom, oficiálně, tak jsem jenom makal, makal, makal. A bojoval o to, že bych chtěl děti do své péče. A každý mě pět let přesvědčoval, že to neexistuje.“ „...s úředníkama, který mi tvrdili, že prostě děti u otce nemůžou bejt.“ Pan Lukáš však v boji neustal a o to je nyní přesvědčený o tom, že výchovu a péči o děti může zvládnout i jako sám muž.

Žena je užitečná, ale ne nezbytná

Pan Lukáš má za sebou mnoho vztahů, které dříve nebo později skončily nezdarem. Matka jeho dětí jej zradila nevěrou a od doby, kdy spolu nejsou, zkoušel Lukáš žít s mnoha dalšími ženami. Přemýšlením, jak vypadá život se ženou a bez ní, si utváří pohled na ženskou a mužskou roli a na to, jak očekává, že se jeho role změní, když do jeho domácnosti vstoupí žena. Připouští, že jeho pohled se v průběhu času proměnil: „*Nikdy jsem neuznával to, že by měla ženská doma dělat. Ne. Ona by měla být doma. Takhle to je prostě, to byl můj zákon. A... teď už bych to udělal jinak. Teď budu dělat oba. Musíme spolu.*“ Od ženy tedy nyní očekává, že se bude podílet i na práci pro rodinu, z rozboru předchozího tématu ale víme, že práci otce bude informant zřejmě nadřazovat té ženině.

Pokud se v domácnosti žena octne, očekává, že bude tahounem péče o ni, neočekává ale, že jí přenechá veškeré úlohy s udržováním domácnosti související. „*Stejnak bych jí pomáhal. To určitě že bych jí pomáhal, protože já jsem to dělal v každém vztahu. Neexistovalo... Jo, je to, určitě je to lepší, když dělá chlap od rána do večera, to už bych nedělal tak, jak dělám teď. To bych dělal doopravdy. Jo, tak to už je jiné, nebudu v deset hodin dělat nádobí, když vím, že to už může být udělaný. Nebudu vysávat, nebudu se stresovat, že musím jít rychle dělat úlohy. Pokud bude doma a nebude chodit do práce, tak budu požadovat to, že to, co má být doma udělaný, bude udělaný. Když bude chodit do práce, tak, tak musíme oba.*“ Pokud by tedy v domácnosti žena byla, Lukáš přiznává, že úkony tradičně vnímané jako ženské by jí skutečně rád přenechal, nechal by ženu mít v těchto činnostech hlavní slovo a o sám by pouze „pomáhal“. Říká ale, že by s péčí o domácnost nepřestal úplně, i kdyby měl ženu, která od něj tuto péči vyžadovat nebude: „*I kdyby měla všechno udělaný, tak stejně bych se snažil prostě udělat něco doma, protože já su takhle naučený, já dycky jsem byl.*“

Přestože veskrze pan Lukáš nyní péči o domácnost a děti zvládá sám, přiznává situace, kdy by pro něj soužití s další osobou bylo jednodušší: „*Ale jakoby když to srovnám, tak určitě se žije líp ve dvou, když to funguje doma. Že prostě... Určitě by se mně žilo líp. Já bych se nemusel stresovat, jo, já takhle odejdu ráno, nestihnu uklidit, žejo, protože já musím být minimálně v osm v práci, a teď když přijdete, tak musíte uklidit, protože to není, musíte uvařit, musíte se věnovat dětem..*“ Říká také: „*Jo, je toho tady pořád hodně. Klidně se můžete jít podívat aji do pokoje, hračky, který jsou ve sklepech, jako tam je toho mraky*

prostě," čímž přiznává, že má v péči o domácnost malé mezery a ty by žena mohla zaplnit. Ideálním stavem je podle něj spolupráce a domluva. Nechce mít hlavní slovo a nevyžaduje, aby ho žena poslouchala. „...to ani ženská asi nepřipustí, aby jako pořád mluvil jenom chlap. To, já neznám ženu, takovou, která by řekla: ‚všecko bude jenom po tvém‘ a tak dále, to nejde.“ „No, některý ženský si to tak jako představují, no, ale já bych nebyl ten, který by všecko vedl, ale určitě bych chtěl slyšet názor i ženy, žejo...“ Na muže a na ženy nahlíží rozdílně, proto je podle něj však důležité, aby spolupracovali: „Jinej pohled má žena a jinej pohled muž, takže se musí navzájem doplňovat.“

Jenže zároveň připouští, že má nějaké nároky a zásady, které se jen čím dál tím více upevňují a proto je pro něj těžší a těžší si najít trvalou známost. „Jako je jich moc, jsou tady i na fotkách... Ale problém je v tom, že vlastně voni už dneska těžko pochopí to, že mě nemůžou přesvědčit. Jo, to zkoušely, když jsem byl ve vztahu a děcka doma nebyly, jakože to nejde a pořád výmluvy a tak...“ Pro ženy, které s Lukášem žily, byly jeho nároky nejspíše vysoké, tím, že se jej snažily přesvědčit pan Lukáš míní, že mu ženy tvrdily, že je toho na ně moc. O tom se ale on, který zvládá vše sám, přesvědčit nenechá. Proto podrobuje své nové známosti zkouškám ve zvládnutí domácnosti: „Já jsem jí řek ‚pokud chceš s náma fungovat a chceš s náma žít, tak tam je plotna a ukaž.‘“ Tak když s někým chci bejt a smírím se s tím, že jsou tam tři děti, plus ona měla ještě malou holčičku, jo, tak říkám ‚tam je sporák, můžeš jít vařit,‘ jo, slušně. (...) Jo, jako jsou ženský, i kdybych přišel nadřenej, tak stejně tu práci budu muset asi udělat.“ Proto také preferuje ženy, které mají alespoň nějakou zkušenost s péčí o děti. „Je těžký mít někoho, kdo ty děti nemá a chtěl by s námi žít, jo. To je lepší už prostě mít někoho, kdo má aspoň jedno dítě, takhle to vidím já.“ Toho, že to může na ženy působit příliš tvrdě, si je Lukáš vědom: „Ale já bych určitě se taky styděl ze začátku, protože já jí nemůžu hned dávat takový úkoly. To jako bych se určitě kontroloval.“

Lukáš tedy nechává svoji situaci se ženami otevřenou. Nebrání se změně, zároveň se ale aktivně nesnaží někoho hledat, aby si ulehčil práci s dětmi. Právě kvůli dětem je naopak opatrný, co se týče hledání nového vztahu: „Já nechci říkat úplně, že jako nepotřebuji vztah, že všecko zvládám nebo to. To bych lhal, to takhle není. Já vlastně jenom šetřím časem teď, kvůli dětem. Protože u nich je vyzkoušený, že oni se taky tak rychle nesmíří s tím, že by někoho připustily.“ Z jeho slov zní, že pro něj může být problematické někoho přijmout a zvyknout si na novou osobu v domácnosti, proto radši záležitost odevzdává do rukou vyšší moci: „To já nevím, to ví jenom Bůh, já nevím, co bude. Anebo už jsem prostě natolik vyškolený, že už nic nebude, já nevím.“

Romové to mají jinak

Při hovoru o rolích v rodině v kontextu romské komunity se od ní Lukáš většinou distancoval, a pokud mluví o specifikách romské rodiny, používá většinou zájmeno „oni” místo „my”. Jeho slovník používaný vůči komunitě je poněkud negativně zabarvený. Myslí si tedy, že on svoji otcovskou roli zvládá dobře, což podle něj v romské komunitě není běžné a proto má tendenci se do ní v tomto ohledu nezařazovat. V tom, jak se o rodinu stará, se přirovnává spíše k majoritě: *„Tak u bílých je to takhle, žejo, ale u Romů... Nevím. No, nevím, všichni, jako je, určitě jsou takoví, kteří jsou slušní a požadují, aby otec i matka vlastně vedla nebo oba aby vedli vlastně ty děti, ale je jich málo teda.”* Když se ptám, jaké vzory má ve svém okolí v komunitě, říká: *„...já znám jenom takový, který... Bud' chlastají, řvou nebo bije ženu, anebo se nechce starat.”* V romské povaze obecně vnímá určitou nezodpovědnost: *„Romové to mají jinak, protože generace je zkažená a za to můžou ti, co jsou tady už dlouho před náma. A ti to vlastně mají učený tak, že oslavy, oslavy, oslavy a pořád oslavy. A dokud máme, tak je dobře. No a když nebudeme mít, tak nebude dobře. Jo, jsou všelijaký hesla, kterýma se řídijou, peníze budou a my ne.”* Když se ptám na komparaci rodinného života s majoritou, uvádí: *„Bílí, bílí když... Bílí to maj tak, že i když jsou s rodinou, tak ocáď pocáď. Ti prostě automaticky už to mají daný.”* Je tedy přesvědčen o určité podmíněnosti toho, že rodina je pro majoritu méně hodnotná, než pro Romy, kteří si nestanovují žádné hranice a udělali by pro rodinu více. On sám své romství nijak nepopírá, zároveň se ale aktivně s nikým nesrovnává a s chováním, které u Romů spatřuje, být spojován nechce: *„...já jsem žil mezi bílýma, já se neporovnávám s nikým. (...) Ale jestliže mám mluvit s bílýma, tak budu mluvit s bílýma. Domluví se s nima daleko líp a rychlejc. A vím, že prostě slovo je slovo.”* O majoritě tedy smýšlí jako o spolehlivějších lidech. Negativně romskou komunitu možná vnímá také proto, že i jeho děti mají méně kontaktu s majoritou, než by si přál. Žijí ve vyloučené lokalitě a navštěvují školu, kde převažují romští žáci. Kontakt s komunitou mají tedy dost, proto otec například nelpí na tom, aby věnovali zvýšenou pozornost zachováváním tradic například v romském jazyce: *„Tak základy, základní věci by měli umět, protože může se stát, že po nich někdo půjde nebo něco, takže by tomu měly rozumět. Ale vyloženě to nevyžaduju. Stačí, že budou rozumět, nemusí mluvit.”*

Negativní pohled na Romy získal i soužitím se ženami z romské komunity i mimo ni. *„Já jsem byl většinou s bílýma. Mám tady tři, na který mám vzpomínku a byly Romky, jo. Tam je jedna, druhá a tam je třetí. No ale to jsou jediný, jinak já jsem byl furt jenom s bílýma. No, tady naše cikánky jsou rafinovaný, jo. Bílá to vezme, jo, protože jí to řeknu, ona má tu inteligenci jinak postavenou. Romka ne, ta to bude pořád obcházet. To jsou geny prostě. (...) Proto, aby si to zjednodušila nebo aby nemusela vůbec nic, takže stejně to dopadne tak, že prostě zůstane doma a nebude dělat nic.”*

Pořád jsem klient

K panu Lukášovi stále ještě jednou za čas dochází pracovnice SAS. Když se jej ale ptám, v jakých oblastech jej jako samotného otce může nejvíce podpořit, jeho reakce vyzní úplně jinak: „*Já to беру jakoby takhle, že kdo se mně ozve, tak komunikuju, jo, protože jsem pořád klient, takže se snažím vyjít vstříc, jo. Každýmu, kdo mě osloví a něco je potřeba, tak prostě jdu, žejo. Dyť jsem pořád klient.*” Panu Lukášovi dříve SAS pomohla zejména s vyřizováním formalit, které se týkaly získání dětí do jeho péče. Tuto pomoc vnímá jako dluh a nyní klientem zůstává zejména proto, že mu služba v minulosti pomohla a považoval by za nezdvořilé s nimi přestat komunikovat. „*Ale jako já nechci ztrácet kontakty s někým, kdo mně pomáhá, jo, proč bych měl jenom takhle někam odejít a zapomenout... To já to jako nemám v plánu takhle. Ale prostě jako nebudu oslovovat někoho o něco, když to nepotřebuji. Jako, já, tady mně to nabízeli vlastně, ty potraviny, a já jsem řek, no, kdybych to věděl, že to je pro mě, tak to dám tady jedné matce, která má tři děti, a jako nemuselo se to dávat pryč, no, žejo. No, takže teď už jsem to takhle domluvil, že vlastně kdykoliv bude něco pro mě, tak že to dám jim. Protože proč bych to měl využívat, když vím, že si to můžu koupit nebo že na to vydělám. Proč bych to dělal. To ne, to zas jako ne. A kolikrát to takhle bylo, že přivezl Rohlík nákupy a já jsem to dával jiným.*” Pan Lukáš je nyní tedy na druhé straně barikády a spíše chce pomáhat sám.

Nakonec ale nachází některé oblasti, ve kterých mu SAS pomůže: „*Jo, tak paní P. sem jde a dycky si popovídáme o něčem. Sepíšem formuláře, když je něco špatně, tak jí vždycky něco řeknu, jo...*” Největší pomoc pro něj nejspíše představuje doučování s dětmi a to, že se mohou doučovat doma: „*No a oni zajistili vlastně že k nám můžou chodit doučovatelky domů a že já nemusím nikam, protože ze začátku se chodilo. Takže jsme si to potvrdili, domluvila, ať chodí oni sem.*” „*...naštěstí sem chodí už doučovatelky, takže o to mně to zlehčujou, jo. Mně pomáhá i ta hodina, jo, pak už si můžu dělat jenom svoje a nemusím přemýšlet.*”

5.6 Rozhovor s panem Miroslavem

Pan Miroslav mě uvítal ve svém brněnském bytě se ženou a malou holčičkou v náručí. Postupně se ukázalo, že si v dětském pokojíčku hraje dalších pět dětí. Se ženou vychovávají čtyři vlastní, další dvě jsou jeho sestry ze Slovenska. Ta žije v osadě, má další tři děti, opustil ji muž a situaci přestala zvládat. Ozvala se proto svému bratrovi, jestli by její dvě nejstarší dcery nevzal k sobě. Pan Miroslav to bez váhání udělal a v té chvíli vznikla také zakázka pro SAS – získat sestřiny dcery ze Slovenska do své péče.

5.6.1 Přehled témat a podtémat, která byla v rozhovoru identifikována

1. Děti navíc nejsou problém

Náhradní domov
 Chceme je do péče
 U nás je jim lépe
 Dětem se nestýská
 Lásku dáváme, ale není jako od maminky
 Děti navíc nejsou problém

2. Postarám se o všechno

Děti mě zbožňují
 Se mnou je veselo
 Ať si hrají, ale respekt mít musí
 Vařím, peru, ale to nic není...
 Jsem lepší kuchař
 Domácnost mě baví
 Vařil jsem pro kolegy
 Po mé práci si oddychne žena
 Tátové předávají lásku
 Chlap je živitel
 Se mnou je v klídečku
 Jsem hlava rodiny
 Bez vás bych nejedl

3. Chci se starat víc než jiní

Chlapi neumí nic
 Jsem úkaz
 Nedávají, ještě berou
 Aktivní otce neznám
 Jsem jiný
 Jsem Rom, ale přizpůsobím se
 Stejně jako vy

4. Žena je tu pro děti

Potřebují mamičku
 Postarat se i o ženu
 Sama by to nezvládla
 Práce proti nudě
 Na něco jsou lepší
 Na ženy je toho více

5. Sestriny děti řeším já

SAS ad hoc

5.6.2 Analýza Miroslavovy výpovědi

Děti navíc nejsou problém

Pan Miroslav popisuje problémy, se kterými se jeho neteře u své mámy na Slovensku potýkaly. Mluví například o tom, že je nezvládala vodit do školy, protože byla vzdálená hodinu od jejich osady a musela s nimi chodit pěšky. Nyní se jim slovenský domov snaží co nejlépe vynahradit. „*Tak jsem se rozhodl, domluvil jsem se s přítelkyní, že zkusíme, vezmeme, pomůžeme. Radši než aby skončily do dětského domovu, tak jsem jich vzal.*”

Zatím probíhá soudní řízení o svěřeni neteří do pěstounské péče pana Miroslava: „...doufáme, že nám jich dají, že nám jich nechají. No, nebo když by se ty děti vrátily na Slovensko tak to by už byla katastrofa, lebo oni už by byly psychicky na dně. Oni mají strach a už nechcou jít na Slovensko, oni viděly, že všechno majú tady, všechno...” Miroslav tvrdí, že se dětem už ani nestýská: „...tak někdy volám sestře na ten messenger, a voni nechcou k telefonu, ani se svojou mamou mluvit, nic, nechcou. To ne že by sme jim to my...” má pan Miroslav strach, že jeho slova vyzní, jakoby děti proti sestře naváděli. Ve skutečnosti jsou s přítelkyní nakloněni tomu, aby se děti k sestře vrátily, jen se její situace musí zlepšit. Velmi citlivě si totiž uvědomuje, jaké mohou mít změny prostředí na děti vliv a připouští potřebnost mateřské lásky: „My jim jako dáváme lásku, jo, to jako co máme, ale voni furt nemajú to, co naše děti, voni furt potrebujú lásku od maminky, lebo oni to cítí, mateřskou lásku, jo...” On i žena se však dětem snaží poskytnout tolik péče a lásky, kolik mohou. To, že mají vlastních dětí dost, pro ně nebyl argument pro nepřijetí neteří, naopak: „aji když máme navíc tady dvě děti, jo, žádná to překážka tady není, jo, zvládáme to normálne, tak, jak jsme to zvládali ve čtyř, tak to zvládáme aji v šest.”

Postarám se o všechno

Pan Miroslav o sobě smýšlí jako o hlavě rodiny i díky srovnání se situací své sestry: „Já jsem hlava rodiny, ano. Tak kdyby ona byla sama, tak co by dělala sama? To je jak sestra, taky... No, rozpadla, rozpadla by se, kdyby tam nebyla hlava rodiny, no.” Zdá se ale, že právě to je pro něj důvod k tomu, aby byl v domácnosti co neaktivnější. Jako svůj úděl vnímá totiž také to, aby se postaral nejen o děti, ale i o ženu, a aby se s ním jeho družka cítila příjemně: „Tak držím ju aj pohromadě, tu rodinu, když jsem tady já, no a starat se o tu rodinu, jo, například ona sama, řeknu na rovinu, ona sama by to ani nezvládla. To není sranda, šest dětí a sama na to. To není jedno dvě, jedno dvě děti, jo, to se dá, ale když je šest... Bylo by to těžký pro ňu, nebylo by to takový jak teď, jo, že byla by v klídečku a tak.”

Neteře ze Slovenska jsou již školou povinné, v rodině mají ale i mladší děti, o které se musí jeho družka celodenně starat. Obživu tedy obstarává výhradně on a vnímá to jako samozřejmost: „Tak podle správnosti měl by chlap, jo, jako tu rodinu zabezpečit (...) No a ten chlap musí jít do práce a tak, jo. No a když není práce, no tak hledat tu práci.” S úplně stejnou samozřejmostí chce ale svým dětem kromě obživy dávat i citové zázemí: „Tak předávat co, já jim předávám lásku...” Kvůli jeho práci velkou část výchovy zastává žena, nicméně po práci se dětem snaží vše vynahradiť a věnovat se jim: „...když přijdu z práce, tak všechny děti za mnou a, tata, tata...” (...) No tak jsou rádi, že su doma, lebo když su doma já, tak oni jsou takový jakoby veselší...” Samy si za ním přijdou hrát: „oni už jdou, že si lehnou na sedačku a na postel a mají už jenom telefon. Ale chtějí si hrát třeba i hry na telefonu se mnou. Jo, oni přijdou za mnú. Nebo malovat, lebo maluju já... Tak

pouštím jim písničky třeba, oni začnou tancovat...” Umí být i přísný, zároveň ale dává dětem prostor na „vyřádnění se”: „Ta výchova je jako normální, jo, že je tam... Aby ty děti věděly, co mají a co ne. Ale tady jde o to, že když děti si hrajú, jo, například, tady sú šest, tak oni nemůžou být ticho, jak ona chce. To sú šest! A zas nebudeme za to, že tady je troška hluku, tak že můžeme jich bit za to nebo tak. Tak já tady toto neřeším. Ale co se týče výchovy, jo, tak normální výchova je taková, že mají respekt, jo.”

Pan Miroslav přistupuje i k dalším záležitostem v péči o domácnost mimořádně aktivně. Sám chodí do práce, zvládnutí dne doma se šesti dětmi však považuje za stejně hodnotné, jako je pracovní směna. Proto po svém návratu domů neočekává, že jej bude žena obsluhovat, naopak jí chce dopřát klid: „Jo, jasný, sám, tak už je tady toho na ňu dost, šest dětí tady, tak co, ještě já ju budu otravovat? Tak aby si ona oddychla a tak, ne? A ona říká, že ju nevnímám a že proč nechcu, aby mi ona nabrala... A já: ‚lehni si, proč?’” Když může, zastane sám většinu domácích prací a některé z nich si i užívá. „Tak vařím, jo (...) Nebo kdyžtak do pračky hodit, to je nic, to dát z košíku do pračky a zapnout (...) Mě to baví, mě to baví... Aji vařit, všechno, to mě baví.” V kulinářině se vyžívá a tvrdí, že umí uvařit opravdu dobře: „Když su doma já, tak to se rozdělíme, ona uklízí, já vařím. Já vařím, normálně. Lebo děcka, oni aji moje jídlo jedijou víc, oni poznají to moje jídlo. Vona když uvaří, tak oni ty děcka ‚to vařila máma, to nic’. Ale fakt.” Když se ho ptám, kde se naučil vařit, tvrdí nejdříve, že jde o dar shůry: „No tak já děkuju Bohu, že toto mi dal, takovou schopnost. Vaření a to, to není samo od sebe, to je od Boha.” Pak se ale ukázalo se, že má za sebou zkušenosti s vařením pro skupinu: „Tak jak jsem byl na práci, na ubytovně, tak, lebo tam jsme byli partia čtyři, pět lidí, tak každý jsme se složili po třicet korun, že dneska si uvaříme... No a jeden člověk ze stavby šel o hodinu, hodinu a půl dřív už navařit, jo. Aby oni přišli z práce a už bylo uvařené a tak. No a byl jsem to já. Tak oni mě púšťali ze stavby jako hodinu dopředu už, abysem tam uvařil to všechno a oni ještě byli v práci.”

Když se Miroslava provokativně ptám, jestli by si od toho všeho někdy neodpočinul, tvrdí, že o něco takového zájem rozhodně nemá. Rád by se naopak vžil do ženské kůže a zkusil si, jaké to je pečovat o děti celý den, přičemž by družce dopřál zasloužený odpočinek: „Já bysem zkusil aji na čtrnáct dní, hned, a to je dobrá věc tady ta, že... To může aji na dovolenou, žena. Že bysem jí zaplatil dovolenou a můžeš jít. Ale to je dobrý nápad tady to, že ten táta vycítí, co to je všechno, jak to je.” Velmi citlivě ale pomyslí na to, jaké by to bylo pro děti, a nápadu se vzdá: „...neumím si představit čtrnáct dní, lebo ona kdyby čtrnáct dní nebyla, tak ty děti, oni už by byly psychicky takový že nesvoji.” Vyhodnocuje, že by se mu bez rodiny a bez dětí žilo velmi těžko: „No ale já bysem taky nebyl sám, su zvyklý na vás, na děti. To bysem jenom jedl a jenom bysem myslel na děti nebo na družku, lebo su zvyklý

s nima. To bysem ani nejedl. Tak já su v práci, ale furt mám myšlenku doma. Furt ta rodina je v hlavě.

Chci se starat víc než jiní

Ve vyprávění pana Miroslava o tom, s jakou vřelostí a nezištností dokáže zastat v domácnosti v podstatě vše, zaznívalo jeho uvědomění, že takové chování není typické u jiných otců. Zkušenost má prý zejména s otci z komunity, se kterými přijde do kontaktu nejvíce, když ale hovoří o pasivních otcích, ve své mluvě jejich příslušnost k romské komunitě většinou nekonkretizuje. „*Jako znám takový lidi, co neumijou ani zapnout kávovar, neumijou udělat kávu, nic. Například její (družky) brácha neumí dělat čínskou polívku, neumí...*” Uvědomuje si, že pro muže, se kterými přijde do styku, je úkaz: „*Lebo každý ví, že já vařím doma, a v práci mluvíjou tak chlapi mezi sebou, že já umím to, a oni mezi sebou to, že ,on umí všechno, jo, oni už mezi sebou tak mluvili, že já neumím nic*” Sám mnoho aktivních otců nezná: „*Tak mám tady známý, to jo, ale od nich takoví nejsou, co by se starali o děti a tak.*” Vnímá kolem sebe i mnoho takových, kteří nejen nejsou schopni se o sebe postarat, ale rodině i ubližují: „*Ale já co jsem chodil po kamarádech nebo to, tak tady to to je hrůza, no. Oni co znám takový lidi, tak oni ještě berou ty peníze, vemou ještě od děcka, od ženy, a jdou je například prohrát. a pak žena nemá co jest, to, no a... Hrůza. A znám takový kluky, jakože do práce s náma chodijou, ale ty peníze nedávajou ženě. Ty si za to koupijou fety, chodijou na automaty,... A hodně rodin toto dělá tady.*” Když se ho ptám, čím to je, říká jen: „*Tak nevím, já jsem nějaký jiný, nevím.*”

Své romství přitom chápe čistě jako příslušnost k etnické skupině a nijak je neskrývá: „*tak když su Rom, tak se budu chovat, že su Rom, ale přizpůsobím se všude, no. Já su, nebudu se hambat za to, že su Rom.*” Z této etnické příslušnosti ale neodvozuje žádná specifika v jednání sebe a své rodiny a říká, že žije jako všichni. Do kontrastu staví olašské Romy: „*Ani nemůže sedět ve společnosti ta holka, oni mají úplně jinačí... Ale my to máme normálně, všude. To jak vy, tak aj my.*” Pan Miroslav ale říká, že jejich rodina žije jako ostatní: „*Tak jako ne, no, žijeme normálně, normálně. Víme, co se má, a tak přizpůsobíme se všude jako tak.*”

Žena je tu pro děti

I přes maximální energii, kterou pan Miroslav do péče o děti investuje, připouští, že primární roli v péči o děti hraje žena a tvrdí, že pro ni by to zároveň měl být její hlavní úděl. Alespoň tedy ve fázi života, ve které děti péči vyžadují: „*ženská je fakt na to jenom o ty děti se starat, lebo většinou je ženská s nima, o ty děti...*” Utvrdzuje ho v tom i zkušenost s nastavením jeho dětí, které samy mámu vyhledávají: „*Jo, však... Oni potřebují aji mamu aji tatu ty děti, ale většinou chtěou mamičku, ne.*”

Ženu vnímá jako křehký tvor, o který je nutné se starat, stejně jako o děti: „Oni mi řekli: ‚Chceš ženu? Tak se postarej.‘ No tak já jsem se musel postarat. (...) no a starat se o tu rodinu, jo, například ona sama, řeknu na rovinu, ona sama by to ani nezvládla. To není sranda, šest dětí a sama na to.” Tomu, aby žena pracovala, až to bude skrze děti možné, se nebrání. Její práci vnímá ale spíše jen jako možnost přilepšení a také prostředek proti nudě, kterou by podle něj žena mohla trpět, až do škol a školek začnou chodit všechny děti: „Tak samozřejmě že teď nemůže jít do práce, já bysem byl rád, kdyby pak šla, i kdyby třeba jenom pět šest hodin, tak by to bylo dobrý pro nás (...) Kdyžtak jenom na tři hodiny, na čtyři, tak je to... Aby se doma nenudila, lebo děti sú to... Lebo co ona bude sama doma to. No takže teď, to máš děti, ale jak vyrostou, jak budou mít deset, tak to už půjdou do školy, že školy do družiny no a co, může chodit do práce aji ona, ne? Tak určitě že ano, že když bude mít tu šanci, že ju vezmou...”

Přestože pan Miroslav zvládá domácí práce sám, tvrdí, že na některé činnosti mu schází šikovnost, kterou disponuje žena: „Jako jsou věci takový, co já v tom nemůžu jít, jo. Že nemůžu se do toho chytnout, ani kdyby sem chtěl. Jako ve všem jí pomáhám, ale mám nějaký ty věci, co nemůžu tam jít, lebo neudělám to tak, jak ona.” Na jeho výpovědi o ženské roli mě však úplně nejvíce zaujalo, s jakou důležitostí této roli přisuzuje a s jakým respektem o ženě hovoří: „Vždycky na ženu toho je jakože víc, to jak kdyby na chlapa. Lebo ten úklid, to nemůže člověk jít tam jenom tak to vymazat a hotovo, nechat to, to musí ten člověk umět, jo. A žena to má v ruce. Už ví, co má tam tak dát...”

Sestřiny děti řeším já

Jeho postoj k poskytování SAS je specifický. Službu vyhledal teprve před několika měsíci s jednoznačnou zakázkou – pomoc s vyřizováním pěstounské péče pro své neteře. „Lebo nevěděl jsem ten postup, jak se dostanu až k soudu, co budu potřebovat a kde mám jít, tak všechno s ní. Ona nás jako doprovodila k soudu.” Vzhledem k tomu, že jejich přímý příbuzný je on a nikoliv družka, bylo také jasně definováno, s kým bude SAS primárně spolupracovat. „Tak co se týče těch dětí, ty dvě, tak se mnou, jo, většinou se mnou. Když nejsou doma, tak vzkáže něco nebo to. A takový ty, co potřebuju já, tak se mnou, a co potřebuje ona, tak s ňou.” Z toho odvozují, že jde u rodiny pana Miroslava o ad hoc spolupráci, jelikož další pomoc s chodem domácnosti a s péčí o děti jeho rodina nepotřebuje.

5.7 Společná témata

Z interpretace jednotlivých výpovědí vzešla určitá témata, která se mezi respondenty opakovala. Pokusím se tedy nyní propojit tato témata napříč případy v jeden celek.

Společná témata vyplývající z výpovědí

Živitelé rodiny

Výzkum byl prováděn s informanty, kteří jsou každý více či méně zapojeni do chodu domácnosti a snaží se být aktivními otci. Přesto každý z nich spatřuje svoji stěžejní roli v **obživě rodiny**. Podle Vasila je vyloženě potupné, pokud muž této roli nedokáže dostát a nezáleží mu na tom, jestli se žena na rodinném rozpočtu bude podílet nebo ne. Pan Lukáš by finanční přínos ženy uvítal, stejně by ale vnímal svoji práci jako důležitější: „*Tak měla by to omezený, žejo, kdyby byl nějaký problém ve školce nebo ve škole, tak neodejdu já z práce, tak běž ty.*” I pro Miroslava je ženská práce pouhým „přilepšením”, pouze Marek se svojí ženou se podílí na rodinném rozpočtu oba plnohodnotně: „*Tak to nenosím jenom já, to nosíme oba, aji žena.*”

Na základě výpovědí lze tuto dominantní roli v obživě přisuzovat například možnosti muže –otce vykonávat fyzicky náročnější nekvalifikované profese oproti ženám, jejichž nekvalifikované profese by domácnosti přinášely menší výdělky, a proto zůstávají doma s dětmi právě ženy.

Držíme rodinu

Důležitým aspektem jejich vnímání pozice v rodině je také jejich pocit, že jsou těmi, kteří rodinu **drží pohromadě**. : „*Tak držím ju aj pohromadě, tu rodinu, když jsem tady já, (...) ona sama by to ani nezvládla,*” přiznává Miroslav. I pan Lukáš uvádí jako jeden z hlavních znaků otcovské role jeho kohezní úlohu: „*měl by být vlastně ten, který tu rodinu drží. Jako mít v něm nějakou oporu, důvěru. Že prostě... Je to takhle správně.*” Pan Vasil spatřuje jako svoji úlohu udržování konstantní živosti ve vztahu se svou družkou, čímž chce podporovat rodinnou stabilitu: „*Jako v chování i v tom vztahu jsme jináci, protože jsme živější. (...) Projevujeme víc emocí, jo,... ale není to vždycky špatně, no, někdy se ta žena cítí naopak líp, protože ví, že, prostě má pocit, že žije.*”

Péče o domácnost má limity

Co se týče samotné péče o domácnost, muži se na ní obvykle snaží podílet, nicméně se shodují na tom, že žena je na některé věci přirozeně šikovnější a proto jí nechávají výsadní pozici, zatímco o té své hovoří v některých případech jako jako o „**pomocné**”. Každý informant má tento svůj limit na domácí práce jinde, každý však zmínil nějakou činnost, kterou pokud možno nechávají na ženě. Vasil v tomto ohledu zachází nejdále, když říká: „*Ale ona po mně nemůže chtít, abych já šel jakože vařit.*” Pan Lukáš se zase netají tím, že pokud by si ženu našel, například vaření by po ní určitě vyžadoval: „*Já jsem jí řek ,pokud chceš s náma fungovat a chceš s náma žít, tak tam je plotna a ukaž.*” Miroslava sice vaření baví, ale respekt v něm vzbuzuje například vytírání nebo podobné druhy úklidu, do kterých se radši nepouští, protože žena má podle něj přirozené vlohy udělat tuto činnosti lépe: „*Jako ve všem jí pomáhám, ale mám nějaký ty věci, co nemůžu tam jít, lebo neudělám to tak, jak ona.*” U Marka tento limit nespočívá přímo v péči o domácnost, ve které se snaží podílet na všem. Nakonec ale zmiňoval roli ženy jako organizátorky a kontaktní osoby, přičemž Marek se například kontaktu se školou spíše vyhýbá: „*Takové to vyřizování a tak, to všechno dělá žena. Protože já to nestíhám.*”

Žena je tu pro děti

Roli ženy téměř všichni informanti spojují primárně s péčí o děti. Vasil tvrdí, „*že se musí postarat o děti, navařit, jo, a tak dál, prostě se postarat o tu domácnost...*” a když přijde řeč na ženskou práci, říká: „*Ať je doma radši s dětma.*” I ve výpovědi pana Lukáš, který by byl rád, kdyby žena přinášela něco do rodinného rozpočtu, je implikováno, že pokud se děti a práce dostanou do konfliktu, měla by je obstarat žena, zatímco on by zůstal v práci: „*Tak měla by to omezený, žejo, kdyby byl nějaký problém ve školce nebo ve škole, tak neodejdu já z práce, tak běž ty.*” Pan Miroslav se také domnívá, že žena by měla hlavně pečovat o děti,

což odůvodňuje i dětskými potřebami: „*Oni potřebují aji mamu aji tatu ty děti, ale většinou chtěou mamičku, ne.*”

Péče o děti

Všichni zdůrazňují děti jako ten nejdůležitější element a říkají, že oni sami jako **otcové o děti pečují v maximální možné míře**. Oproti domácím pracím, ke kterým se jejich postoje lišily, zaměření a péči o děti chápou zapojení otcové jako doménu, ve které se sami snaží aktivně zapojovat. Miroslav si s dětmi hraje: „*Ale chtějí si hrát třeba i hry na telefonu se mnou. Jo, oni přijdou za mnú. Nebo malovat, lebo maluju já... Tak pouštím jim písničky třeba, oni začnou tancovat...*” Vasil pomáhá při učení i podniká výlety: „*...já vždycky něco podniknu, jo. (...) jedu tam hele, sbalíme se a jedeme tam nebo tam nebo tam.*” Marek má vlastní dům a zahradu, na které může s dětmi trávit čas: „*Třeba tady na zahradě furt děláme něco, grilujeme a šaškujeme...*” Lukáš jako jediný rodič o děti pečovat musí. Všichni informanti hovoří o trávení času s dětmi velmi kladně a vyjmenovávají činnosti, kterým se s dětmi věnují. V jejich podání tedy nejde jen o neustále přítomnou otcovskou autoritu v duchu tradiční otcovské role, naopak se s dětmi zapojují do konkrétních aktivit a často je sami iniciují. Dimenzi aktivní péče o děti proto vnímám jako velmi silný element prožívání otcovství informantů. Informanti zdůrazňují svoji výchovnou roli, zaujalo mne ale, že někteří z nich v kontrastu k jakési pevnosti a tvrdosti ve výchově zmiňují i emoční stránku ve vztahu k dětem. Například Miroslav v popisu otcovské role neopomene zmínit: „*Tak předávat co, já jim předávám lásku...*” Vasil zase ve vztahu k dětem říká: „*Já jim jakože dám pocítit, jo, jakože je oukej všechno.*”

Ať je ženě dobře

Zmiňují také zodpovědnost nejen za děti, ale také za ženu, a za svůj úděl považují **postarání se nejen o děti, ale i o ni**, a to i navzdory tomu, že je nepojí manželství a ekonomické závazky z něj plynoucí, ale „jen” společné děti. Děti tedy chápou jako ten největší závazek, který je zavazuje i vůči ženě. Miroslav uznává náročnost role ženy v domácnosti a po svém příchodu z práce se jí proto snaží ulehčit: „*Tak aby si ona oddychla a tak, ne? A ona říká, že ju nevnímám a že proč nechcu, aby mi ona nabrala... A já: ‚lehni si, proč?’*” Vasil zase chce, „*aby ta žena prostě byla furt se cítila komfortně jakoby...*” popisuje jeden z cílů svého vedení rodiny. Pro zpovídané otce je tedy často velice důležité to, aby zajistili, že se žena bude cítit dobře.

Moderní Romové

Zajímavé je také prožívání pozice informantů v rámci romské komunity. Většina si je vědoma toho, že je do romské komunity řazena, ale své romství nepovažuje za důležité ve vztahu ke své rodinné roli a nelpí příliš na tradičních přístupech. Někteří se dokonce vůči komunitě vymezují svým slovníkem, kdy k referenci k ní používají slovo „**oni**” místo „**my**” a své působení v rodině charakterizují jako „**jiné,**” než je obvyklé. Tento koncept částečně narušuje Vasil, který zdůrazňuje tradici striktnosti a pevnosti romských mužů, a odchýlení se od této tradice považuje za špatné. Zároveň o sobě ale v některých aspektech hovoří jako o moderním, protože je v něčem „jiný.” Tuto svoji jinakost vnímá zejména ve větší benevolenci vůči ženě. Pro pana Marka jeho romství zřejmě není tak důležité, proto od něj žádné své fungování neodvozuje ani se vůči němu nevymezuje. Pan Miroslav se cítí výjimečně v pozici vůči všem otcům, které zná, aniž by specifikoval jejich etnicitu: „*Tak mám tady známý, to jo, ale od nich takoví nejsou, co by se starali o děti a tak.*” Pan Lukáš se vůči Romům vymezuje důrazněji a tvrdí, že otce, kteří by byli pečující podobně jako on, mezi nimi nenachází: „*...já znám jenom takový, který... Bud' chlastají, řvou nebo bije ženu, anebo se nechce starat.*” Sobě i svým dětem by přál život v menší separaci od majority. „*Ale jestliže mám mluvit s bílýmá, tak budu mluvit s bílýmá. Domluví se s nima daleko líp a rychlejc. A vím, že prostě slovo je slovo.*”

Využívání SAS

Ve vztahu k SAS u jednotlivých informantů naopak **nelze najít mnoho spojitostí.** Zajímavým shledávám postoj jednotlivých informantů k pracovním ženám, který se ale u každého liší. Zatímco například Vasil je považuje za vnímavější vůči problémům, se kterými se klienti SAS mohou potýkat, a proto je v kontaktu preferuje, Marek s nimi právě z důvodu jejich genderu komunikuje méně, neboť v oblasti činností, kterým se SAS věnuje, dává přednost ženě jako větší nositelce daného problému: „*Když to je ženská, tak at' se baví o ženách se ženou.*” Pozici vůči službě vnímá každý z otců jinak a toto vnímání se odvíjí od zakázky. Lukáš a Miroslav považují za velmi důležité to, že jim SAS pomohla při vyřizování náročnějších úředních záležitostí týkajících se dětí. V této pozici měli oba dva k dětem takový vztah, který odůvodňoval zapojení jejich na úkor družky (v domácnosti Lukáše družka ani nefiguruje). Často uváděnou oblastí podpory SAS je doučování. Pro Lukáše je tato podpora možností, jak být chvíli v péči o děti pasivní, u Marka jde také o chvíle, u nichž obvykle ani nebývá přítomen. Dalo by se tedy říci, že v této oblasti jim SAS, respektive zprostředkování doučovatelé, umožní na chvíli poodstoupit ze své aktivní otcovské role tím, že jim na určitý časový úsek svěří starost o děti. Tato oblast může být specifická vzhledem k tomu, že se jedná o klienty jedné organizace. Je možné, že jiní poskytovatelé služby SAS podobně rozsáhlý program doučování zavedený nemají, a proto by se jejich pracovníci

mohli zaměřovat na jiné oblasti výchovné a vzdělávací činnosti, která by poté mohla vyžadovat jiný rozsah zapojení rodičů.

5.8 Shrnutí výzkumu

Hlavním cílem výzkumu bylo zmapovat, jak vnímají svoji roli v rodině romští otcové, kteří spolupracují se SAS a pracovníky této služby jsou hodnoceni jako klienti s aktivním přístupem. Zvolen byl kvalitativní design výzkumu, díky kterému je možné detailně prozkoumat zkušenosti informantů a je umožněno odhalit jemné odstíny jejich vlastního pojetí otcovské role. Rozhovory s informanty byly interpretovány přístupem IPA, který umožňuje prolnutí zkušenosti informanta se zkušeností výzkumníkovou a propojuje je v nový unikátní celek. Při interpretaci jsem tak vycházela z výpovědí informantů a poté jsem je prolнула s vlastní zkušeností s tématem, která vycházela z teoretické části i z mé vlastní pracovní zkušenosti v SAS. Výsledná interpretace tak naplnila cíl práce, pomohla pojmenovat některé aspekty otcovské role, které romští otcové považují za významné, a přispěla tak k pochopení jejich vnímání otcovství.

Z výzkumu vyplynulo, že za svoji stěžejní roli považují romští otcové zabezpečení rodiny. Na ně nahlíží primárně ve smyslu finančního zajištění, zároveň ale zdůrazňují aspekt vnímání sebe sama jako jakýsi „élan vital“ celé rodiny zodpovědný za její celkové směřování. Žádný z informantů tak nepřevlel životelskou povinnost na ženu a v žádné rodině nedošlo k jevu, kdy žena zařizuje sociální dávky a tím pádem se stává hlavním příjemcem peněžních prostředků. Lze tedy usuzovat, že informanti, které pracovnice SAS považuje za aktivní a v rámci rodiny dobře fungující, vystupují aktivně jak uvnitř, tak vně rodiny a snaží se o naplňování co největšího spektra rolí, které otcovství přisuzují. Ve většině případů uznávají podíl ženy na rozhodování. Roli ženy v obživě chápou spíše jako doplňkovou a vnímají její hlavní pozici ve výchově a péči o děti. Zároveň je ale péče a výchova dětí oblastí, na níž se otcové podílí v maximální možné míře, kterou jim jejich zabezpečovací povinnosti umožňují. Nejde přitom jen o dohled a autoritativní působení v duchu tradičního otcovství. Otcové se naopak obvykle snaží o fyzickou přítomnost a projevují zájem o vzdělávání dětí, na kterém se v některých případech chtějí aktivně podílet. Někteří se zároveň snaží i o jejich zdravý emoční vývoj. Trávení času s dětmi je pro ně tedy klíčovou výplní jejich rodinného času. Ten zčásti věnují i domácím pracím a jsou schopni v nich ve větší či menší míře ženu zastoupit, v tomto ohledu stále ale existují oblasti péče o domácnost, které raději nechávají na ženách, případně v nich sami spíše pomáhají, než že by za ně přebírali plnou zodpovědnost. To souvisí s pozicí, kterou ženám přisuzují – neočekávají od nich rovnocenný finanční přínos do rodinného rozpočtu, což by mělo být kompenzováno jejich prací doma a starostmi o děti. Tyto pozice ale ženám přisuzují v dobré víře, že se žena bude cítit pohodlně, což někteří také uváděli jako cíl jejich aktivního snažení.

Charakteristické je, že muži vědomě vnímají jedinečnost svého přístupu a sami sebe hodnotí jako mimořádně aktivní zejména v kontextu romské komunity.

Při snaze zodpovědět dílčí otázku ohledně role otců vzhledem ke službě SAS a jejich vnímání spolupráce s touto službou je nutné uvést, že se jejich přístup odlišuje podle konkrétní zakázky. Dva informanti uvedli jako primární zakázku svěřením dětí do své péče, tedy soubor mnoha složitějších administrativních úkonů. Potřebnou podporu pro ně tedy představovala *pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí* ve smyslu zákonné definice jedné z poskytovaných činností SAS. Další pak vnímali spíše jako doplňkové, z těchto zmiňují zejména doučování, tedy dle prováděcí vyhlášky k zákonu o sociálních službách *zajištění podmínek a poskytnutí podpory pro přiměřené vzdělávání dětí*. V tomto bodě spatřují všichni informanti přínos spolupráce se SAS. Doučování ve formě, kterou organizace poskytuje, je zajišťováno prostřednictvím studentů z pedagogických fakult, kteří si zároveň plní svoji praxi. Nejde tedy o aktivní práci na posílení kompetencí rodiny v oblasti vzdělávání, ale o suplování zvnějšku. Pro zapojené otce tedy představuje spíše „odlehčovací službu“ od jejich každodenních povinností, ve kterých ale podporu nezmiňují, stejně jako nikdo z nich nezmínil potřebnost podpory SAS v rozvoji základních rodičovských kompetencí. Pomoc při vzdělávání dětí může být pro otce i rodiny obecně vnímána jako potřebná také proto, že se sami jako osoby s nižším vzděláním necítí být dostatečně kompetentní pro pomoc se školními úlohami, což ukázal výzkum Štecha a Smetáčkové (2020). Svoji roli při spolupráci se SAS vnímají odlišně. Někteří ji chápou spíše jako doménu žen, jelikož i jejich pracovnice jsou ženy, což je podle jednoho respondenta benefitem, neboť ženy podle něj lépe rozumí oblasti výchovy dětí. Zapojení do spolupráce se ale v ostatních případech odvíjí od toho, jak je nastavena zakázka a kterého z rodičů se primárně týká.

5.9 Doporučení pro praxi

Jedním z nejsilnějších elementů, který z rozhovorů vyplývá, je otcovská snaha o maximalizaci trávení času s dětmi. Otcové si tedy nepřejí ponechat zodpovědnost za jejich vývoj a výchovu výhradně na matce. Z některých rozhovorů navíc zaznívá představa o Romech silně připoutaných na své děti a domněnka, že toto pouto je často silnější než u neromských rodičů. V této skutečnosti spatřuji velký potenciál pro snahu o zapojení otců, kteří se nemusí jevit jako dostatečně aktivní a proto mohou být pracovníky SAS opomíjeni. Pokud otec do služby obvykle nevstupuje, mohou se k němu pracovníci zkusit přiblížit nejprve skrze matku či samotné děti, kterým mohou v rozhovoru klást otázky například na aktivity, které s otcem podnikají. Na základě výsledku poté mohou navázat rozhovor s otcem o jeho vztahu k dětem a oslovit jej s výzvou prohlubování tohoto vztahu, se kterým mohou pracovníci SAS pomoci. Pracovníci by poté mohli například pomocí úkolově orientovaného

přístupu přicházet na otcovy silné stránky a plánovat, jakým způsobem by tyto své přednosti mohl využít v práci s dětmi. Úkolem pracovníka by mělo být také aktivnější předkládání možných technik práce s dítětem na jeho osobnostním rozvoji i u samotného otce, jelikož ačkoliv otec s dítětem tráví mnoho času, možnosti nových oblastí práce s dítětem si nemusí být vůbec vědom, a proto také aktivně neoslovuje pracovníka SAS, jelikož sám nemusí vědět, že by mohl práci na posilování rodičovských kompetencí potřebovat. Další konkrétní oblastí zaměření by pro pracovníky SAS mohla být také oblast kompetencí k učení, a to zejména u rodičů, kteří mohou mít tuto schopnost často méně rozvinutou kvůli limitům ve vlastním vzdělávání a nemohou tak efektivně pomáhat svým potomkům ve vzdělávacím procesu.

Doporučením pro vzdělavatele v sociálních službách by poté mohlo být, aby do svého vzdělávání zařadili také v teorii zmiňovaný kritický přístup k sociální práci a v něm mimo jiné zaměřili pozornost na proměnu stereotypních náhledů na rodinné role. Ačkoliv pracovníci mohou inklinovat k tradičnímu pojetí rozdělení rolí, tento výzkum odhalil mnoho potenciálních oblastí k zapojení všech členů nukleární rodiny. Jejich přístup přitom nemusí vycházet z jejich vnitřního přesvědčení, často mohou jen naskakovat na klientský pohled, který může být svázán stejnými stereotypy. Do styku tak mohou přicházet spíše se ženou, která je sama vyhledává, protože se od ní taková aktivita očekává, a v důsledku toho je následně pro pracovníka tato žena primární kontaktní osobou. Kritický přístup a další vzdělávání v oblasti by však mohl pracovníkům umožnit rozbití tohoto rodinou nabízeného modelu a trpělivé skládání vlastní nové mozaiky nových možností.

ZÁVĚR

Fenomén aktivního otcovství prostupuje do české společnosti, ačkoliv jde v mnoha případech spíše o způsob smýšlení než o rovnocennou dělbu práce mezi mužem a ženou v praxi. Výzkum v praktické části této práce ukázal, že tento trend částečně prostupuje i mezi romskou komunitu. Pracovníci SAS dokázali najít mezi svými klientskými rodinami takové, ve kterých hodnotí otce jako spolupracujícího a zapojeného do chodu domácnosti. Rozhovory, které jsem s těmito otci vedla, ukázaly, že mají například vysokou motivaci starat se o děti, což někteří přisuzovali i vysoké důležitosti dítěte v romské rodině. Na základě vnímání postavení ženy v rodině mají tendenci jí poskytovat ochranu a budovat zázemí a zároveň se snažit vypomoci i s jistými oblastmi domácnosti. Vnímají se jako ti, kteří musí ženu i děti zabezpečit a ačkoliv někteří ženské práci nebrání, považují ji spíše za doplňkovou.

Zpovídání informanti tak v některých aspektech vnímání své otcovské role propojili romskou tradici s trendem aktivního otcovství. To byl také jeden z fenoménů, kterými jsem se zabývala v teoretické části práce. Dále jsem se pokusila obsáhnout obecná teoretická východiska pojmu rodina, zaměřit se na rodinu romskou a vymezila jsem role v romské nukleární rodině. V oblasti otcovství jsem se kromě současných proměn tohoto jevu věnovala právě roli romských otců. Kritériem pro výběr otců byla spolupráce se SAS, proto jsem poslední teoretickou část věnovala systematické sociální politiky, pozici sociálních služeb v ní a dále konkretizovala oblast působení SAS. Předložila jsem také výzkum na téma zapojování otců pohledem pracovníků SAS.

Výzkum v praktické části, který přinesl výše uvedená zjištění, jsem realizovala v domácnostech otců pomocí hloubkových polostrukturovaných rozhovorů. Ty jsem poté analyzovala a interpretovala pomocí interpretativní fenomenologické analýzy. Důležitým výstupem interpretace, který umožnil odpověď na výzkumné otázky, byla syntéza témat, která se v jednotlivých rozhovorech opakovaně objevovala. Při popisu zkušenosti se svým otcovstvím se napříč rozhovory objevovala například témata aktivní péče o děti, důležitosti svého chlebočarovství, ve kterém má žena spíše doplňkovou roli nebo jejich respekt ke specifickým domácím pracím. Otcové také popisovali svůj postoj ke spolupráci se SAS a ačkoliv se v této oblasti nepodařilo nalézt mnoho společných témat, každý z nich uvedl své zkušenosti se službou a se svou rolí ve vztahu k ní. Cíle práce se tedy podařilo naplnit.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Tištěné zdroje

- [1] BADINTER, Élisabeth, 2005. *XY: o mužské identitě*. 1. vyd. Praha: Paseka. Souvislosti. ISBN 80-7185-727-0.
- [2] BAKALÁŘ, Eduard, 2002. *Průvodce otčovstvím, aneb bez otce se nedá (dobře) žít*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad. ISBN 80-7021-605-0.
- [3] BROOKS, David, 2021. Velký rodinný omyl. *Respekt speciál: Budoucnost západu*. VII (4/2021), 6-19.
- [4] BURGESS, Adrienne, 2004. *Návrat otčovství: jak se stát moderním otcem*. 1. vyd. Brno: Jota. ISBN 80-7217-296-4.
- [5] CORNEAU, Guy, 2012. *Chybějící otec, chybující syn: jak absence otce ovlivňuje utváření mužské identity*. 1. vyd. Praha: Portál. Spektrum. ISBN 978-80-262-0075-8.
- [6] DAVIDOVÁ, Eva, 2010. *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*. 1. vyd. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-428-5.
- [7] DUDOVÁ, Radka, 2008. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Sociologické disertace. ISBN 978-80-7330-136-1.
- [8] FIALOVÁ, Ludmila, 2000. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. Studie. ISBN 80-85850-87-7.
- [9] FÓNADOVÁ, Laura, 2014. *Nenechali se vyloučit: sociální vzestupy Romů v české společnosti : (kvalitativní studie)*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6574-1.
- [10] FROMM, Erich, 2006. *Umění milovat*. Praha: Český klub. ISBN 80-85637-94-4.
- [11] GIDDENS, Anthony, SUTTON, Philip W., ed, 2013. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo. ISBN 978-80-257-0807-1.
- [12] GOODY, Jack, 2006. *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Utváření Evropy. ISBN 80-7106-396-7.
- [13] GRAY, Peter, 2016. *Svoboda učení: jak nechat děti rozhodovat o svém vzdělávání*. 2. rozš. vyd. Praha: PeopleComm. ISBN 978-80-87917-17-6.
- [14] HÖHNE, Sylva, 2008. *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití*. Praha: VÚPSV, 2008. ISBN 978-80-87007-93-8.

- [15] HRICOVÁ, Alena, 2015. *(Ne)rovnosti v romských rodinách*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7422-455-3.
- [16] JANDOUREK, Jan, 2001. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-535-0.
- [17] KADLECOVÁ, Marta et al, 2007. *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-041-3.
- [18] *Kniha sociologie*. Praha: Knižní klub, 2016. ISBN 978-80-242-5395-4.
- [19] KOCOURKOVÁ, Jiřina, 2007: Populační klima a rodinná politika. In Fialová, L. (ed.): *Populační vývoj České republiky 2001-2006*. Praha, PŕF UK, s. 95-102.
- [20] KOLIBOVÁ, Helena, 2007. *Sociální politika 1: [studijní materiály pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*. Opava: Optys.. ISBN 978-80-85819-62-5.
- [21] KOLIBOVÁ, Helena, 2008. *Sociální politika 2: [studijní materiály pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*. Opava: Optys. ISBN 978-80-85819-67-0.
- [22] KRAUS, Blahoslav, 2015. *Životní styl současné české rodiny*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-544-8.
- [23] KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ, 2015. *Sociální politika*. Praha: Codex Bohemia. ISBN 80-85963-33-7.
- [24] KUCHAROVÁ, Věra, et al., 2019. *Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí. Studie. ISBN 978-80-7416-333-3.
- [25] MACH, Petr, 2019. *Zákon o sociálních službách: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7552-246-7
- [26] MARSCH, Peter a Mark DOEL, 2005. *The Task-centred Book: Developing, Learning, Sustaining, and Reviewing Task-centred Social Work*. London; New York: Routledge. ISBN 0-415-33455-1
- [27] MAŘÍKOVÁ, Hana a Marta VOHLÍDALOVÁ, 2007. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Sociologické studie. ISBN 978-80-7330-135-4.

- [28] MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2014. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0522-7.
- [29] MATOUŠEK, Oldřich, 2003. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. Studijní texty. ISBN 80-86429-19-9.
- [30] MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0041-3.
- [31] MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.
- [32] MOŽNÝ, Ivo, 2008. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty. ISBN 978-80-86429-87-8.
- [33] NOVÁK, Tomáš, 2013. *O otcovské roli: [význam otce v rodině]*. 1. vyd. Praha: Grada. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-4498-8.
- [34] RICHTER, Robert a Eberhard SCHÄFER, 2007. *Kniha pro tatínky: vše, co potřebujete vědět o těhotenství, porodu a prvním roce života ve třech*. 1. vyd. Praha: Grada. Clever life. ISBN 978-80-247-2083-8.
- [35] ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH, 2013. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6382-2.
- [36] STINNETT, Nick et al., 2017. *Intimate relationships, marriages, and families*. New York: Oxford University Press. ISBN 978-0-19027857-1.
- [37] ŠEĐOVÁ, Klára, 2007. *Děti a rodiče před televizí: rodinná socializace dětského televizního diváctví*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-149-2.
- [38] ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.
- [39] ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila, 2012. *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti: koncepty, metody, perspektivy*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7422-218-4.

Elektronické zdroje

- [40] Agentura pro sociální začleňování. Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. In: *Agentura pro sociální začleňování* [online]. Praha [cit. 2022-03-24]. Dostupné z:

- <https://www.socialni-zaclenovani.cz/oblasti-podpory/socialni-sluzby/socialne-aktivizacni-sluzby-pro-rodiny-s-detmi/>
- [41] ATKINSON, Rob and Simin DA VOUDI, 2000. The Concept of Social Exclusion in the European Union: Context, Development and Possibilities. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 38: 427-448 [online]. [cit. 2022-04-21]. Dostupné z: <https://doi.org.proxy.k.utb.cz/10.1111/1468-5965.00229>
- [42] BAREŠ, Pavel, 2011. Jaké typy sociálních služeb jsou zaměřeny na podporu rodin? In: *FÓRUM sociální politiky* [online]. 2011 (6), 20-24 [cit. 2022-04-12]. Dostupné z: <https://www.vupsv.cz/2011/12/09/jake-typy-socialnich-sluzeb-jsou-zamereny-na-podporu-rodin/>
- [43] CARPENTER, Barry, 2002. Inside the Portrait of a Family: The Importance of Fatherhood. In: *Early Child Development and Care*, 172:2, 195-202 [online]. [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/03004430210884>
- [44] Česko v datech, 2021. Tátové na rodičovské. In: *Česko v datech* [online]. [cit. 2022-04-22]. Dostupné z: <https://www.ceskovdatech.cz/clanek/163-tatove-na-rodicovske/#article-content>
- [45] Český statistický úřad, 2019. Věk rodičů dětí narozených v Jihomoravském kraji v roce 2019. In: *Český statistický úřad*. [online]. Brno [cit: 2022-04-22]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xb/vek-rodicu-v-jihomoravskem-kraji-v-roce-2019>
- [46] Český statistický úřad, 2021. Aktuální populační vývoj v kostce. In: *Český statistický úřad*. [online]. Praha [cit: 2022-04-22]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/aktualni-populacni-vyvoj-v-kostce?fbclid=IwARoSComAo3dNETiH7RFvQPo4rDsQt3ToyMJISiNemwQzuK5lsFpjp7rKiN8>
- [47] ČTK, 2017. Podíl otců na rodičovské roste jen nepatrně. Přispívá k tomu finanční nevýhodnost i stereotypy. In: *iRozhlas.cz* [online]. Praha [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/podil-otcu-na-rodicovske-roste-jen-nepatrne-prispiva-k-tomu-financi-nevyhodnost_1706161711_ph
- [48] FIŠEROVÁ, Vlasta, 2017. Sociologie rodiny. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Sociologický ústav AV ČR. [cit. 2022-04-01]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Sociologie_rodiny
- [49] GRUNDĚLOVÁ, Barbora, 2018. Genderové aspekty v sociální práci a rodinou – implikace pro vzdělávání. In: *Sociální práce* [online]. 2019 (2), 53-67 [cit. 2022-04-

- 25]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/article/genderove-aspekty-v-socialni-praci-s-rodinou-implikace-pro-vzdelavani/>
- [50] HAAS, Randall, 2020. Female hunters of the early Americas. In: *Science Advances* [online]. American Association for the Advancement of Science [cit. 2022-04-07]. Dostupné z: <https://www.science.org/doi/10.1126/sciadv.abd0310>
- [51] HAWKINS, Alan. J. et al., 2002. The Inventory of Father Involvement: A Pilot Study of a New Measure of Father Involvement, *The Journal of Men's Studies*, 10 (2), pp. 183–196. [online]. [cit. 2022-04-19]. Dostupné z: <https://doi.org/10.3149/jms.1002.183>
- [52] HRICOVÁ, Alena a David URBAN, 2014. Změny v pojetí role muže v romské rodině. In: *Zdravotníctvo a sociálna práca* [online]. Bratislava, 2014 (2), 48-53 [cit. 2022-04-02]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/329377843_Zmeny_v_pojeti_role_muze_v_romske_rodine
- [53] MAŘÍKOVÁ, Hana, 2009. Pečující otcové: Příběhy plné odlišnosti. In: *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 45 (1): 80-113 [online]. Praha. [cit. 2022-04-20]. ISSN 0038-0288. Dostupné z: <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/6565>
- [54] Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021. Vybrané statistické údaje: Počet příjemců rodičovského příspěvku podle pohlaví. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Praha. [cit. 2022-04-22]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/vybrane-statisticke-udaje>
- [55] POLÁKOVÁ, Jana, 2014. *Romská rodina – základní normy chování, principy výchovy, specifika komunikace*. [online]. [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: https://www.knihovnahk.cz/files/tinymce/pro-knihovniky/cikani/materialy_Romska_rodina.pdf
- [56] RABUŠIC, Ladislav; MANEA, BE Chromková, 2018. Hodnoty a postoje v České republice 1991-2017: pramenná publikace European Values Study. *Brno: Masarykova univerzita* [online]. [cit. 2022-04-01]. ISBN 978-80-210-8804-7. Dostupné z: <https://munispace.muni.cz/library/catalog/view/1002/3113/769-1/#preview>
- [57] Sociální práce, 2020. Sociální pracovník sociálně aktivizační služby pro rodiny. In: *Sociální práce* [online]. Brno [cit. 2022-04-07]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/profesiogramy/socialni-pracovnik-socialne-aktivizacni-sluzby-pro-rodiny/>
- [58] Some quotes from Ann Oakley's writings on... In: *Ann Oakley* [online]. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://www.annoakley.co.uk/quotes.html>

- [59] SVOBODOVÁ, Kamila a Anna ŠŤASTNÁ, 2010. Rozdělení genderových rolí mezi rodiči malých dětí v České republice a na Slovensku. In: *FÓRUM sociální politiky* [online]. 2010 (4), 2-9 [cit. 2022-04-12]. Dostupné z: <https://www.vupsv.cz/2010/08/09/rozdeleni-genderovych-rolí-mezí-rodici-malych-deti-v-ceske-republice-a-na-slovensku/>
- [60] ŠTEFÁNKOVÁ, Zuzana, 2011. *Citová vazba a sociální adaptace v rané adolescenci* [online]. Brno. Disertační práce. Masarykova univerzita Fakulta sociálních studií, Katedra psychologie. Školitel prof. PhDr. Petr Macek, CSc. [cit. 2022-04-05]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/dm9s3/Stefankova_IS_system.pdf

Legislativa

- [61] ČESKO, 2006. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37. ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4883>
- [62] ČESKO, 2006. Vyhláška č. 505 ze dne 15. listopadu 2006, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 164. s. 7021-7048. ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5010>.
- [63] ČESKO, 2012. Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012 občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33. ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=24084>
- [64] *Všeobecná deklarace lidských práv*. V Praze: Informační centrum OSN, 2014. ISBN 978-80-86348-24-7.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

CVVM	Centrum pro výzkum veřejného mínění
ČSÚ	Český statistický úřad
GAČR	Grantová agentura České republiky
HMSO	His/Her Majesty's Stationery Office
IPA	Interpretativní fenomenologická analýza
IPOD	Individuální plán ochrany dítěte
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
SAS	Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Společná témata vyplývající z výpovědí všech informantů.....	71
---	----

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Rozhovor s panem Lukášem

Příloha P II: Otázky k polostrukturovanému rozhovoru

Příloha P III: Ukázka kódování

PŘÍLOHA P I: ROZHOVOR S PANEM LUKÁŠEM

První otázka je poměrně široká, ale... Co považujete vlastně za rodinu? A co pro vás rodina znamená?

No, tak to je jednoduchý, to zas tak těžký není. Tak rodina pro mě je úplně to nejdůležitější, co může být v mém životě. Protože nic lepšího mě asi nemohlo potkat. Děti je to, co jsem si přál, i když nemají matku, a jsou to moje děti a mám pro co žít, mám vlastně proč tady být. Je to jedna z věcí, která vás vede dopředu. A vy díky tomu můžete fungovat, dělat věci, který vlastně neudělá někdo, kdo nemá pro co žít. No, takže já prakticky, když jsou možnosti, jo, když se budeme bavit o tom, že mám práci a můžu budovat nebo něco dělat, tak je to jiný, než pro ty rodiny, který třeba nemají a pořád přemýšlejí...

Aha, a představujete si to právě třeba někdy? Jako možná na to právě nemáte čas, protože máte ty děti a tak, jo, ale tak můžete si to zkusit představit teďka, jo, jak by ten váš život třeba vypadal, kdybyste ty děti neměl?

Já už vím, jak to vypadá.

Víte?

Jo, vím, protože moje děti byly v dětském domově, to jsme psali i v tom článku, a jakoby vím, co je čtyři šest let žít pro někoho, za kým jdete jednou měsíčně a musíte jenom dělat a pak ty okolnosti vás zavádí úplně někam jinam. Jo, takže já tady nebudu dělat žádný tajnosti, dělal jsem problémy, pil jsem alkohol, a vlastně přemýšlel jsem a doufal jsem v to, jestli, jestli ty děti budou doma nebo nebudou doma a jestli to všechno dopadne dobře. A jestli budu bydlet pořád na ubytovně a budu jenom makat, anebo budeme mít štěstí a budeme s dětma někde bydlet a budeme spolu. Jo, ale jako ten život, no, bylo by to jiný, kdybych neměl vůbec děti, asi...

Tak jsem to spíš myslela, no...

Takhle... Kdybych neměl vůbec děti? No, tak bych určitě dělal, tak jako před tím, ale jakoby to jako stejně bych přemýšlel o tom, že bych chtěl, protože to byl vždycky můj sen mít děti, no a samozřejmě i matku, žejjo, která se bude starat se mnou, no... Ale bohužel, věci jsou jinak. Ale jako nemám... Co bych dělal... To jako záleží zase na okolnostech, já jsem byl v úplně jiné situaci, když jsem děti neměl, já jsem bydlel jako bezdomovec. Možná to vidět nejde, ale život se na mě podepsal. Já nejsu zrovna ten typ, kterej to dá jen tak někomu najevo, ale vim to. A je to hodně těžký, jo, jako může být práce, ale není to všechno. Může být škola, ale je vám to potom k ničemu. Když není pro koho, s kým žít, tak ten život je nanic, jo. To stejný... Doma by bylo uklizený, všechno, jo, ale pořád by tady něco chybělo... Peněženky by byly taky plný, ale když to není komu, tak ten život je prostě nanic.

Můžeme pomáhat, samozřejmě můžeme pomáhat i jiným, ale pořád se budeme vracet k té stejné otázce, jo, proč já nemůžu mít svoji rodinu. To je jako... To je jedno s druhým pořád...

No a když... Nechci se v tom vrtat až tak moc, ale vlastně když máte... Když máte takovouhle historii, tak můžete jenom jakoby třeba prostě popsat ty milníky ve vašem životě? Dejme tomu před tím, než jste měl děti, pak jste, jak se to stalo, že jste měl ženu, jak se stalo, že jste měli děti a jak se pak stalo, že jste vlastně, že to dopadlo takhle jak to dopadlo a vy jste sám.

No, ono takhle, naše historie vlastně, když do toho teda zatáhnu i děti a zatáhnu do toho svoji bývalou ex, tak naše historie je hodně zajímavá. Vlastně já jsem byl v dětském domově, když začnu od sebe, čtrnáct let, no a moje bývalá ex byla taky v dětském domově, no ale já jsem jí to poněkud zjednodušil, což mně ne. Jí bylo čtrnáct let, jo, ona utíkala z dětských domovů a tak dále, a vlastně můj bratr byl s bývalou švagrovou a ona donesla tady tu bývalou ex. Jí bylo necelých patnáct let a ona nám začala vykládat vlastně, ke komu patří. A my jsme potom přišli na to, že její matka je člověk, který mě zná od mala, jo, i mí rodiče a tak dál. No, tak ona nám řekla, že prostě oni se o ni nechcou starat a že je prostě v dětském domově tam a tam a že by prostě byla ráda, kdyby k někomu mohla jezdit. No, takže její otec byl se mnou celkem zadobře, protože mě přijal, tak nám platil vlastně ze začátku vlastně hotel, ubytovnu v Adamově, no a tam jsme spolu bydleli, jo. S tím, že OSPOD věděl vlastně s kým bude, kdo to dotuje a kdo se stará. No a tak vlastně vznikl Lukáš, před ním byl ještě potrat. No a takhle byl první syn. No a ona s emezi tím ještě doučovala v tom domově a pak se vrátila s tím, že my jsme pořád ještě neměli kde bydlet. Takže musela jít na azyl do Řečkovic, a tam byla s Lukášem, a já jsem řekl, že nehodlám žít bez ní a bez malýho, tak jsem sehnal ubytovnu v Modřicích, tam jsme si to zaplatili, tam jsme bydleli dva roky necelý a dostali jsme státní byt, nebo... sociální byt na Francouzské. No a tam začlo veškeré peklo. Já chodil do práce, dělal jsem v servisu a jednoho dne, kdy už jsme čekali asi třetí dítě, tak mi řekla, že prostě mě do bytu nemůže pustit, že se bojí. Tak říkám, 'proč jako by ses měla bát, du dom', a ona 'ne, ty mě zabiješ'. No a v tu chvíli tam byl vlastně s ní v bytě i s dětma od můjho bratra nevládní syn. Oni spolu začli vztah. No ale ona mi asi po hodině otevřela a pustila mě dovnitř a on si hrál s děckama na koberci. Jo, jako nepřišel jsem zrovna nevhod nebo takhle, ale prostě byli na koberci a hráli si, a já nepřemýšlel... Ona to měla naplánovaný, ona řekla sousedům, že já přijdu z práce v tolik a v tolik, no a mě tam nějaká paní kamerovala, protože já v tu chvíli šel do skříňe, kde jsem měl sekyru... Neudělal jsem nic, já jsem tu sekyru zvedl a řekl jsem jí, ať vypadne okamžitě z baráku i s ní, nebo jsou mrtví... Ale já to nestih, protože tam bylo, v tu chvíli tam přišlo dvanáct komand a byl jsem na zemi. Takže to bylo celé v plánu.

No a pak vlastně, já jsem se s tím nějak tak smířil, i když těžko, než mně dali zákaz Brna, než mně dali zákaz, tak jsme se k sobě ještě jednou vrátili.

Jakto?

Protože tam vznikly dluhy, nefungovalo to, protože mně volali z OSPODu, že mi vezmou děti, jestli to nevezme někdo pod ruku a tak, no, a tak já i za cenu toho, že byla s ním, tak jsem to dotoval a platil a už byly dluhy na nájmu, na plynu, tak jsem to všechno vyrovnal, a jednoho dne mně paní z Armády spásy, paní P., řekla, že už prostě nepočítá s tím, že tam bude bydlet. Takže jsme potom zvolili další nejhorší variantu pro děti, a to byly kasárny. Tam jsem to dal do pořádku a vzal jsem si na to půjčku a plus svoje výplaty, abysme dali dohromady vlastně tři nájmy dopředu, a plus oprava která tam byla, protože to jsou vlastně zdevastovaný byty... No a tam to bylo taky tři měsíce, ona začala krást finance, který chodily vlastně ze státu a prostě už jsem věděl, že už to nemá smysl. Takže než jsem se vyprázdnil z peněz a ze všeho a pak mě vyhodili z práce kvůli ní, protože utíkala a s dětma neměl být kdo, no tak jsem odešel i z tama, protože ona to přerušila s tím, že jde bydlet s tím partnerem na ubytovnu, tam, kde jsme byleli my poprvé. Takže já odešel z Brna, se třinácti korunama, a vrátil jsem se někdy po roce s tím, že to začnu dělat jinak. Protože mně zavolal můj bratranec a řekl, ať neblázním, že tady mám děti. Tak jsem nastoupil do irmy, v roce 2014, když se narodila moje nejmladší dcera, a takhle to fungovalo čtyři roky, mezi tím se dostaly do dětskýho domova, a já vlastně od toho roku 2014 do roku 2019, než jsem je dostal dom, oficiálně, tak jsem jenom makal, makal, makal. A bojoval o to, že bych chtěl děti do své péče. A každý mě pět let přesvědčoval, že to neexistuje. A díky ubytovně na Olomoucké jsem poznal H. M. a K., jeho přítelkyni. No a jim jsem začal vykládat příběh. Protože se mnou se seznámili jako poslední, jo, já jak dělal do večera, tak jsem je neměl šanci vidět, jo. Já jsem H. už znal v minulosti, ale nikdy jsme spolu nemluvili. No a já jsem jim řekl příběh a on mi řekl: 'Počkej, toto se dá řešit.' No a pak už jsem nastoupil na ubytovnu do Heršpic a mezi tím už bylo jasné, že bude soud a že možná děti dostanu. No a tak dva měsíce před soudem už jsem věděl, že už to bude stoprocentní.

To jste věděl? Podle čeho?

Tak já jsem měl veškerý podklady. Pracovní smlouvu, sehnány už bydlení předem pro děcka, to jsme bydleli na azylu na Koniklecové a tam to takhle je, jo. Peníze byly našetřené, oddřeny jsem měl, takže...

Jo, takže jste věděl, že všechno máte v cajku, že všechno splňujete, takže to dopadne.

Jo.

A v tu dobu už vám pomáhaly takhle nějaký služby?

To už jsem byl v kontaktu s H.

Takže vy jste pracoval nejdřív takhle s tím... No, s H., s IQčkem jako s tím terénním týmem...

Ale to bylo až v roce 2020. Mezi tím s nikým. Mezi tím s úředníkama, který mi tvrdili, že prostě děti u otce nemůžou bejt. No a pak jsem musel vlastně díky té Olomoucké přestoupit jinam, protože tam byl podvod kvůli majitelovi, tak nám musel sehnat každému nový bydlení anebo spoustu lidí odejít, to bylo všude... No, tak já jsem šel do těch Heršpic, jinak bych musel vlastně odejít, jo. Já říkám, proč bych měl vlastně odcházet, já si to budu platit, já do práce chodím a nějak se to vyřešit musí. No takže já jsem přestoupil tam, protože všichni odešli, už mu nevěřili, ale já jsem šel tam. No a mezi tím se už řešily věci. Byly na to tři měsíce, jo, já jsem tam dýl nemoh být... Já jsem nastoupil někdy, no... listopad, prosinec, leden. Děcka byly v lednu doma už. Dvacátýho ledna byly doma, na azylu. Já jsem tam šel šestnáctýho, oni dvacátýho. No a tak to už jsem věděl, že to nejde pustit, jo. Jak už jsou doma, já dělám všechno proto, aby to fungovalo. Snažím se, jo, i když su sám, takže... Díky tomu se můžu vrátit teďka k první otázce. Jaký to je vlastně pro rodiče, který nemají pro co žít, a když jsou sami, jaký to je a tak dál, jo... Takže jsem se vrátil zpátky na začátek díky tomu.

No a jaký to pro vás je teďka ve srovnání s tím před tím, než byly děti v dětském domově? Mně jde o to, jestli je pro vás teď ještě o to důležitější je mít doma a ještě důležitější tady... Jak nad tím přemýšlíte?

Samozřejmě. Teď abych řekl pravdu, ty dva roky si tyto otázky nekladu, ani nad tím nepřemýšlím. Spoustu věcí jsem zahodil, musel. Ale jakoby když to srovnám, tak určitě se žije líp ve dvou, když to funguje doma. Že prostě... Určitě by se mně žilo líp. Já bych se nemusel stresovat, jo, já takhle odejdu ráno, nestihnu uklidit, žejo, protože já musím být minimálně v osm v práci, a teď když přijdete, tak musíte uklidit, protože to není, musíte uvařit, musíte se věnovat dětem, úkoly, naštěstí sem chodí už doučovatelky, takže o to mně to zlehčujou, jo. Mně pomáhá i ta hodina, jo, pak už si můžu dělat jenom svoje a nemusím přemýšlet.

To mě zajímá vlastně nejvíc, protože to, co já v té práci řeším, je tady tohle. Nějaká dejme tomu právě ta role otce, a vy jste v tomhle ještě zajímavější, protože zastáváte vlastně všechny role a že to nemůžete nějak odlišovat, že.

To nejde.

Protože tady nemáte nikoho dalšího, no. Ale vlastně mě zajímá, co byste, dejme tomu, že byste měl tady v domácnosti ženu, tak co byste třeba rád předal jí.

No tak to je moc těžká otázka, protože tohle už je vyzkoušený, jo, jako to není, že jsem měl jednu ex nebo maminku a od té doby jsem nikoho neměl, to tahle není... Jako je jich moc, jsou tady i na fotkách... Ale problém je v tom, že vlastně voni už dneska těžko pochopí to, že mě nemůžou přesvědčit. Jo, to zkoušely, když jsem byl ve vztahu a děcka doma nebyly, jakože to nejde a pořád výmluvy a tak, jo, takové byly i moje případy.

A o čem vás chtěly přesvědčovat?

No, vo tom, že jako se některý věci nedají stihnout a že mají svoje věci a tak. A pak jsem to vyzkoušel pak i když vlastně děti už byly doma no a do toho přišla bývalá ex jakoby jenom na návštěvu, jo, to byla jenom zkouška na azylu. Já jsem jí řekl 'pokud chceš s náma fungovat a chceš s náma žít, tak tam je plotna a ukaž.'

Takže vy jste takhle přísněj na ně?

Nebyl jsem, ne, já jsem jenom chtěl vědět... Tak když s někým chci bejt a smírím se s tím, že jsou tam tři děti, plus ona měla ještě malou holčičku, jo, tak říkám 'tam je sporák, můžeš jít vařit,' jo, slušně. No a do toho přišla ta bývalá ex a řekl jsem to jí: 'Ona tady má s tím problém, tak běž uvařit ty pro děcka.' Ona šla a neřešila to, jo. A hned jsem poznal rozdíl, jo. Kdo chce a kdo nechce. Jo, jako jsou ženský, i kdybych přišel nadřenej, tak stejně tu práci budu muset asi udělat. No, nevím, jak je to dnes, já už jsu rok bez vztahu. Teď, radši. A jako abych řekl pravdu, tak mně to vyhovuje.

Jo, vyhovuje vám to i na úkor toho, že máte tolik věcí?

Jo. Proto jsem si pořídil ho (pozn.: psa). Protože když něco chci říct anebo chci mluvit, tak já mluvím radši s ním, jako. Vo čem. Jo. Já nechci říkat úplně, že jako nepotřebuji vztah, že všechno zvládám nebo to. To bych lhal, to takhle není. Já vlastně jenom šetřím časem teď, kvůli dětem. Protože u nich je vyzkoušený, že oni se taky tak rychle nesmíří s tím, že by někoho připustily.

To je jasný, no...

Jo, a kdyby už byl někdo, koho by chtěly připustit, tak to zas jakoby nejde, jo, protože ty osoby mají jiný starosti, jo, buď mají své rodiny, anebo jim jenom voblbly hlavy a pak je opustily... Je tam jedna vychovatelka taky, která vlastně obklopila všechny tři a když má

přijít na návštěvu nebo todle, tak... Ne, to je fakt... Já bych se dostal tam, kam nemám, jo, to... Už jsem se přesvědčil jako, ve všech věcech.

Takže je to pro vás třeba moc práce to investovat jakoby do té ženy, než by se tady nějak zaběhla s těma dětma a že vám to za to teďka nestojí, nebo...

Ne, jako já si myslím, že by to moc práce nebylo. Já se bojím jenom toho, že buď by ji nepřijaly děti, anebo prostě že by nezvládla todlencto, jo, to je jako... Je těžký mít někoho, kdo ty děti nemá a chtěl by s námi žít, jo. To je lepší už prostě mít někoho, kdo má aspoň jedno dítě, takhle to vidím já. Anebo, když osud dá to, co má, tak se to stane a bude třeba osoba, která to přijme a nemusí mít žádný děti, žejo. To já nevím, to ví jenom Bůh, já nevím, co bude. Anebo už jsem prostě natolik vyškolený že už nic nebude, já nevím. Můj tchán měl vlastně podobnou situaci, který už vlastně mně řekl, když, než jsem skončil s jejich matkou, s tou bývalou ex, že si mám dávat pozor na to, abych neskončil jak on. Protože vlastně její matka mu udělala to stejný, to co ona mně. A měl pravdu, protože on byl pak dlouhou dobu sám, i nebyl, a pracoval vlastně tady na vzpěku vedle, a on mně průběžně říkal tydlencty věci už dopředu. Protože on vlastně je vychovával taky sám. A cizí tři děti a měl jenom dceru vlastně, takže von byl skoro ve stejný situaci. No a pak to nezvládal, protože kvůli práci a kvůli tomudle, takže dal potom děti on sám pryč. Ale já to neudělám, já ne. Protože já jdu a budu dělat. Jo, takže on to měl asi jinak, jo. Já nepiju, nedroguju. Takže... Jako někomu ta svoboda chybí, jo, že chce zajít do hospody... A pak že ho to omezuje... Nebo já nevím jako, co v tom přesně bylo. Nebo chtěl utíkat za babama, já to nedělám. Nebo já nevím, co v tom bylo. Můžu poslouchat každýho verdikt a věci, ale já si to přeberu jinak, jo. Já to nedělám, jako já třeba nevím, co to je, nechat jít děcka večer ven. Jako proč bych to dělal, jo. Já jdu do práce, přijdu z práce a vím, co mám dělat. Nebo se snažím aspoň, žejo. Todle není, protože to jde všeko pryč. Jo, je toho tady pořád hodně. Klidně se můžete jít podívat aji do pokoje, hračky, který jsou ve sklepech, jako tam je toho mraky prostě. A plus to, co tady mají a já to nemůžu pořád nikam dát. Jako je toho hodně, no ale tady jde vidět aspoň že já jsem ty peníze do něčeho dával.

Takže vy to tak necháváte osudu, není to, že byste na to tlačil, abyste tady třeba někoho měl, protože...

Víte co, vy jste žena a myslím, že byste mě mohla aji v tohlenctom pochopit. Dneska už je jiná doba, jo. Máme dvacáté první století, jo, a všichni lidi jsou studovaní. A dobře víme, že když ženská nemá školu a když to sama o sobě ví, že už to nikdy nedožene a že prostě na to nemá, tak musí začít jinak. To je potřeba se prostě trochu vžít do té ženské situace, nebo i do mužské, to je úplně jedno, chlap udělá skoro podobný věci, když není vyučený a když ví, že prostě už na tu práci nemá nebo se nikam nemůže dostat, tak začne přemýšlet jinak

a ženská udělá to stejný. Sem se může dostat jakákoliv žena, ale bude mě chtít využít. Bud' využije situace ,aha, on má kde bydlet, tak proč ne, žejo.' Ale to už není o tom, že se bude starat o děcka. To už je o tom, že to bude předstírat, může si sem tahat svoji rodinu... Jako to je moje škola, já nevím, třeba to je jinak, ale já už to mám vyzkoušený, jako já už jsem narazil i na feťačky, narazil jsem i na kriminálnice, jako náš vztah fungoval, ale fungovalo to jenom když nebyly děcka, jo, většinou oni měly, a já jsem se staral o svoje a snažil jsem se dát i těm... Ale pro mě to bylo taky těžký, protože já jsem si chvílema říkal: 'hele, ty se staráš tady o tydlety a svoje máš tam,' to jako nestačí každý měsíc tam jezdit jedenkrát, dvakrát, jo. Takže mě tady ta situace zase posunula jinam a já jsem si potom řek: 'Ne.' Já jsem pomohl jako spoustu ženským, jejich dětem, jo, jako... To nemůžete říct vždycky, kdo mě zná, že ne... Ale fakt jako to vás tlačí potom dozadu.

Takže kdyby tu nějaká žena měla být, tak co je to nejdůležitější, co byste jako po ní... Nebo co byste si s ní musel tak jakoby, vy...

Vyříct...

Vyříct, co je to nejdůležitější pro vás, aby sem jako přinesla?

No tak určitě aby se smířila s tím, že tady mám tři děti, to je jedna z věcí, a jakoby jestli je schopná přijat to, že tady mám děti a ona třeba ne, to záleží na tom, jestli by měla ona nějaký dítě nebo neměla, jo. Ale můj názor je takovej, že když chcu, za každou cenu, tak nebudu řešit to, jestli jsou tady tři děti nebo deset dětí. Jo, já už bych to teďka taky bral jinak. Já tady mám tři, ty máš jedno, v pohodě, jo. Pokud se s tím smíří ona jakoby, tak já s tím problém určitě nebudu mít, žejo. Byt je napsaný na mě, děti jsou moje, takže teďka záleží ona, jak se bude cítit.

Jo, ale dneska už jsou ženský rafinovaný. 'Co já z toho budu mít, že on tam má byt, on tam má svoje děti, já z toho nebudu mít nic.' Jo, záleží, co zas ona vidí.

Právě. To spíš já si představuju takovou jako vaši obecnou, univerzální představu, třeba. Jo a vlastně když byste měl říct konkrétní věc, co byste vy rád třeba přestal dělat, jo, dejme tomu vaření třeba...

Jo, já vám rozumím. Stejnak bych jí pomáhal. To určitě že bych jí pomáhal, protože já jsem to dělal v každém vztahu. Neexistovalo... Jo, je to, určitě je to lepší, když dělá chlap od rána do večera, to už bych nedělal tak, jak dělám teď. To bych dělal doopravdy. Jo, tak to už je jiné, nebudu v deset hodin dělat nádobí, když vím, že to už může být udělaný. Nebudu vysávat, nebudu se stresovat, že musím jít rychle dělat úlohy. Pokud bude doma a nebude chodit do práce, tak budu požadovat to, že to, co má být doma udělaný, bude udělaný. Když bude chodit do práce, tak, tak musíme oba.

Jo, takže kdyby chodila do práce podobně jako vy, tak si pak budete dělit ty role podobně i doma?

Taky záleží na tom, v kolik skončí ona, že, třeba to stihne dřív než já, jo... To je zase jako...

Jo, tak to je vlastně jenom nějaká taková...

I kdyby měla všechno udělaný, tak stejně bych se snažil prostě udělat něco doma, protože já su takhle naučený, já dycky jsem byl. Já jsem bydlel na vesnici a bydlel jsem jinde a dělal jsem stejně jako kolem baráku, takže...

A ten ideální den by byl jakej? Byl by, že byste oba šli do práce, pak byste se potkali doma, něco byste tady popracovali a pak byste třeba s dětma něco podnikli? Nebo to není ono?

Nikdy jsem neuznával to, že by měl ženská doma dělat. Ne.

Jako myslíte...

Ona by měla být doma.

Jo takhle. Že byste byl spíš pro to, aby vůbec nechodila do práce?

Takhle to je prostě, to byl můj zákon. A... teď už bych to udělal jinak. Teď budu dělat oba.

No...

Já jsem se změnil prostě, to bylo... Teď už všechno natvrdo.

Takže teďka si to už nemyslíte takhle?

Ne, teďka už ne.

Teďka byste i spíš třeba byl pro to, aby chodila do práce?

No samozřejmě. Musíme spolu. Tak já už jsem teďka jinej, protože když už mám s někým začítovej vztah a mám věřit, že doopravdy chce žít s náma, tak to takhle musím udělat, aspoň na nějakou dobu. Ale nesmím jí dát najevo, že vlastně to je jenom na zkoušku. Jo, já prostě... Toto nesnáší některý, protože já je začnu vychytávat. A voni to pochopí. Za čtrnáct dní, za měsíc, to je jedno, ale pak pochopí: 'Aha, tak tady to tak jednoduchý nebude.' Jo, tak už mě nemůže přesvědčit, že prostě to nejde stihnout nebo že to nejde dělat. To de, všechno de, jo. Tak měla by to omezený, žejo, kdyby byl nějaký problém ve školce nebo ve škole, tak neodejdu já z práce, tak běž ty. To je zase na situaci. Ale já bych určitě

se taky styděl ze začátku, protože já jí nemůžu hned dávat takový úkoly. To jako bych se určitě kontroloval.

Já vím, že to teďka máte jinačí, ale kdybyste si to měl představit tak obecně, nejen jak je to u vás, ale jak to může být třeba i u jiných otců, ať už jsou sami, nebo ať už jsou třeba v celé rodině, tak co vy považujete za tu roli otce, jak vnímáte, že by taková role měla vypadat, jak by měl vypadat ten muž, otec dětí dejme tomu, v rodině?

Tak určitě by měl pracovat a jít příkladem. Dětem, ženě, a měl by být vlastně ten, který tu rodinu drží. Jako mít v něm nějakou oporu, důvěru. Že prostě... Je to takhle správně.

A kdo by, když si představíte úplnou rodinu, tak kdo by měl, nechci říct šéfovat, ale kdo by třeba měl mít víc, větší přehled, co je potřeba dělat a tak nějak tu rodinu prostě táhnout?

No, tak to by měli mít oba. To jako každopádně, to nejde, to ani ženská asi nepřipustí, aby jako pořád mluvil jenom chlap. To, já neznám ženu, takovou, která by řekla: 'všecko bude jenom po tvém' a tak dále, to nejde.

Takže tam nevidíte nějakou úplnou dominanci toho muže, že by to měl všechno zařizovat on...

No, některý ženský si to tak jako představují, no, ale já bych nebyl ten, který by všecko vedl, ale určitě bych chtěl slyšet názor i ženy, žejo... Ale vy mluvíte o cikánských rodinách, ne?

No, vlastně teď jsem mluvila obecně, ale jestli vy máte nějaký srovnání...

Nevím, jestli úplně se vyjadřuju jako... podle cikánských rodin, to nevím, jako málokterý tady...

No, právě, takže vy co jste řekl není jako to, co byste vztahoval k romským...

Tak u bílých je to takhle, žejo, ale u Romů... Nevím. No, nevím, všichni, jako je, určitě jsou takoví, kteří jsou slušní a požadují, aby otec i matka vlastně vedla nebo oba aby vedli vlastně ty děti, ale je jich málo teda.

A vy osobně to tak vnímáte?

Ano.

Že by měli oba?

Ano.

Takže je to takovým tím pohledem... Vy jste totiž pak řekl vlastně, že takhle je to v bílých rodinách, ale vy to tak máte taky...? Nebo?

Jinej pohled má žena a jinej pohled muž, takže se musí navzájem doplňovat. Ale jako takhle by to mělo být u běžných lidí. No, já všechny romské rodiny neznám.

No a když znáte nějaký, tak napadá vás třeba nějaká odlišnost v té roli otce? Jestli znáte třeba nějaký táty, tak jak oni to mají v těch romských?

No, právě, já znám jenom takový, který... Buď chlastají, řvou nebo bije ženu, anebo se nechce starat. Mám takovou kamarádku, my jsme bydleli spolu na azylu, a já jsem jí řekl: 'otestuj situaci, pak se k němu vrať, už ses jednou stěhovala' no a jako bydlela tady rok, v obecním bytě, a je znova na azylu a on je na druhé straně, ona taky, a teď mně volala, že ani nechce chodit do práce a že jí nepomáhá ani v nějakých věcech, jo. To je jeden případ rodiny. Další případy rodiny jsou, že dělaj oba.

Jako nějaká romská rodina taková, jo?

Jo, jo. A snaží se prostě fungovat, no. A takhle by to mělo být normálně, jo. Nevím, záleží na tom, kolik je děcek, v té rodině. Když jich tam bude deset a malý, tak jako co se dá dělat.

A jako vnímáte nějakou třeba, teda to je hrozně obecný, ale jestli se vůbec jako identifikujete jako romská rodina, jestli dodržujete dejme tomu nějaký tradice, jestli učíte děti romsky a tak...

Neučím.

Neučíte?

Je učí škola, Merhautova. To je škola teda...

A vy to nechcete?

Ne. Já vůbec nesouhlasím s tím, že už bydlím tady. A vůbec ne tady s tou lokalitou. Malej teď byl nedávno na policajtech. Protože ho vzal tam vlastně otec od jeho kamaráda, nedali mi ani vědět, tak já okamžitě policajty, ale hledal jsem ho celou noc, jo. Takže já jsem s tím nesouhlasil od začátku.

Takže ani s tou romštinou nechcete jakoby...

Tak základy, základní věci by měli umět, protože může se stát, že po nich někdo půjde nebo něco, takže by tomu měly rozumět. Ale vyloženě to nevyžaduju. Stačí, že budou rozumět, nemusí mluvit.

A máte nějakou takovou věc, kterou jako romská rodina dodržujete, která je taková specifická, něco, co prostě bílí jako nedělají, nebo jste takovej, že tohle neřešíte?

Neřeším. Nebyl jsem takhle učenej sám. Já je učím jenom to, co mně vlastně předali někteří, no a v tom se je snažím vést...

A to je co třeba?

Tak určitě by se měly učit, a to do nich hustím každý den, chovat se slušně.

A jak moc učit, jak moc velký ambice máte s těma dětma, kam až chcete, aby to dotáhly?

Tak určitě se doučit, aspoň. Výuční listy, určitě. A jestli půjdou dál nebo nepůjdou, to... Požaduju výuční list, minimálně. Pak se uvidí, na co maj a nemaj. Ale jakoby takhle plánovat a říkat, to je zbytečný. Protože čím víc do dětí hučíte, tím je to horší. Já sám jsem se nevyučil, byl jsem na střední stavební škole a k čemu to bylo. Jednou byli rodiče v pasti a já jsem musel jít. Někdo musel začít dělat. To je podle situace. No a ještě hrozilo, že jim, že nám vezmou tu mladší sestru, tak se i stalo, no a já potom o hodně let později jsem vlastně zajistil to, aby měli rodinu, aby tam nemuseli být, takže... Ale jsou vyučení, všichni se vyučili, takže aspoň něco.

A ještě když se vrátím k té rodině jako celkově, máte tady nějakou širší rodinu nebo prostě něco, nějaký kontakty?

Tady, moje rodina... Teď jsou vlastně akorát kmotři, kteří křtili tu nejmladší, ale jinak jako... Jo, jsou tady, tety, dvě, to je tak všechno.

A stýkáte se, jste nějak propojení, nebo je to spíš takový nárazovější?

Málo, to já jako abych řekl pravdu, situace vás naučí, že už k sobě určitý lidi nepotřebujete. Já od té doby, co tady bydlím v Brně, jsem to nějak nevyžadoval. Protože jsem se poučil, jo. Já jsem byl hodně velkej dobrák, investor, takže to vás vyškolí, život vás naučí. Já jsem řek 'jak budou děcka doma, tak konec.'

Tak to mě vlastně vede k tom, že trošku... Možná takovej ten koncept, že u některých těch romských rodin to tak je, že hodně jsou navázaní na ty široký vazby mám pocit...

Ne, já ne.

Vy ne, možná...

Zkoušelo se to tady, protože bydleli vedle, a jako už jsem viděl párkrát, že už to nedělá dobrotu, jo, protože tam štamprla, tam tamto, jo, a už jsem viděl, k čemu to jde. Řev, už tady byla aji upomínka, takže prostě... Ne, já budu dělat to, co dělám, považuju to za správné, za moji povinnost a nepotřebuju... To nevede k ničemu. No, kdybych měl jinou rodinu a narodil bych se jinak, tak určitě by to bylo jiný, ale neměl jsem to štěstí, takže... Nevzal jsem si dobrý příklady z nich a ani nehodlám brát.

Jasně, jasně. Tak to vlastně tak jako, jako... Bílí to taky taky tak mají, že žijí často v menších celcích mám pocit, jo... Jako nesrovnávám to s váma, ale...

Bílí, bílí když... Bílí to maj tak, že i když jsou s rodinou, tak ocáď pocáď. Ti prostě automaticky už to mají daný. Romové to mají jinak, protože generace je zkažená a za to můžou ti, co jsou tady už dlouho před náma. A ti to vlastně mají učený tak, že oslavy, oslavy, oslavy a pořád oslavy. A dokud máme, tak je dobře. No a když nebudeme mít, tak nebude dobře. Jo, jsou všelijaký hesla, kterýma se řídijou, 'peníze budou a my ne.'

Jo takhle, takže to jako vlastně podle vás přehání s tím...

Trošku víc.

Jasně, rozumím... No, to mě vede k tomu, jestli se třeba nějak porovnáváte...

Já se neporovnávám, já jsem žil mezi bílýma, já se neporovnávám s nikým.

Takže máte pocit, že jste teda podobnější jako rodina třeba prostě té majoritě, že víc jako zapadáte mezi bílý než mezi Romy?

No, když to nebudu brát podle toho, jak to tady teďka vypadá, tak to zrovna ne. Ale jestliže mám mluvit s bílýma, tak budu mluvit s bílýma. Domluví se s nima daleko líp a rychlejc. A vím, že prostě slovo je slovo.

Takže třeba i jako rodina se víc orientujete dejme tomu na bílý, že i pro děcka byste chtěl, aby měly víc kamarádů mezi bílýma a tak?

No tak to samozřejmě, to každopádně.

Je to nějak možný tady?

Já už to tady takhle vedu, ale prostě já nemůžu ovlivnit nijak to, že s dětma není nikdo celej den venku a já se bojím je pouštět někam jinam, tak jako tady si moc nevyberu, tady jsou převážně Romové. Bydlím na Francouzské XX, no.

Já se obvykle ptám otců z těch úplných rodin, co obstarávají oni a co obstarává třeba ta žena, to vy jako vlastně obstaráváte všechno, takže na to se ptát nebudu, jenom přemýšlím vlastně... Jak byste třeba popsal ten vztah s dětma? Jestli vlastně to dělá dobrotu, že jste sám, nebo jestli to je kvůli tomu těžký, nebo... Jak vás vnímají, chodí za váma rády, nebo...?

Ne, ne ne... Jasný, že to je těžko, protože oni otcovi nemůžou říct všechno, holky... Kluk taky ne, protože ten mně dává, on je starší, on mně dává už hodně často najevo, že on prostě potřebuje mluvit i s někým jiným, než jsem já. Sem přijde doučovatelka a on s ňou funguje. Ona nemusí mluvit, já jsem jí řekl pár metod, jak na něho, a prostě to jede. Ona mu vždycky řekne jedno slovo, on se zamyslí, jo, a prostě funguje to. Kdežto se mnou, když má jít dělat úlohy, tak prostě spoustu keců a rozčilování. Je to jiný, no. Jasný že se na to dívám, když se jde s něma učit, jedna nebo druhá, protože sem chodí dvě, tak já se na to dívám. A vždycky poděkuju za tu hodinu, kterou jsou tady, vždycky poděkuju. Oni nechápou, oni mně řeknou: 'nemáte zač.' Ale já mám zač. Já už jsem to té jedné včera řekl, jo, že to prostě vidím, že to funguje. Ale já prostě nemůžu s tím udělat nic jenom tak. A to je jedna věc, a druhá věc, že já na to ani nejsem připravenej, já ani nevím, jak bych ten vztah přijal, to říkám narovinu. Protože já si možná nalhávám, že by to bylo jiný a že by to fungovalo. Ale jestli já bych dokázal se taky s tím smířit... Protože já mám za sebou zklamání za zklamáním, jo, to je jedna vedle druhé. Jo, děcka neviděly všechno, jo, ale stačí, že s něma mám nervy, ne, ještě se ženskou... Řešit furt něco dokola, jo... To bych jako každou chvíli s ní byl venku, abych to nemusel... Protože já to dělám aji s něma, jo, já jim rozdám úkoly a 'začněte dělat nebo si uklid'te svoje' a já jdu s ním ven. Ale nikdo neví, proč s ním jdu. Nejenom kvůli tomu, že by se chtěl vyvenčit. To není jenom kvůli tomu. Já se mezi tím uklidním a pak sem jdu v pohodě, jo. A v práci to stejný. Já se tam vypovídám, vysměju, nadřu, to je jedno, já to prostě takhle беру, jo. A přijdu dom a vim, že mě čeká zase něco jinýho, jo. Takže já minimálně do těch devíti musím nějak normálně fungovat, jo, než vypnu. Jo, tak jako dva jsou dva, jasný, já to беру, ale musí to být dva. Nesmí to být pořád jenom jeden, který šlape, jo. To jako ženské... To je hezký to tady mít, jo, ale jestli bude mít furt nohu přes sebe a bude furt někam lítat, za kamarádkama, a furt něco vymýšlet a já bych přišel a říkal 'ještě není uvařený, ještě není umytý nádobí, ještě není uvařený, proč já bych to měl dělat?' jo, to jako kdybich se takhle třikrát čtyřikrát zeptal za sebou, tak bych otevřel dveře 'a běž, jako nemá to smysl.'

Ale kdyby chodila do té práce třeba, tak byste přišli vlastně oba do stejného, odpoledne, a...

Ale já musím mít jistotu, že tam bude chodit, jo, to jako... Já jsem byl většinou s bílýma. Mám tady tři, na který mám vzpomínku a byly Romky, jo. Tam je jedna, druhá a tam je třetí. No ale to jsou jediný, jinak já jsem byl furt jenom s bílýma. No, tady naše cikánky jsou rafinovaný, jo. Bílá to vezme, jo, protože jí to řeknu, ona má tu inteligenci jinak postavenou. Romka ne, ta to bude pořád obcházet. To jsou geny prostě.

A bude to obcházet, protože...

Proto, aby si to zjednodušila nebo aby nemusela vůbec nic, takže stejně to dopadne tak, že prostě zůstane doma a nebude dělat nic.

Takže vnímáte trochu negativně ty romské ženy vlastně?

Ano, ano, teď už na tisíc procent. A jejich bývalá... Jejich máma je taky napůl, ale u ní jsem si to představoval jinak jako, že to bude jiný. Bohužel. Začátek jenom, než se dostala z dětského domova. Než jsem všechno zaplatil, než jsem všechno zajistil. No, takhle.

Mám tady ještě takovou otázku na okraj, v tom se nemusíme moc jako rozpovídat, jo, ale... Představme si jako manželství, ten institut, to, že byste měl s někým vstoupit do manželství... Jako, připadá vám to k něčemu? Ta instituce?

To už se taky málem stalo, ale to bylo všechno vlastně ještě před rozchodem.

Aha. A proč jste teda chtěli jakoby ten sňatek uzavírat? Nebo mně spíš jde obecně o to, jestli vám...

Protože už to, už to fakt vypadalo tak, že já jsem to cítil jako povinnost. Ještě před tím, než máš děti, tak máš se vzít, no. A já jsem to cítil prostě celou dobu takhle, a bohužel se takhle nestalo, a to bylo špatně.

A to se nestalo nakonec kvůli problémům z její strany...

No, protože mě podvedla. Ona mě podvedla.

Jo, takže by ani nechtěla to manželství uzavřít, protože...

Ale ona potom už chtěla, ale to já už... To už jako, to už je čtyři roky zpátky, co to chtěla vrátit, a pořád to říkala, jo. Ona má teďka sedmý dítě, je jí dvacet osm let. A asi třetí nebo čtvrtý vztah a každé dítě s jiným. Jako já osobně – ne. Bylo jich moc už takových.

Maximálně jednou a čau. Ne prostě, o tom, já to mám o to těžší, zkoumat vztah a než ho prozkoumate, tak může uplynout aji rok. Jo, a oni mně mezi tím v tom vztahu říkají: 'Ty seš kamen, ty máš srdce z kamene.' Ale proč? To možná to takhle je, já se tomu nebráním, ale proč. Já jich řeknu před tím celou situaci, která byla a kterou bych nechtěl, to je samozřejmý, že jim to řeknu. To je hned na začátku, žejo, věci se mají říct. Ale voni vlastně jsou takový, který neřeknou úplně všechno, jo. Pak se začne couvat, a takhle to nemělo bejt, a běž někam, to nemá smysl. Co já to tady budu...

Hm, jasně. Já se ještě v rychlosti zeptám na tu SASku, já teda nevím, jak to odlišujete a jestli za vámi ještě chodí paní P...

Ne.

Už nechodí?

Jo, chodí, teď přijde, dvacátýho pátýho jsme domluvení, sepsat nějaký formuláře. To já už dělám jenom proto, abysme se fakt viděli, jo. Já to vyloženě nevyžaduju, já jsem jí to řek. Já mám stejně v plánu nastoupit do firmy, ale potřebuju se zaběhnout. Toto je jiná profese, hodně těžká, a myslím, že bych se tady nemusel mít zrovna špatně, jo. Ale prostě já potřebuju, na to nestačí měsíc, dva. To minimálně rok odpracovat na dohodu a pak přemýšlet dál. Jako mám vidinu, ale nestačí to jako abych to viděl jen já. Můžem plánovat, jo, ale...

A jako když si vzpomenem na tu spolupráci, na tu SASku, jakoby tady na tu podporu rodin s dětmi, jo – je jakože IQčko, ale konkrétně ta podpora rodin s dětmi... Takže já nevím, jestli k vám chodil ještě někdo před paní P...

Jo, paní J., pak tam byla ještě T., ta už pracuje někde jinde, ta není u vás...

Jo, já jsem o ní slyšela, ale už tam nebyla v tu dobu, no...

Tu měly hodně rádi děti, na tu byly aji fixování dá se říct, ona sem chodila i mimo svoji práci jako za děckama... Paní J. taky dobrý člověk.

To mě vlastně zajímá, co byla ta vaše zakázka, s čím jste hlavně vyhledal tu službu, co jste vlastně hlavně jako řešili.

No, to bylo vlastně, vlastně abych dostal děti dom. Takže H. zajišťoval tady todlencto, řešili jsme spolu nějak bydlení, vlastně jak dostat děti dom, a pak jsem se dostal k němu na barák, když jsem začal stavět, takže od něho ta podpora začla vlastně jako první. A když nepočítám vlastně jako tu paní H., kterou už jsem oslovil v roce 2014, tam se sepisovalo to, že bych chtěl předběžný opatření na děti, to byla ta situace, ale pak už jsme se neviděli.

Takže vám prostě pomáhali tady s tím papírováním, chozením po soudech a podobně, co se týče dětí?

Ano.

Jo... A taková nějaká základní podpora, něčeho v domácnosti nebo něčeho dalšího, jako řešili jste to taky, nebo to vy jako nepotřebujete?

V domácnosti? Jo, no párkrát tam byl nějaký ten nákup, nevím, jak tomu teďka říkají, mají to tam v IQčku na skladu...

Jo, možná sbírka?

Jo, nějaká sbírka, je tam nějaká taška pro každého, takže to tady proběhlo myslím jednou, nebudu lhat. No a pak jako spíš ty úřední věci, teď paní P.

A to doučování třeba?

To není z IQčka. To už je DROM, to zařizovala paní... Paní, která tady doučuje a já neznám její příjmení, doprčic. Ale mám to tady někde napsaný, no a vlastně s ňou si povídám, vždycky, když se potkáme se psem, a oni to zajistili, protože děcka začaly k nim chodit minulý rok tady na univerzitu, tam to všechno probíhalo, tam byly i nějaký programy celodenní, takže tím to začlo. No a oni zajistili vlastně že k nám můžou chodit doučovatelky domů a že já nemusím nikam, protože ze začátku se chodilo. Takže jsme si to potvrdili, domluvila, ať chodí oni sem.

Jasně. Takže vlastně když nebudete potřebovat žádnou další pomoc s těmi úředními věcmi, tak vlastně už tu SASku jako nebudete využívat, minimálně od nás? Vlastně mi to tak zní, že už nic jakoby nepotřebujete...

Já to беру jakoby takhle, že kdo se mně ozve, tak komunikuju, jo, protože jsem pořád klient, takže se snažím vyjít vstříc, jo. Každýmu, kdo mě osloví a něco je potřeba, tak prostě jdu, žejo. Dyť jsem pořád klient.

To jo, spíš jestli vy budete ještě něco potřebovat od nich (smích)...

Jo, tak paní P. sem jde a dycky si popovídáme o něčem. Sepíšem formuláře, když je něco špatně, tak jí vždycky něco řeknu, jo...

Ale jako já nechci ztrácet kontakty s někým, kdo mně pomáhá, jo, proč bych měl jenom takhle někam odejít a zapomenout... To já to jako nemám v plánu takhle. Ale prostě jako nebudu oslovovat někoho o něco, když to nepotřebuji. Jako, já, tady mně to nabízeli vlastně, ty potraviny, a já jsem řek 'no, kdybych to věděl, že to je pro mě, tak to dám tady

jedné matce, která má tři děti, a jako nemuselo se to dávat pryč, 'no, žejo. No, takže teď už jsem to takhle domluvil, že vlastně kdykoliv bude něco pro mě, tak že to dám jim. Protože proč bych to měl využívat, když vím, že si to můžu koupit nebo že na to vydělám. Proč bych to dělal. To ne, to zas jako ne. A kolikrát to takhle bylo, že přivezl Rohlík nákupy a já jsem to dával jiným.

Takže je to tak, že vy vlastně pomáháte ostatním...

Ano, protože když někdo pomůže vám, tak víte, jaký to je. A já vím, jaký to je, když někdo nemá. Takže se snažím pomoci, vždycky. Jo, když mám, dám, když nemám, tak se snažím... stejně dát.

PŘÍLOHA P II: OTÁZKY K POLOSTRUKTUROVANÉMU ROZHOVORU

Co pro vás znamená rodina?

Jak obecně vnímáte roli otce v rodině? Jaký by takový otec měl být, co by měl a neměl dělat?

Přemýšlíte nad tím, jaký by měl být správný muž a jaká správná žena?

Projevují se tyto role nějak i ve vztahu k dětem?

Jak prožíváte váš vztah k dětem?

Jaký vztah si myslíte, že mají děti k vám?

Jak vnímáte svůj vztah se ženou?

Snažíte se rodinu motivovat ke společnému trávení volného času? Jak?

Na jakých aspektech péče o domácnost se podílíte vy a na kterých žena?

Liší se nějak role v rodině u Romů a neromů?

Vnímáte nějaké rozdíly ve vašem fungování v domácnosti oproti majoritě? A děláte něco jinak, než běžní Romové?

Jak vás ovlivňuje v rodinném životě majorita?

V čem vnímáte nejsilněji podporu SAS?

Jak se angažujete ve spolupráci se SAS a jak se angažují ostatní členové rodiny?

Jak vnímáte postoj pracovníků SAS k vám a jak k ženě?

V čem je SAS přínosem a co byste zvládli bez ní?

Gender pracovníků a jejich přístupy?

PŘÍLOHA P III: UKÁZKA KÓDOVÁNÍ

„díky vy“ slovník

1 První otázka je poměrně široká, ale... Co považujete vlastně za rodinu? A co pro vás rodina znamená?

3 No, tak to je jednoduchý, to zas tak těžký není. Tak rodina pro mě je úplně to nejdůležitější, co může být v mém životě. Protože nic lepšího mě asi nemohlo potkat. Děti je to, co jsem si přál, i

5 když nemají matku, a jsou to moje děti a mám pro co žít, mám vlastně proč tady být. Je to jedna z věcí, která vás vede dopředu. A vy díky tomu můžete fungovat, dělat věci, který vlastně neudělá

7 někdo, kdo nemá pro co žít. No, takže já prakticky, když jsou možnosti, jo, když se budeme bavit o tom, že mám práci a můžu budovat nebo něco dělat, tak je to jiný, než pro ty rodiny, který třeba

9 nemají a pořád přemýšlejí...

Aha, a představujete si to právě třeba někdy? Jako možná na to právě nemáte čas, protože máte ty děti a tak, jo, ale tak můžete si to zkusit představit teďka, jo, jak by ten váš život třeba vypadal, kdybyste ty děti neměl?

13 Já už vím, jak to vypadá.

Víte?

15 Jo, vím, protože moje děti byly v dětském domově, to jsme psali i v tom článku, a jakoby vím, co je čtyři šest let žít pro někoho, za kým jdete jednou měsíčně a musíte jenom dělat a pak ty

17 okolnosti vás zavádí úplně někam jinam. Jo, takže já tady nebudu dělat žádný tajnosti, dělal jsem problémy, pil jsem alkohol, a vlastně přemýšlel jsem a doufal jsem v to, jestli, jestli ty děti budou

19 doma nebo nebudou doma a jestli to všechno dopadne dobře. A jestli budu bydlet pořád na ubytovně a budu jenom makat, anebo budeme mít štěstí a budeme s dětma někde bydlet a

21 budeme spolu. Jo, ale jako ten život, no, bylo by to jiný, kdybych neměl vůbec děti, asi...

Tak jsem to spíš myslela, no...

23 Takhle... Kdybych neměl vůbec děti? No, tak bych určitě dělal, tak jako před tím, ale jakoby to jako stejně bych přemýšlel o tom, že bych chtěl, protože to byl vždycky můj sen mít děti, no a

25 samozřejmě i matku, žejo, která se bude starat se mnou, no... Ale bohužel, věci jsou jinak. Ale jako nemám... Co bych dělal... To jako záleží zase na okolnostech, já jsem byl v úplně jiné situaci, když

27 jsem děti neměl, já jsem bydlel jako bezdomovec. Možná to vidět nejde, ale život se na mě - mamka tohle podepsal. Já nejsu zrovna ten typ, kterej to dá jen tak někomu najevo, ale vím to. A je to hodně

29 těžký, jo, jako může být práce, ale není to všechno. Může být škola, ale je vám to potom k ničemu. Když není pro koho, s kým žít, tak ten život je nanic, jo. To stejný... Doma by bylo uklizený,

31 všechno, jo, ale pořád by taďa něco chybělo... Peněženky by byly taky plný, ale když to není komu, tak ten život je prostě nanic. Můžeme pomáhat, samozřejmě můžeme pomáhat i jiným, ale pořád

33 se budeme vracet k té stejné otázce, jo, proč já nemůžu mít svoji rodinu. To je jako... To je jedno s druhým pořád...

35 No a když... Nechej se v tom vrtat až tak moc, ale vlastně když máte... Když máte takovouhle historii, tak můžete jenom jakoby třeba prostě popsat ty milníky ve

- 1 vašem životě? Dejme tomu před tím, než jste měl děti, pak jste, jak se to stalo, že jste měl ženu, jak se stalo, že jste měli děti a jak se pak stalo, že jste vlastně, že to
- 3 dopadlo takhle jak to dopadlo a vy jste sám.
- No, ono takhle, naše historie vlastně, když do toho teda zatáhnu i děti a zatáhnu do toho svoji
- 5 bývalou ex, tak naše historie je hodně zajímavá. Vlastně já jsem byl v dětském domově, když začnu od sebe, čtrnáct let, no a moje bývalá ex byla taky v dětském domově, no ale já jsem jí to
- 7 poněkud zjednodušil, což mně ne. Jí bylo čtrnáct let, jo, ona utíkala z dětských domovů a tak dále, a vlastně můj bratr byl s bývalou švagrovou a ona donesla tady tu bývalou ex. Jí bylo
- 9 necelých patnáct let a ona nám začala vykládat vlastně, ke komu patří. A my jsme potom přišli na to, že její matka je člověk, který mě zná od mala, jo, i má rodiče a tak dál. No, tak ona nám
- 11 řekla, že prostě oni se o ni nechcou starat a že je prostě v dětském domově tam a tam a že by prostě byla ráda, kdyby k někomu mohla jezdit. No, takže její otec byl se mnou celkem zadobře,
- 13 protože mě přijal, tak nám platil vlastně ze začátku vlastně hotel, ubytovnu v Adamově, no a tam jsme spolu bydleli, jo. S tím, že OSPOD věděl vlastně s kým bude, kdo to dotuje a kdo se stará. No
- 15 a tak vlastně vznikl Lukáš, před ním byl ještě potrat. No a takhle byl první syn. No a ona s emezi tím ještě doučovala v tom domově a pak se vrátila s tím, že my jsme pořád ještě neměli kde
- 17 bydlet. Takže musela jít na azyl do Řečkovic, a tam byla s Lukášem, a já jsem řek, že nehodlám žít bez ní a bez malýho, tak jsem sehnal ubytovnu v Modřicích, tam jsme si to zaplatili, tam jsme
- 19 bydleli dva roky necelý a dostali jsme státní byt, nebo... sociální byt na Francouzské. No a tam začlo veškeré peklo. Já chodil do práce, dělal jsem v servisu a jednoho dne, kdy už jsme čekali asi
- 21 třetí dítě, tak mi řekla, že prostě mě do bytu nemůže pustit, že se bojí. Tak říkám, 'proč jako by ses měla bát, du dom', a ona 'ne, ty mě zabiješ'. No a v tu chvíli tam byl vlastně s ní v bytě i s dětma
- 23 od mého bratra nevlátní syn. Oni spolu začli vztah. No ale ona mi asi po hodině otevřela a pustila mě dovnitř a on si hrál s děckama na koberci. Jo, jako nepřišel jsem zrovna nevhod nebo
- 25 takhle, ale prostě byli na koberci a hráli si, a já nepřemýšlel... Ona to měla naplánovaný, ona řekla sousedům, že já přijdu z práce v tolik a v tolik, no a mě tam nějaká paní kamerovala,
- 27 protože já v tu chvíli šel do skříně, kde jsem měl sekuru... Neudělal jsem nic, já jsem tu sekuru zvedl a řekl jsem jí, ať vypadne okamžitě z baráku i s ní, nebo jsou mrtví... Ale já to nestih, protože tam
- 29 bylo, v tu chvíli tam přišlo dvanáct komand a byl jsem na zemi. Takže to bylo celé v plánu. No a pak vlastně, já jsem se s tím nějak tak smířil, i když těžko, než mně dali zákaz Brna, než mně
- 31 dali zákaz, tak jsme se k sobě ještě jednou vrátili.

Jakto?

- 33 Protože tam vznikly dluhy, nefungovalo to, protože mně volali z OSPODu, že mi vezmou děti, jestli to nevezme někdo pod ruku a tak, no, a tak já i za cenu toho, že byla s ním, tak jsem to dotoval a
- 35 platil a už byly dluhy na nájmu, na plynu, tak jsem to všechno vyrovnal, a jednoho dne mně paní z Armády spásy, paní P., řekla, že už prostě nepočítá s tím, že tam bude bydlet. Takže jsme potom
- 37 zvolili další nejhorší variantu pro děti, a to byly kasárny. Tam jsem to dal do pořádku a vzal jsem si na to půjčku a plus svoje výplaty, abysme dali dohromady vlastně tři nájmy dopředu, a plus
- 39 oprava která tam byla, protože to jsou vlastně zdevastovaný byty... No a tam to bylo taky tři

1 měsíce, ona začala krást finance, který chodily vlastně ze státu a prostě už jsem věděl, že už to nemá smysl. Takže než jsem se vyprázdnil z peněz a ze všeho a pak mě vyhodili z práce kvůli ní, protože utíkala a s dětma neměl být kdo, no tak jsem odešel i z tama, protože ona to přerušila s tím, že jde bydlet s tím partnerem na ubytovnu, tam, kde jsme byleli my poprvé. Takže já odešel z Brna, se třinácti korunama, a vrátil jsem se někdy po roce s tím, že to začnu dělat jinak. Protože mně zavolal můj bratranec a řekl, ať neblázním, že tady mám děti. Tak jsem nastoupil do irmy, v roce 2014, když se narodila moje nejmladší dcera, a takhle to fungovalo čtyři roky, mezi tím se dostaly do dětského domova, a já vlastně od toho roku 2014 do roku 2019, než jsem je dostal dom, oficiálně, tak jsem jenom makal, makal, makal. ^{o své otcovské} A bojoval o to, že bych chtěl děti do své péče. A ^{vyprávěl jim o tátě} každý mě pět let přesvědčoval, že to neexistuje. A díky ubytovně na Olomoucké jsem poznal H. M. a K., jeho přítelkyni. No a jim jsem začal vykládat příběh. Protože se mnou se seznámili jako poslední, jo, já jak dělal do večera, tak jsem je neměl šanci vidět, jo. Já jsem H. už znal v minulosti, ale nikdy jsme spolu nemluvili. ^{začala dobývat lidi} No a já jsem jim řekl příběh a on mi řekl: 'Počkej, toto se dá řešit.' No a pak už jsem nastoupil na ubytovnu do Heršpic a mezi tím už bylo jasné, že bude soud a že možná děti dostanu. No a tak dva měsíce před soudem už jsem věděl, že už to bude stoprocentní.

17 **To jste věděl? Podle čeho?**

Tak já jsem měl veškerý podklady. Pracovní smlouvu, sehnány už bydlení předem pro děcka, to jsme bydleli na azylu na Koniklecové a tam to takhle je, jo. Peníze byly našetřeny, odděněný jsem měl, takže...

18 **Jo, takže jste věděl, že všechno máte v cajku, že všechno splňujete, takže to dopadne.**
Jo.

19 **A v tu dobu už vám pomáhaly takhle nějaký služby?**

To už jsem byl v kontaktu s H.

20 **Takže vy jste pracoval nejdřív takhle s tím... No, s H., s IQčkem jako s tím terénním týmem...**

21 Ale to bylo až v roce 2020. Mezi tím s nikým. Mezi tím s úředníkama, který mi tvrdili, že prostě děti u otce nemůžou být. No a pak jsem musel vlastně díky té Olomoucké přestoupit jinam,

22 protože tam byl podvod kvůli majitelovi, tak nám musel sehnat každému nový bydlení anebo spoustu lidí odejít, to bylo všude... No, tak já jsem šel do těch Heršpic, jinak bych musel vlastně

23 odejít, jo. Já říkám, proč bych měl vlastně odcházet, já si to budu platit, já do práce chodím a nějak se to vyřešit musí. No takže já jsem přestoupil tam, protože všichni odešli, už mu nevěřili,

24 ale já jsem šel tam. No a mezi tím se už řešily věci. Byly na to tři měsíce, jo, já jsem tam dýl nemoh být... Já jsem nastoupil někdy, no... listopad, prosinec, leden. Děcka byly v lednu doma už.

25 Dvacátýho ledna byly doma, na azylu. Já jsem tam šel šestnáctýho, oni dvacátýho. No a tak to už jsem věděl, že to nejde pustit, jo. Jak už jsou doma, já dělám všechno proto, aby to fungovalo.